

OLAYLARIN ÇOK BOYUTLULUĞU TANIK OLDUĞUMUZ OLAYLAR

Her gün çevremizde önemli, önemsiz birçok olaya tanık oluyoruz. Bazı olayları televizyon, radyo, gazete ya da internet gibi iletişim araçlarından takip ediyoruz. Zaman zaman bizler de bu olayların içinde yer alabiliyoruz.

Tanık olduğumuz ya da içinde yer aldığımız olaylar ilgimizi çekerse bunlar hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak, merakımızı gidermek isteriz. Örneğin 2008 yılında İsviçre ve Avusturya'da düzenlenen 13. Avrupa Futbol Şampiyonası'nda Türkiye'nin başarılı sonuçlar alarak yarı finale kadar yükselmesi hepimizi heyecanlandırdı. Milli takımımızın başarıları Türkiye'de futbola duyulan ilgiyi daha da artırdı.

Yaşadığımız Olaylar Çok Boyutludur

Yaşadığımız olayların birçok nedeni ve sonucu olduğunu **Kuş Gribi** örneğiyle inceleyelim:

Halk arasında tavuk vebası denilen bu hastalığa kuş gribi virüsleri (avian) neden olmaktadır. Bu virüs kuşların özellikle tükürük, burun salgısı ve dışkılarında bulunur. Virüs diğer kuşlara bu salgılar yoluyla ya da bu salgıların bulaştığı yüzeyler aracılığı ile bulaşır. Ayrıca hastalık böcekler, kan emici sinekler ve kemiriciler vasıtasıyla da bulaşabilmektedir. Kuş gripinin görüldüğü ülkemizde Sağlık Bakanlığı önemli tedbirler almıştır. Bu doğrultuda kitle iletişim araçları kullanılarak halka hastalık ve korunma yolları ile ilgili bilgiler verilmiştir. Halkın sağlığını korumak için kuş gribine yakalanma ihtimali olan milyonlarca kümes hayvanı ve güvercin imha edilmiştir. Bu gelişmeler Türkiye'de kümes hayvanlarının tüketiminin önemli ölçüde azalmasına yol açmıştır. Kümes hayvancılığı yapan

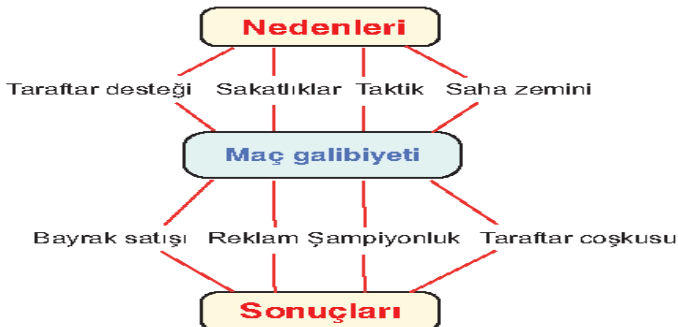
birçok işletme kapanmış, binlerce insan işsiz kalmıştır.

Ayrıca birçok ülke Türkiye'den tavuk, ördek, hindi, kaz gibi kanatlı hayvanların alınmasını durdurmuştur. Bu durum ekonomik kayıplara neden olmuştur. Hayvanların öldürülmesi çocukları psikolojik açıdan olumsuz etkilemiştir.

Örnekten de anlaşılacağı üzere **bir olayın birçok nedeni ve sonucu olabilir. Bu nedenle olayların çok boyutlu olduğu bilinmelidir.**

Şampiyonluk maçına çıkan bir takım sakatlarının çok olması, havanın yağışlı olması, hakemin taraf tutması, rakip takımın sahasında oynaması, seyirci sayısının az olması vb. nedenlere bağlı olarak yenilebilir ve şampiyonluğu son maçta kaçırabilir. Bu yenilginin sonucu olarak da, Şampiyon Kulüpler Kupası'na katılma hakkını kaybedebilir, oyuncularını primlerini alamayabilir, taraftar desteğinde azalma olabilir, çalıştırıcı veya yöneticiler istifa edebilir. Eğer şampiyon olsaydı belki de bunların tersi olacaktı.

Bu anlatılanlar, sosyal olayların çok değişik nedenlerinin ve

sonuçlarının olabildiğini örneklemiştir.

Sosyal olaylardaki çok nedenli olma ve değişik sonuçlara yol açma özelliği çok boyutluluk olarak ifade edilmektedir.

İspanyadaki boğa güreşleri de her yıl tekrarlanan kültürel bir olaydır. Böyle bir etkinliğin yapılmasının çok değişik nedenleri olabildiği gibi, çok değişik sonuçları da vardır. İspanya'nın tanıtımına katkı yapmaktadır, çok sayıda turist gelmesini sağlamaktadır.

OLGU ve GÖRÜŞ

OLGU

Olaylara neden olan ve bu nedenlerin yol açtığı durum ve sonuçlara **olgu** denir. Olgular deney ve gözlem yöntemleriyle kanıtlanan gelişmelerdir. Örneğin, İstanbul'un Türkiye'nin en kalabalık şehri olması, yüksekte bırakılan bir cismin düşmesi, yeşil yapraklı bitkilerin fotosentez yapması birer olgudur.

GÖRÜŞ

Bir olay, varlık, değişme hakkında ileri sürülen düşünceye görüş denir. "Bence", "bana göre", "kanaatimce" gibi sözlerle başlayan birçok cümle görüş bildirmek üzere söylenmiştir. Örneğin, "İstanbul dünyanın en güzel şehridir.", "Nisan, en güzel aydır." gibi cümleler birer görüştür.

Olgular ve görüş arasındaki önemli farklar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Birinci paragraf:

Kitaplığımdaki en eski Çalığışu, yirmi dördüncü basım. Kitabın ince kâğıt pembe kapağı hem solmuş, kırışmış, hem de bir ucundan yırtılmış. Birçok satır, birçok cümle, hatta tek başına kelimeler, mavi kalemle, kırmızı mürekkeple, fosforlu yeşille çizilmiş. Çalığışu, hiç şüphesiz, pek çok yeni roman

OLGU	GÖRÜŞ
Doğruluğu, araştırma yapılarak kanıtlanabilir.	Doğruluğu kanıtlanamaz
Herkes tarafından kabul edilmiştir.	Kişiden kişiye değişebilir.
İspat edilmiş, ölçülmüş, denenmiş verilerdir.	Doğruluğu ölçülemez, ispat edilemez.
Kesinlik bildirirler.	Bence, bize göre gibi sözlerle ifade edilir.

okurunun yetişmesine de olanak sağladı.

İkinci paragraf:

Çalığışu, edebiyatımızın en çok okunmuş romanı olmalı. Çalığışu'nun Türk toplumunda âdeta bir dönüm noktası olduğuna inandığımı söylemeliyim. Her kesimden okurun tat alabileceği sadelikte ve özellikte yazılmış. Onu eşsiz kılan bunlar olsa gerek. Çalığışu'nun günün birinde eskiyeceğine inanmıyorum.

Verilenlerden birinci paragrafta Çalığışu romanı hakkında kişiden kişiye değişmeyen, doğruluğu kanıtlanabilir, kesinlik bildiren ifadeler yer verilmektedir. Bu nedenle birinci paragrafta söylenenler olguya örnektir.

İkinci paragrafta ise doğruluğu göreceli, kesinlik taşımayan kişisel bilgiler yer almaktadır. Bunlar da görüşe örnektir.

Boğaziçi Köprüsü;

1. Asya ve Avrupa kıtalarını, İstanbul Boğazı üzerinde birleştirir.
2. İki kıtayı birleştiren Boğaz'ın güzel mavilikleri arasında inci gibi asılan iki köprüden biridir.
3. Köprü'nün ayakları arasındaki uzunluk 1074 metredir.
4. Asma köprülerin arasında Avrupa'da üçüncü, dünyada yedincidir.

5. Anadolu yakasında Beylerbeyi'nden başlar, Avrupa yakasında Ortaköy'den geçer.

6. İstanbul için harika bir manzaranın tamamlayıcısı, olmazsa olmaz mimari yapıttır.

7. Boğazın gerdanlığıdır.

8. Renkli ışıklarla süslenerek geceleri daha da muhteşem görünen köprüdür.

Yukarıda Boğaziçi Köprüsü'yle ilgili verilen bilgilerden 1, 2, 3, 4, 5'teki bilgiler olgu; 6, 7, 8'deki bilgiler görüştür. Olgu ifadelerinde kanıtlanabilir bilgiler; görüş ifadelerinde kanıtlanamaz kişisel bilgiler yer almaktadır.

Örnek

ARAŞTIRMA YAPIYORUM BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR

Bir teörinin ispatlanması, bir iddianın doğrulanması, bir olayın gerçekliğinin ortaya konulması gibi amaçlara ulaşmak için yapılan çalışmalara bilimsel araştırma denir.

İnsanoğlu kendini, çevresini ve etrafında olup bitenleri yakından tanımak ister. Bu konulara merak duyar. İnsanların doğru bilgilere ulaşması sistemli ve düzenli araştırmalar yapılmasına bağlıdır. Bu ihtiyaç, insanları bilimsel araştırmalara yönlendirmiştir.

İnsan yaşamında bilimsel olarak incelenmeyi bekleyen çok sayıda konu veya sorun vardır. Bunlar küresel veya ulusal boyutta olabilir. Trafik, göç, küresel ısınma, ekonomik kriz, beyin göçü, nükleer enerji, fastfood beslenme alışkanlığının toplumu- muza yerleşmesi vb.

Bilimsel araştırmalar sonucunda elde edilen bulgular;

*Bilgilerimizin artmasını sağlar.

*Hayatımızı kolaylaştırır.

*Karşılaştığımız problemlere çözüm bulunmasına katkıda bulunur.

Örneğin ulaşım alanında yapılan çalışmalar uçak, helikopter, otomobil gibi araçların yapılmasını sağlamıştır. Bu da ulaşım ve iletişim faaliyetlerini hızlandırmış, zamandan tasarruf edilmesine katkıda bulunmuştur. Tıp alanındaki çalışmalar insanların hastalıklarla mücadelesini kolaylaştırmış, can kayıplarını azaltmıştır.

Bilimsel Araştırma Basamakları

1. Araştırılacak konunun seçilmesi
2. Bir varsayım (**bilimsel tahmin**) ileri sürülmesi (hipotez)
3. Bilgi ve belgelerden oluşan verilerin toplanması
4. Varsayımın test edilmesi (deney, gözlem ve araştırma)
- Raporun yazılması (sonuç)

Bilimsel araştırma basamakları adım adım ilerleyen bir süreçtir.

Bilimsel araştırmanın basamaklarını bir örnek üzerinde gösterelim:

Organ bağışıyla bazı insanlar sağlıklarına kavuşabilmektedir. Çok sayıda hasta da organ bağışıyla kendisini iyileştirecek organı beklemektedir. Bir araştırmacı, insanların organ bağışına nasıl yaklaştıklarını belirlemek için bilimsel araştırmaya girişebilir.

Birinci aşamada, yaşamın bir gerçeği olarak sorun, araştırmacı tarafından farkedilir. İnceleme konusu olarak belirlenir.

İkinci aşamada, araştırmanın rotasını belirleyecek **hipotez** oluşturulur. Örneğin araştırmacı; "Gençler, organ bağışına yaşlılardan daha olumlu bakar."yargısını hipotez olarak belirleyebilir.

Üçüncü aşama, konuyla ilgili bilgi ve belgeler toplanır.

Dördüncü aşama, söz konusu hipotezin doğrulanması (sınanması) aşamasıdır. Araştırmacı, anketler, görüşmeler yaparak gençler ile yaşlıların organ bağışına ilişkin bilgilerine başvurur.

Son aşamada, hipotez ya doğrulanır ya da yanlışlanır. Araştırmacı, elde ettiği bulgulardan bilimsel bir genellemeye (sonuca) ulaşır.

Şimdi bilimsel araştırma aşamalarını biraz daha açalım:

1. Araştırılacak konunun belirlenmesi

İnsanların merak ettikleri ya da aydınlatılmasında yarar olan bir konu seçilir. Araştırmanın amaç ve yöntemleri belirlenir.

2. Bilimsel tahmin (Hipotez / Varsayım)

Deney, gözlem ve araştırmalarla doğrulanacağı umulan ve sınanmayı bekleyen iddiaya **hipotez** (varsayım) denir. Araştırma yapılacak konularla ilgili tahminlerde bulunularak bu tahminlerin doğruluğu araştırılmaya başlanır.

Hipotez, araştırma hakkındaki ön bilgilere dayanır. Bu ön bilgilerin doğrulanmasına ya da yanlışlanmasına yardımcı olacak araştırma sürecine kılavuzluk eder.

3. Veri toplama

Araştırma hakkında bilgi toplarken, çalışmaların hipotezin doğrulanmasına yönelik olmasına dikkat edilmelidir. Çünkü, hipotez araştırmanın kılavuzudur. Aksi halde araştırma amacından sapar. Gerekli gereksiz her tür bilgi araştırmaya karışır. Araştırmanın üçüncü aşaması olan veri toplama sırasında bilgiler not kartlarına yazılır. Bu kartların bir kenarına da yararlanılan kaynağın künyesi (yazar ismi, kaynak ismi, yayınlanma tarihi, cilt ve sayfa numarası) mutlaka yazılmalıdır. Yararlanılan kaynakların künyesinin (dipnot) yazılması, bilimsel dürüstlüğün gereğidir.

Bu kartlardaki bilgiler, değerlendirilerek araştırmanın sonuç raporu haline gelecektir.

4. Deney, gözlem ve sınama

Hipotezimizin doğruluğunu ispat etmek için araştırmalar yapılır. Deney, gözlem vb. yöntemlerle geçerli sonuçlara ulaşılmaya çalışılır. Bu aşamada hipotez doğrulanırsa son aşamaya geçilir.

5. Raporun yazılması (Sonuç)

Bu aşamada, araştırma boyunca elde edilen tüm belge ve bilgiler değerlendirilerek araştırma konusu ile ilgili sonuçlara ulaşılır. Bu sonuçlar bir rapor haline getirilerek kullanılır.

Sonuç aşamasında varsayım kanıtlanır veya çürütülür.

Şimdi bu aşamaları başka bir örnek üzerinden inceleyelim:

Araştırma konusu: Uyuşturucu kullanımı.

Varsayım: Uyuşturucu kullanma yaşı yıldan yıla düşmektedir.

Veri toplama ve varsayımın geçerliliğini sınaama:

Uyuşturucu kullananlarla görüşmeler yapılır. Adli veya emniyet güçlerinin verileri incelenir. Konu ile ilgili gazete ve dergi haberleri derlenir, uzman görüşleri alınır. Uyuşturucu bağımlısı olan kişinin yakınlarıyla görüşmeler yapılır.

Sonuç: Elde edilen veriler tablo veya grafikler yardımıyla değerlendirilir. Uyuşturucu kullanımı yıllara göre karşılaştırılır. Sonuca göre, ya uyuşturucu kullanım yaşının düştüğü sonucu çıkar. (Bu durumda hipotez doğrulanmış olur.) Ya da tersi bir sonuç. Tersisi sonuç çıkarsa, hipotez yanlışlanmıştır.

Bilimsel Araştırma Örnekleri

*Almanya’da yapılan bir araştırmaya göre, boşanan insanlar diğerlerine göre 9 yıl daha az yaşıyor. Araştırma grubundan Gabriele Doblhammer, Alman Der Tagesspiegel gazetesine yaptığı açıklamada, “Boşanmanın yaşam tarzını önemli ölçüde etkilediğini kabul ediyoruz. Evli insanlar bekârlardan ve boşanmış kişilerden daha düzenli bir yaşantıya sahip. Bu faktörlerin birleşimi boşanan kişilerde erken ölüme neden olabiliyor.” dedi.

*ODTÜ’lü araştırmacılar, pamuk sapı, mısır koçanı ve ayçiçeği sapı gibi değersiz tarımsal biyo-atıklardan doğada kendiliğinden yok olabilen hatta yenebilen plastikler geliştirdi. Yeni ürünün petrol kökenli, yüzlerce yıl bozulmadan doğada kalabilen plastiklerin oluşturduğu çöpleri önemli ölçüde azaltması bekleniyor.

*İsviçre’nin Zürih kentinde bulunan Neuchatel ve Heidelberg Üniversitelerinin ortaklaşa yaptığı araştırmaya göre direksiyon başındaki erkekler,kadınlarla özdeşleştirilen “ruj” ya da “pembe” kelimeler duyduklarında hızı düşürmeye başlıyor. 20 ile 27 yaşları arasındaki 83 erkek üzerinde simülatör yardımıyla yapılan araştırmalarda, erkek sürücülerin “kas” ya da “sakal” gibi erkekliği çağrıştıran kelimeler duyduklarında hızlarını artırdıkları gözlemlendi. Uzmanlar bunu hız yapan erkeklerin kendilerini daha bir erkeksi ve güçlü hissetmesine bağladı

ÖZGÜRLÜĞÜN SINIRI

YAŞADIĞIMIZ SORUNLAR VE ÇÖZÜM YOLLARI

İnsan sosyal bir varlıktır. Yani yaşamını toplum içerisinde sürdürür. Toplum halinde yaşayan insanlar birbirleriyle sürekli iletişim ve etkileşim halindedirler.

Bu durum dostluk, arkadaşlık, yardımlaşma ve dayanışma gibi güzel sonuçlar ortaya çıkarabildiği gibi zaman zaman da sorunlara yol açmaktadır.

Örneğin, alış veriş sırasında hatalı bir mal almak, yakınlarımızda yaşayanların çevreyi kirletmesi, bazı faturaların yanlışlıkla yüksek gelmesi, çevremizde yapılan inşaatların ses ve görüntü kirliliğine neden olması gibi birçok durumlar toplumda hemen her zaman karşılaşılabileceğimiz sorunlardır. Karşılaştığımız her türlü sorun ya da haksızlığı **temel hak** ve **özgürlükleri** dikkate alarak çözmeliyiz. Aynı zamanda sorunları çözerken kendimizi, karşıımızdaki insanın yerine koymalıyız (empati yapma). Çünkü bütün insanlar haklar yönünden birbirine eşit ve özgürdür.

Bu sorunları ve çözüm yollarını örneklerle inceleyelim:

Ev ve işyerlerinde kullandığımız elektrik, su ve

doğalgazın faturasını ödemek bir vatandaşlık sorumluluğudur. Bazen yanlışlıkla faturalar yüksek gelebilir. Bu durumda hakkımız ihlal edilmiş olur. Bu sorunumuzu vatandaşlık hak ve sorumluluğu çerçevesinde çözmek için **dilekçe verme** ve **bilgi edinme hakkımızı** kullanmalıyız. Bu hakkımızı internet üzerinden de kullanmamız mümkündür.

Birçok ihtiyacımızı alış veriş yaparak karşılarız. Alış veriş sırasında fiş, fatura, garanti belgesi gibi belgeleri mutlaka almamız gerekir. Bu belgeleri alırsak hatalı bir malı değiştirme hakkımız olur. Bu belgeleri almazsak sorumluluğumuzu yerine getirmemiş oluruz. Vatandaşlık sorumluluğunu yerine getirmesek haklarımızı arayamayız.

Haklarımızı hukuk yoluyla aramak, hak ve özgürlüklerimiz konusunda bilgi ve eğitim almak, karşılaştığımız sorunların çözümünü kolaylaştırır.

Hakkımızı kuvvet kullanarak aramak, sorunlara duyarsız davranmak, vurdumduymaz olmak ise sorunları büyütür, hakların ihlal edilmesine yol açar.

Hak: Hukuk düzeni tarafından kişilere tanınmış olan yetkililerdir. Hak sahibi olmak, bir şey yapmaya veya istemeye yetkili olmak demektir. Vatandaşın, belediyeden hizmet almaya hakkı vardır. Medyadan doğru haber alma hakkı, devletten, özel yaşamının korunmasını bekleme hakkı vardır. Hak, sahibine bir şeyi yapabilme yetkisi verirken, başkalarına da bu yetkinin kullanılmasına engel olmama, saygı gösterme yükümlülüğü getirir.

Sorumluluk: Kişinin, kendine ve başkalarına karşı yerine getirmesi gereken yükümlülükleri, zamanında yerine getirmesi gereken görevleridir. Aile reisinin, aile üyelerine karşı sorumlulukları vardır. Belediye başkanının, o beldede yaşayanlara karşı sorumlulukları vardır. Takım antrenörünün taraftarlara, yöneticilere karşı sorumlulukları vardır. Sorumluluk, hayatın her aşamasında karşılaşılabileceği sorunları aşabilmesinde bireyin en önemli dayanağıdır.

Özgürlük: insanın kendi kararlarını kendi istemine ve düşüncelerine göre belirleyebilmesi, ve kendi seçimlerini kendi iradesiyle yapabilmesidir. Dış etkilerden bağımsız olma, engellenmemiş ve zorlanmamış olma halini dile getirmektedir. Bir kişi saçlarını istediği kadar uzatma, istediği mesleği seçme, istediği renkte giysi giyme vb. özgürlüğüne sahiptir. Ancak istediği yerde istediği şekilde avlanma, arabasını trafiğe kapalı alanda sürme, okula istediği gün girme, istediği gün gitmeme özgürlüğüne sahip değildir.

Kişi, yoğun bir trafiğin olduğu yerde arabasını istediği şekilde park edemez. Kişinin otomobil alma, otomobil kullanma hak ve özgürlüğüne sahiptir. Ancak bu durum ona sorumluluklar da yüklemektedir. Kendi arabasını park ederken başkasının ulaşımını engelliyorsa, **hak, sorumluluk** ve **özgürlüğünün** gereklerini karıştırıyor demektir.

SOSYAL BİLGİLERİN BİZE KATKISI

SOSYAL BİLGİLERİN ÖNEMİ

Tarih, coğrafya, vatandaşlık, sosyoloji, psikoloji ve felsefe gibi sosyal konuları içeren derslere **sosyal bilgiler** denir. Bu derslerin ortak yönü, insan ilişkilerinin ortaya çıkardığı evlenme gibi sosyal olayların, aile gibi sosyal grupların, toplumların konu edinilmesidir. Sosyal olayların özelliklerinin, insanların yaşam biçimlerinin, kültürel birikimlerinin belirli yönlerine ilişkin incelemeyi sosyal bilimler yapmaktadır.

Her gün sosyal olaylarla iç içe yaşayan, pek çok sosyal grubun ve toplumun üyesi olan bizlerin, bunlarla ilgili öğrenmesi

gereken pek çok bilgi vardır. Çünkü toplum içinde yaşamak, insana bir takım haklar ve sorumluluklar yükler. Bu hakların, sorumlulukların, özgürlüklerimizin farkında olmak, bizleri etkin vatandaş yapar.

Hak, sorumluluk ve özgürlüklerimizin öğrenilmesi, bizlerin bilgili, donanımlı, demokratik düşünceye sahip, topluma yararlı, düşünmeyi bilen, araştırmacı bireyler olmamıza katkıda bulunur. Böylece toplumsal kişilik kazanmamızı sağlar.

Bu durumu örneklerle açıklayalım:

Sosyal bir bilim olan tarih dersi sayesinde geçmişini tanır; geçmişte yaşanan hatalardan dersler çıkarır.

Sosyoloji dersi sayesinde, içinde yaşadığımız toplumun kültürünü, yaşama biçimini şekillendiren öğeleri tanır, geçmiş dönemlerle ve diğer toplumlarla karşılaştırma olanağına kavuşuruz.

Vatandaşlık Bilgileri ile, hak ve sorumluklarımızı öğrenir, yasalara uymanın önemini kavrar, toplum içinde karşılaştığımız sorunları çözmede bu bilgilerden yararlanırız.

Sosyal bilgiler öğrenmek aşağıdaki kazanımları sağlar:

- *Düşünme yeteneğinin gelişmesi
 - *Sorun çözme becerisinin artması
 - *Genel kültür ve bilgi birikiminin artması
 - *Temel hak ve özgürlüklerin kavranması
 - *Sorumluluk ve vatandaşlık bilinci kazanılması
 - *Toplumdaki diğer bireylerle ilişkilerin gelişmesi
 - *Toplumsal kurallara uyma alışkanlığı kazanılması
- İnsanın haklarını araması ve kullanması, öncelikle bu haklarını bilmekle olanaklıdır. Hasta hakları, bilgi edinme hakkı, dilekçe hakkı, konut dokunulmazlığı, tüketici hakları, doğru haber alma hakkı gibi kişilere tanınmış pek çok haklar vardır. Kredi kartının yıllık üyelik ücretinin iptali için dava açan bir banka müşterisi, telefonun sabit ücretinin iptali için dava açan bir vatandaş, yanıltıcı reklamları nedeniyle tv kanalını şikayet eden tüketici bilinçli birer vatandaş örneği sergilemektedirler. Onlar bu girişimlerinde, sosyal bilimlerin kendilerine sağladıkları kazanımlardan yararlanmışlardır.

İlköğretimde eğitim gören çocuğumun konuşmalarından, bir takım haklarının farkında olduğunu gördüm. İlk defa haklarına ilişkin konuşuyordu. Anladım ki, okuldaki dersinde haklarının bilincine varmış. Sosyal bilgiler dersinde bu konular yer almasaydı, belki de haklarını öğrenmesi yıllar sürecekti.

Dilekçe ve Bilgi Edinme Hakları

Dilekçe ve bilgi edinme hakları, yasalarla verilmiştir. **Bu haklarımızı kullanarak,**

- *Sorunlarımıza çözüm bulabiliriz.
- *Demokratik katılım hakkını kullanırız.
- *Etrafımızda gördüğümüz hatalı tutum ve davranışlarla ilgili kurumları bilgilendiririz. **Bu yolla devletin denetim gücünü kullanmasına yardımcı oluruz.**

Devlet kurumlarına dilekçe verirken; isteğimizi belirtmeli, olayla ilgili bilgi ve belgeleri eklemeliyiz. Ayrıca dilekçeye ad,soyad ve adresimizi yazarak imzalamalıyız. Bu kurallara uygun olarak verilen dilekçeler devletin kurumları tarafından cevaplanmak zorundadır.

ATATÜRK ve SOSYAL BİLİMLER ATATÜRK'ÜN SOSYAL BİLİMLERİN GELİŞMESİNE KATKILARI

Atatürk, sosyal bilimlere verdiği önemi aşağıdaki sözlerinde göstermiştir.

İlim ve özellikle sosyal bilimlerde ben emir vermem. Bu alanda isterim ki, beni bilim adamları aydınlat-sınlar. Onun için siz kendi ilminize, irfanınıza güveniyorsanız, bana söyleyiniz, sosyal ilimlerin yapıcı yönlerini gösteriniz, ben takip edeyim.

Atatürk, sosyal bilimlerin vatandaşlık bilincinin oluşmasında, Türkiye'nin çağdaşlaşmasında çok önemli bir yere sahip olduğunu görmüştür. Bu nedenle sosyal bilimlerin gelişmesine önem vermiştir.

Sosyal bilimlerin gelişmesi için Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan başlıca çalışmalar şunlardır:

- *Anadolu'nun eski dönemlerinin aydınlatılması için arkeolojik kazılar desteklenmiştir.
- *Roma Hamamı, Ahlatlıbel, Alacahöyük, Alishar, Boğazlıyan kazıları ilk milli arkeolojik kazılardır. Bu kazılardan çıkan eserler **Ankara'da Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde** sergilenmektedir.
- *1924 yılında Topkapı Sarayı müze olarak hizmete açılmıştır. 1928 yılında **Etnografya Müzesi** tamamlanarak hizmete girmiştir. 1934 yılında **Ayasofya** müze haline getirilmiştir. Bu arada Konya, Bursa, Manisa, İzmir, Kayseri, Afyon, Antalya, Edirne, Adana illerimizde müzeler açılmış, eski müzeler onarılmıştır. Bu yolla Anadolu'nun ve Türk milletinin zengin tarih ve kültür mirasının insanlığa tanıtılması amaçlanmıştır.
- *Cumhuriyet Dönemi'nde çıkarılan bir kanunla yabancı okullarda Türkçe, tarih ve coğrafya gibi sosyal bilgiler derslerinin Türk öğretmenler tarafından ve Türkçe okutulması zorunlu hale getirilmiştir.

Bu durum sosyal bilimlerin gençlerin yetiştirilmesinde çok önemli görüldüğünün göstergesidir.

- *Türk tarihinin kökenini araştırmak, Türklerin dünya kültür ve uygarlığına yaptıkları katkıları ortaya koymak amacıyla **Türk Tarih Kurumu** açılmıştır.

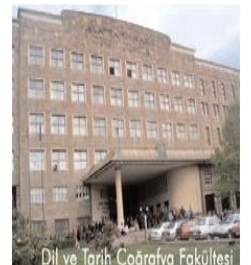

- *Türk dilini yabancı dillerin etkisinden kurtarmak, Türkçe'nin dünya dilleri arasında yerini almasını sağlamak ve Türkçe'yi bir bilim dili haline getirmek amacıyla da **Türk Dil Kurumu** açılmıştır.

- *Türkiye'de sosyal bilimlerin gelişmesini sağlamak ve bu alanda nitelikli eleman yetiştirmek amacıyla **Ankara'da Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi ile Hukuk Fakültesi** açılmıştır.

*Sosyal bilimler alanında dünyaca tanınmış pek çok bilim adamı Türkiye'ye davet edilmiştir. Yerli ve yabancı bilim adamlarının katıldığı

birçok konferanslar düzenlenmiştir. Türk öğrenciler yurt dışına gönderilmişlerdir

Örnek:

Türk çocuğu ecdadını tanıdıkça
daha büyük işler yapmak için
kendinde kuvvet bulacaktır.

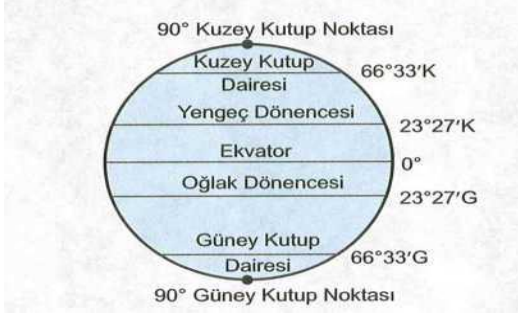
Aşağıdakilerden hangisi Atatürk'ün bu sözü doğrultusunda çalışmalar yapmak amacıyla açılmıştır?

- A. Türk Dil Kurumu
- B. Türk Tarih Kurumu
- C. Ankara Hukuk Fakültesi
- D. Güzel Sanatlar Akademisi

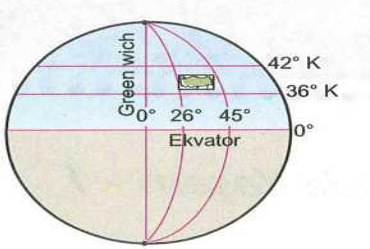
Cevap B

VERYÜZÜNDE YAŞAM

Kutup noktalarından eşit uzaklıktan geçtiği varsayılan ve dünyayı iki eşit yarım küreye ayıran daireye **Ekvator** denir. Ekvatora paralel olarak uzanan çizgilere Paralel denir. Dünya üzerindeki bir yerin konumu belirtilirken paralel ve meridyenler kullanılır.

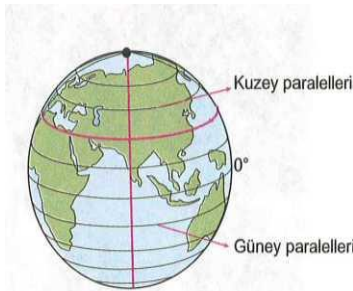

Yerküreyi kuzey ve güney olmak üzere iki eşit parçaya bölen daireye Ekvator denir. Ekvatorun kuzeyine; Kuzey Yarım Küre, güneyine; Güney Yarım Küre denir. Paraleller, Ekvator'a eşit aralıklarla yatay olarak birer derece açılarla, çizilen dairelerdir. Örneğin Türkiye, 36° -42° kuzey paralelleri arasında yer alır.

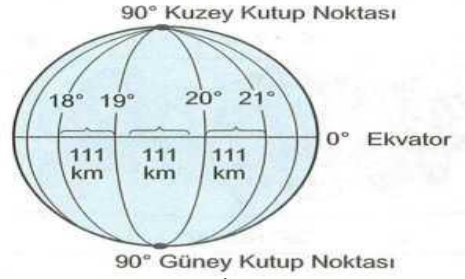
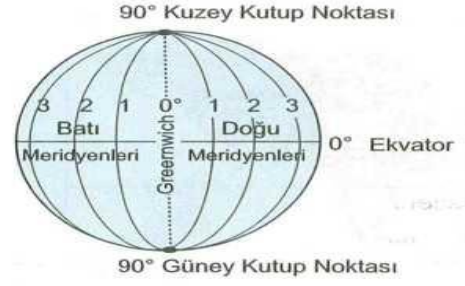
Paralellerin Özellikleri

- *Ekvator başlangıç paralelidir. En büyük paraleldir.
- *Paralellerin dereceleri Ekvator'dan kutuplara doğru büyür.
- *90 tanesi kuzeyde, 90 tanesi güneyde olmak üzere 180 adet paralel dairesi vardır.
- *Paralellerin aralarındaki uzaklık 111 km olup her yerde aynıdır.
- *Dünyanın şeklinden dolayı çevre uzunlukları Ekvator'dan kutuplara doğru kısalır. Bu nedenle aralarındaki alanlar da kutuplara doğru küçülür.
- *Paraleller birbirleriyle kesişemez ve birleşmez.

Paraleller	Uzunlukları (km)
0°	40.076
15°	38.800
30°	34.700
45°	28.400
60°	20.000
75°	10.000
90°	0

Meridyenler ve Özellikleri : Bir kutuptan diğer kutba ulaşan, ekvatoru dik açıyla kesen yarım çemberlere meridyen denir.

- *Başlangıç meridyeni olarak, İngiltere'nin Greenwich (Griniç) gözlemevinde geçen meridyen kabul edilmiştir.
- *Meridyenler, başlangıç meridyenine göre doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrılmıştır. 180 tanesi doğuda, 180 tanesi de batıda olmak üzere toplam 360 meridyen yayı vardır.
- *Bütün meridyenler kutup noktalarında birleşirler. Meridyenlerin boyları birbirine eşittir.
- *Ardışık iki meridyen arasındaki yerel saat farkı 4 dakikadır. Bir model küreye baktığımızda dünya üzerinde irili ufaklı kara parçalarının olduğunu fark ederiz. İşte dünya üzerindeki bu çok büyük kara parçalarına kıta denir. Dünya üzerinde yedi kıta vardır. Bu kıtalar; Asya, Avrupa, Afrika, Antartika, Avustralya (Okyanusya), Kuzey Amerika ve Güney Amerika'dır.
- Kıtaların arasındaki çukur alanları dolduran büyük su kütlelerine "Okyanus" denir. Okyanuslara; Büyük Okyanus(Pasifik), Atlas Okyanusu(Atlantik) ve Hint Okyanusu örnek olarak gösterilebilir.

Kıtalar Büyükten Küçüğe

9. Asya
10. Afrika
11. Kuzey Amerika
12. Güney Amerika
13. Antartika
14. Avrupa
15. Okyanusya

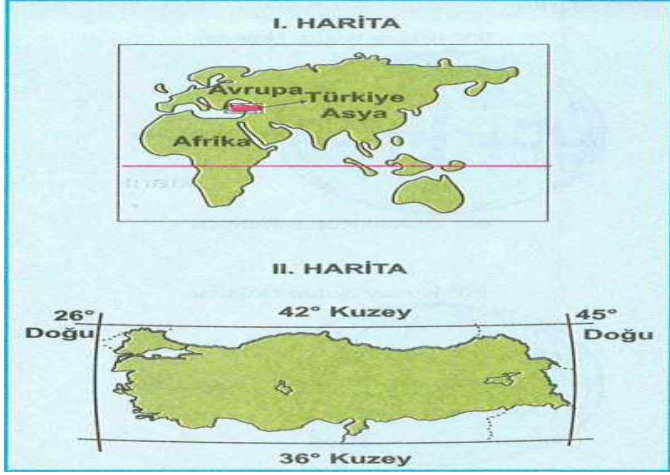
TÜRKİYE'NİN DÜNYA ÜZERİNDEKİ YERİ (COĞRAFİ KONUMU)

Dünya üzerindeki bir yerin bulunduğu konum özel konum ve matematik konumu olmak üzere iki şekilde ifade edilir.

Türkiye;

- *Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan, önemli ticaret yolları üzerinde bulunan,
- * Üç tarafı denizlerle çevrili,
- * denizlerle ve okyanuslarla bağlantı sağlayan, İstanbul ve Çanakkale boğazlarına sahip bir ülkedir.
- * Ayrıca değişik iklim tiplerinin görülmesi

*Zengin yeraltı ve yer üstü kaynaklarının olması Türkiye'nin özel konumu ile ilgili özellikleridir.

Yukarıda verilen haritalara bakarak tabloda boş bırakılan yerleri doldurunuz.

I. haritaya göre Türkiye'nin Konumu	II. haritaya göre Türkiye'nin Matematik Konumu
Denizlere kıyısı vardır.	Yayın Kürede yer alır.

HARİTA VE ÖLÇEK BİLGİSİ

Coğrafya biliminde gezi ve gözlemin önemi büyüktür. Gezi ve gözlemlerde, haritalarda göremeyeceğimiz ayrıntıları öğrenme imkanı buluruz. Fakat çok geniş alanları incelemek gerektiğinde, haritaya ihtiyaç duyarız. Yeryüzündeki bazı coğrafi olayları açıklayabilmek için de haritaya ihtiyaç vardır.

Harita; yeryüzünün tamamının ya da bir bölümünün, kuşbakışı ve ölçekli olarak düzleme aktarılmasıdır.

Buna göre haritaların iki temel özelliğinden söz edilebilir.

*Haritalar yeryüzü şekillerinin kuşbakışı görünümünü yansıtır.

*Haritalarda yeryüzü şekilleri belirli bir ölçekle küçültülerek gösterilir.

Yeryüzü şekillerinin birebir haritasının çizilmesi mümkün değildir. Bu nedenle arazideki gerçek uzunluklar belirli bir oranda küçültülerek haritaya aktarılır. Haritalardaki bu küçültme oranına **ölçek adı verilir**. Ölçekler kesir ölçek ve çizik ölçek olarak iki şekilde gösterilir. Genellikle her iki yöntem de kullanılır.

A. Kesir ölçek : Küçültme oranının kesirli sayılarla ifade edildiği ölçeklerdir. Örneğin; 1/100.000, 1/25.000, 1/250.000 gibi. Kesir ölçekte pay her zaman 1 dir. Payda ise, gerçek uzunluğun kaç kez küçültüldüğünü gösterir. Küçültme ne kadar fazla olursa, harita o derece küçük olacağından, ölçek paydası büyüdükçe ölçek küçülmüş olur. Payda küçüldükçe ölçek büyür fakat haritadaki ayrıntı artar.

B. Çizgi ölçek : Harita üzerindeki uzunlukların gerçekte ne kadar oldukları bir doğru üzerine işaretlenerek oluşturulur.

Yukarıda verilen ölçekte, haritadaki 1 cm'lik uzunluk, arazide 2.000.000 cm'yi yani 20 km'yi göstermektedir. Çizik ölçeklerde 0 (sıfır)'ın solunda yer alan kısım, çizik ölçeğin

yeterli olmadığı durumlarda, küçük uzunlukları ölçmek için kullanılır.

Haritalarda genellikle çizgi ve kesir ölçek birlikte kullanılır. Çizgi ölçek, kesir ölçeğe göre daha kullanışlıdır. Bunun nedeni harita, fotoğraf veya fotokopi ile küçültülüp büyütülse de çizgi ölçeğin gösterdiği uzunlukların değişmemesidir. Çünkü bu işlem sırasında çizgi ölçek de aynı oranda küçültülmüş veya büyütülmüş olur.

ÖLÇEKLERİN DÖNÜŞÜMÜ

Kesir Ölçeğin Çizgi Ölçeğe Çevrilmesi

Kesir ölçeğin çizgi ölçeğe çevrilmesi için haritadaki 1 cm'nin gerçekte kaç km'yi gösterdiğinin bulunması gerekir.

Örnek

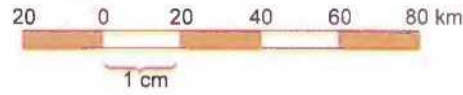
1/2 000 000 kesir ölçeğinin çizgi ölçek olarak ifadesi nedir?

Çözüm

$$\text{Ö} = \frac{\text{H.U.}}{\text{G.U.}} = \frac{1}{2\,000\,000}$$

Haritadaki 1 cm gerçekte 2 000 000 cm'ye yani 20 km'ye eşittir.

Buna göre, 1 cm'nin 20 km olarak gösterildiği çizgi ölçek hazırlanır.

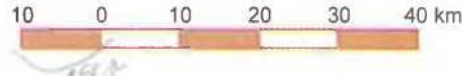

Çizgi Ölçeğin Kesir Ölçeğe Çevrilmesi

Çizgi ölçeğin boyu haritadaki uzunluğu verir. Çizgi ölçek üzerindeki tüm bölümlerin toplamı gerçekteki uzunluğu ifade eder.

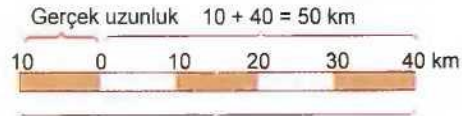
$$\text{Ölçek} = \frac{\text{Çizgi ölçeğin harita uzunluğu}}{\text{Çizgi ölçeğin gerçek uzunluğu}}$$

Örnek:

Yukarıdaki çizgi ölçeğin harita uzunluğu 5 cm'dir. Buna göre, kesir ölçek olarak değeri nedir?

Çözüm

Haritadaki uzunluk = 5 cm

H.U. = 5 cm

G.U. = 50 km

Ölçek = ?

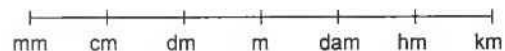
$$\begin{aligned}\text{Ölçek} &= \frac{\text{H.U.}}{\text{G.U.}} = \frac{5 \text{ cm}}{50 \text{ km}} = \frac{5 \text{ cm}}{5.000.000 \text{ cm}} \\ &= \frac{1}{1.000.000}\end{aligned}$$

Ölçek Hesaplamaları

Harita üzerinden, haritadaki uzunluk, gerçek uzunluk ve ölçek hesaplamaları yapılabilir.

Uzunluk hesaplarını hatasız yapabilmek için uzunluk ölçüsü birimlerini bilmek gerekir. Uzunluk ölçüleri 10'ar 10'ar büyür, 10'ar 10'ar küçülürler.

Metre'nin alt ve üst katları:

Gerçek Uzunluğun Bulunması

Gerçek uzunluğu bulmak için harita üzerindeki uzunluk ile ölçeğin paydası çarpılır.

$$\begin{array}{ccc} \text{Gerçek} & = & \text{Harita} \\ \text{uzunluk} & & \text{uzunluğu} \\ \text{(G.U.)} & & \text{(H.U.)} \end{array} \times \begin{array}{c} \text{Ölçeğin} \\ \text{paydası} \\ \text{(Ö.P.)} \end{array}$$

Örnek

1/400.000 ölçekli bir haritada 20 cm olan iki şehir arası uzaklık gerçekte kaç km'dir?

Çözüm

$$\text{Ölçek} = 1/400.000 \text{ H.U.} = 20 \text{ cm G.U.} = ?$$

$$\text{G.U.} = \text{H.U.} \times \text{Ö.P.}$$

$$= 20 \times 400.000 = 8.000.000 \text{ cm} = 80 \text{ km}$$

Haritadaki Uzunluğun Bulunması

Gerçek uzunluğun haritadaki karşılığını bulmak için, gerçek uzunluk ölçeğin paydasına bölünür.

$$\begin{array}{c} \text{Harita uzunluğu} \\ \text{(H.U.)} \end{array} = \frac{\text{Gerçek uzunluk (G.U.)}}{\text{Ölçek paydası (Ö.P.)}}$$

Örnek

Gerçekte 500 km olan iki şehir arası uzaklık 1/1.000.000 ölçekli haritada kaç cm olarak gösterilir?

Çözüm

$$\text{G. U.} = 500 \text{ km} \quad \text{Ölçek} =$$

$$1/1.000.000$$

$$\text{H. U.} = ?$$

$$\begin{aligned} \text{H.U.} &= \frac{\text{G.U.}}{\text{Ö.P.}} = \frac{500 \text{ km}}{1.000.000 \text{ cm}} \\ &= \frac{50.000.000 \text{ cm}}{1.000.000 \text{ cm}} \\ &= 50 \text{ cm} \end{aligned}$$

$$\text{Ölçek} = \frac{\text{Harita uzunluğu (H.U.)}}{\text{Gerçek uzunluk (G.U.)}}$$

Örnek

Gerçekte 400 km olan iki şehir arasındaki mesafe haritada 20 cm olduğuna göre bu haritanın ölçeği nedir?

Çözüm

$$\text{G. U.} = 400 \text{ km}$$

$$\text{H. U.} = 20 \text{ cm} \quad \text{Ölçek} = ?$$

$$\begin{aligned} \text{Ölçek} &= \frac{\text{H.U.}}{\text{G.U.}} = \frac{20 \text{ cm}}{400 \text{ km}} \\ &= \frac{20 \text{ cm}}{40.000.000 \text{ cm}} = \frac{1}{2.000.000} \end{aligned}$$

ÖLÇEKLERİNE GÖRE HARİTALAR

1-BÜYÜK ÖLÇEKLİ HARİTALAR

A. Planlar: Ölçeği 1/20.000'e kadar olan haritalardır. Şehir imar planları, kadastro haritaları bu türdendir.

B. Topoğrafya Haritaları: Ölçeği 1/20.000 ile 1/200.000 arasında olan haritalardır. Ulaşım haritaları ile topoğrafik haritalar bu türdendir.

2. ORTA ÖLÇEKLİ HARİTALAR

Ölçeği 1/ 200.000 ile 1/ 500.000 arasında olan haritalardır.

3. KÜÇÜK ÖLÇEKLİ HARİTALAR

Ölçeği 1/ 500.000'den daha küçük olan haritalardır. Bu

haritalar Dünya'nın, kıtaların, ülkelerin tamamını veya bir bölümünü gösterir.

Ölçeklere Örnekler	
$\frac{1}{10.000.000}$	→ Dünya Haritası
$\frac{1}{5.000.000}$	→ Asya Kıtası Haritası
$\frac{1}{1.000.000}$	→ Türkiye Haritası
$\frac{1}{500.000}$	→ Ankara Haritası
$\frac{1}{50.000}$	→ Kızılay Haritası
$\frac{1}{5.000}$	→ Sakarya Caddesi

İKLİMİN İNSAN YAŞAMINA ETKİLERİ

Dünya'nın değişik bölgelerinde yaşayan insanların beslenme alışkanlıkları, giyimleri, barınakları ve yaşam biçimleri birbirinden farklıdır. Bu durum yaşanan iklimin farklı olmasıyla açıklanabilir.

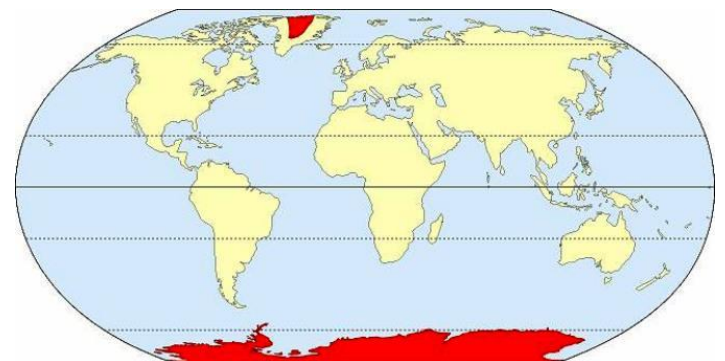
İklim; uzun yıllar boyunca bir alanda etkili olan ortalama hava şartlarıdır.

ÇÖL İKLİMİ

Afrika'nın sıcak iklimlerinde insanlar yaşamını nasıl sürdürürler? Çöl ortamında nasıl yaşam mücadelesi verirler? Bu gibi yerlerde insanlar, kendileri ve hayvanları için su ve ekip biçmek için de tarım alanı bulmak zorundadır. Adeta çölü yeşertmekle uğraşırlar. Su için derin kuyular kazar veya az da olsa etraftaki sulak arazilerin bulunduğu yerde toplanırlar. Bu iklimin görüldüğü yerlerde gündüzleri çok sıcak, geceleri ise dondurucu bir soğuk hakimdir. Sıcaklık fazla olduğu için ve kum fırtınalarından korunmak için açık renkli olan ve yalnızca gözleri açıkta bırakılan bir başlık sararlar kafalarına. Ulaşım ve taşımacılıkta genellikle çöl hayvanı olan develeri kullanırlar.

KUTUP İKLİMİ

Eskimolar, Kanada'nın kuzeyinde ve Grönland'da yaşarlar. Karlarla ve buzlarla kaplı bu bölgede, Eskimolar geçimlerini genellikle avcılıkla sürdürürler. En çok fok balığı ve geyik avlarlar. Ulaşım daha çok köpeklerin çektiği kızaklarla sağlanır. Sebze ve meyve ihtiyaçlarını ise farklı ülkelere karşılarlar.

EKVATORAL İKLİM

Ekvatora yakın yerlerde görülen iklim tipidir. Bu iklimin görüldüğü yerlerde patates, lahana, muz, şeker kamışı gibi ürünler yetişir.

Ekvator yıl boyu güneş ışınlarını büyük açı ile aldığı için yıl boyu yaz mevsimi yaşanır ve yüksek sıcaklıklar görülür. İnsanlar ince elbiseler giyerler ve ısınma sorunları yoktur. Buralarda yaşayanlar yerleşim yeri olarak yüksek yerleri tercih ederler.

Bu iklimde mevsim farklılığı yoktur.

MUSON İKLİMİ

Güneydoğu Asya'da görülür. Nüfusu yoğundur. Yaz mevsimi sürekli yağış alır. Bölge halkının temel geçim kaynağı pirinçtir. Ancak yağışlar zaman zaman can ve mal kaybına neden olmaktadır.

Geniş bir alanda, uzun yıllar boyunca etkili olan ve gözlenen hava koşullarına iklim denir. Canlıların yaşadığı doğal çevre koşullarını belirleyen en önemli etkenlerden biri de iklimdir. Dar bir alanda etkili olan kısa süreli ve değişken hava koşullarına ise hava durumu denir.

İklim belirtilirken kurak, yağışlı, soğuk gibi ifadeler kullanılır. Hava durumu belirtilirken güneşli, rüzgârlı, yağmurlu gibi ifadeler kullanılır.

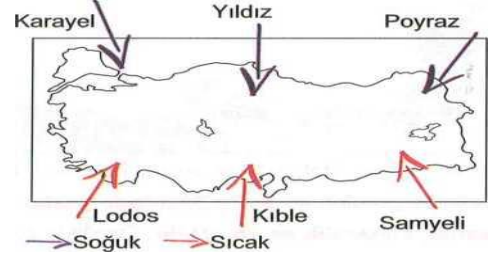
İklimi etkileyen birçok etmen vardır. Bunlardan en önemlisi Güneş ışınlarının geliş açısıdır.

Dünya'nın şeklinden dolayı ekvatorun uzaklaştıkça sıcaklık azalır. 21 Haziran'da güneş ışınlarının dünyaya geliş açılarını gösteren görsele baktığımızda, ışınların ekvator ve Yengeç Dönencesi'ni daha fazla ısıttığını görüyoruz. Yerkürenin en sıcak alanları burada yer alır. Yerkürenin en soğuk alanları kutuplarda güneş ışınları daha geniş alanlara yayılır. Bunun dışında iklim, okyanuslara ve denizlere yakınlık, karasallık, yükselti gibi etkenlere bağlı olarak değişkenlik gösterir.

ÜLKEMİZDE AYNI GÜN FARKLI HAVA OLAYLARI NEDEN YAŞANIR?

Rüzgârlar

Soğuk yerden gelen rüzgarlar sıcaklığı azaltırken, sıcak yerden gelen rüzgarlar sıcaklığı artırmaktadır.

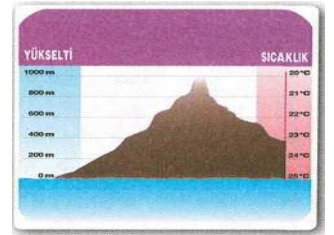
Baki

Dağların güneş ışınlarına karşı durumları iklimi etkiler, ülkemizde dağların güney yamaçları kuzey yamaçlarından daha sıcaktır.

Yükselti

Türkiye'de batıdan doğuya gidildikçe yükselti artmaktadır. Ortalama yükseltisi 1132 metre olan ülkemiz yüksek bir ülkedir.

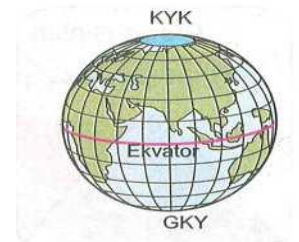
Karasallık

Karalar erken ısınır erken soğur. Denizler geç ısınır geç soğur. Denizler yazın serin, kışın ise ılıman etki yaratır.

Ekvator'a Uzaklık

Ekvator'dan uzaklaştıkça ve kutuplara yaklaştıkça sıcaklık azalır. Ülkemiz Ekvator'a daha yakındır. Bu sebeple de ülkemiz ılıman iklim kuşağındadır.

TÜRKİYE'DE İKLİM ÇEŞİTLERİ

Ülkemizde değişik iklim tiplerinin görülmesinin başlıca nedenleri;

- *İlman iklim kuşağında yer alması,
- *Üç tarafının denizlerle çevrili olması,
- *Yükseltisinin fazla olmasıdır.

Türkiye'de aynı anda farklı iklim türlerinin görülmesinin diğer bir nedeni ise yerçekillerinin çeşitlilik göstermesidir, (özel konum)

TÜRKİYE'NİN İKLİMİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

1. Matematik Konum : 36°-42° kuzey paralelleri arasında yer alan Türkiye, ılıman iklim kuşağında yer alır. Dört mevsim belirgin olarak görülür. Ülkemizde kuzeyden esen rüzgarlar sıcaklığı düşürürken, güneyden esen rüzgarlar sıcaklığı artırır.

Türkiye'nin Matematik Konumunun Sonuçları

* En kuzeyi ile en güneyi arasındaki uzaklık 666 km'dir.

(42° - 36° = 6° 6° x 111 km = 666 km)

En doğusu ile en batısı arasında 76 dakikalık zaman farkı vardır.

(45°-26°=19° 19° x 4 dk = 76 dk)

Kuzey Yarım Küre'de orta kuşakta yer alır.

Buna bağlı olarak;

Güneş ışınlarını hiçbir zaman dik açıyla almaz.

Cisimlerin gölgesi öğlen vakti daima kuzeyi gösterir.

2. Özel Konum : Türkiye'nin üç tarafının denizlerle çevrili olması, dağların kuzeyde ve güneyde denize paralel olarak uzanması, batıda ise denize dik uzanması, yükseltisinin batıdan doğuya doğru artması ve yerçekillerinin çeşitlilik göstermesi iklim özelliklerini etkilemiştir.

Türkiye'nin Özel Konumunun Sonuçları

Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının birbirine en çok yaklaştığı yer üzerindedir. Bu nedenle üç kıta arasında doğal bir köprü konumundadır. Uluslararası ticaret yolları üzerindedir.

*Üç tarafı denizlerle çevrilidir ve yeryüzü şekilleri çeşitlidir.

Bu nedenle;

- Aynı anda farklı iklim özellikleri görülür.

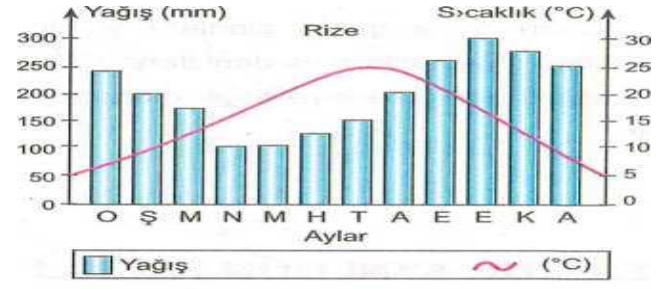
Yetiştirilen tarım ürünlerinin çeşitliliği fazladır.

Turizm faaliyetleri gelişmiştir.

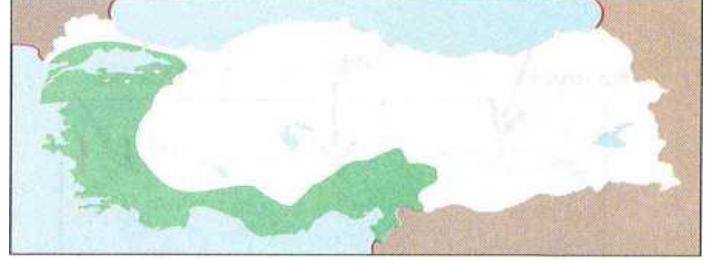
Ortalama yükseltisi fazladır ve yükselti batıdan doğuya doğru artar.

Zengin petrol yataklarına sahip Ortadoğu ülkeleri ile ekonomik bakımdan gelişmiş Avrupa ülkelerine yakındır.

Çanakkale ve İstanbul boğazlarına sahiptir. Bu nedenle askerî ve politik açıdan öneme sahiptir.

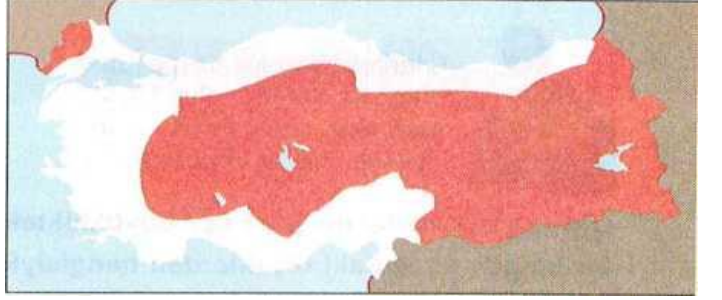

Akdeniz İklimi

Antalya, Akdeniz ikliminin görüldüğü illerimizdendir. En fazla yağış kış aylarında görülür ve ortalama yağış 700 mm civarındadır. Yağış, Akdeniz üzerinde farklı sıcaklıktaki hava kütlelerinin karşılaşmasına bağlı olarak meydana gelir. Bu iklim, yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlıdır.

Karasal İklim

Ülkemizde görülen en yaygın iklim çeşididir. İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri ile kıyı bölgelerinin iç kesimlerinde görülür. Bu iklimin en önemli özelliği havanın çabuk ısınıp, çabuk soğumasıdır. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve kar yağışlıdır.

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE YERLEŞMEYİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Doğal Faktörler

İklim:

Tarih boyunca yerleşme üzerinde en etkili olan faktördür. İnsanlar daha çok uygun iklim koşullarına sahip olan orta kuşak karalarını yerleşme için tercih etmişlerdir. Kutuplar ve çöller gibi iklim şartları uygun olmayan yerler yerleşme için tercih edilmemiş ya da çok az tercih edilmiştir.

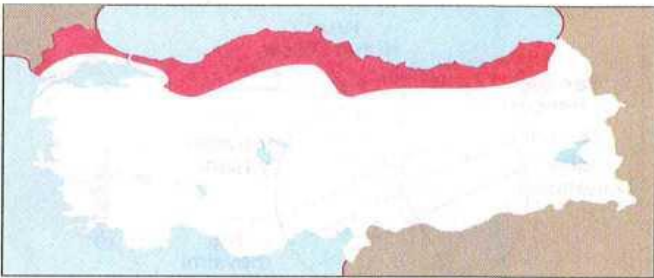
Yeryüzü Şekilleri:

İnsanlar yerleşmek için daha çok düz ovaları ve denize yakın yerleri seçmişlerdir. Yüksek ve engebeli yerlerde yerleşme daha az görülmüştür. Yeryüzü şekilleri daha çok ulaşılabilir olan etkisi nedeniyle yerleşme üzerinde etkili olmuştur.

Su Kaynakları ve Verimli Araziler:

Yaşamın devam ettirilebilmesi suya bağlıdır. Su olmadan insanlar yaşayamazlar. Bu nedenle tarih boyunca yerleşmeyi etkileyen en önemli faktörlerden biri de su kaynakları olmuştur, insanların temel ihtiyaçlarının karşılanması, tarımsal faaliyetlerle gerçekleşmiştir. Bu nedenle su kaynaklarının bol olduğu verimli araziler, insanların yerleşmede öncelikli olarak tercih ettikleri yerlerdir.

Karadeniz İklimi

Karadeniz kıyı şeridi boyunca görülen bu iklim çeşidinde her mevsim yağışlıdır. Mevsimler arasında karasal iklimdeki gibi büyük sıcaklık farklılıkları yoktur. Yazlar serin, kışlar ise ılıktır.

Rize, Karadeniz iklimi özelliklerini iyi yansıtan illerimizdendir. Her mevsim yağış alan Rize'de en fazla yağış sonbaharda görülür ve ortalama yağış 800 mm civarındadır.

Bitki Örtüsü

İklim ile doğrudan ilişkili olan bitki örtüsü de yerleşmeyi etkileyen faktörler arasında gösterilebilir. Sık ormanlık alanlar, yerleşmeye uygun olmayan yerlerdir.

Beşeri Faktörler

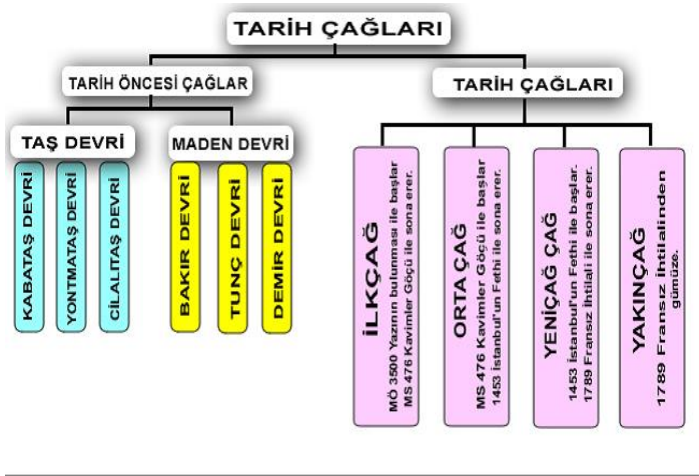
Ekonomik Faaliyetler:İnsanlığın gelişmesiyle bir çok ekonomik faaliyet alanı ortaya çıkmıştır. Başta tarım olmak üzere, sanayi, ulaşım ve hizmet sektörleri yerleşme üzerinde etkili olmuştur.

Bunun yanı sıra günümüzde sosyal imkanları gelişmiş ülke ve şehirler, insanların yerleşmek için tercih ettikleri yerler arasında gösterilir.

Anadolu, ticaret ve göç yolları üzerinde olması verimli topraklara sahip olması, iklim koşullarının yaşama elverişli olması ve coğrafi konumu nedeniyle değişik kavimlerin istila ettikleri ve yerleştikleri bir bölge olmuştur.

Yontma Taş Devrine ait Antalya - Karain Mağarası, Cilalı Taş Devrine ait Çanakkale - Truva, Konya Çatalhöyük, Yozgat - Alishar ve Çorum Alacahöyük önemli yerleşim merkezleridir.

TARİH BOYUNCA YERLEŞME

TARİHİN BAŞLANGICI VE DEVİRLERİ

İnsanlık tarihi M.Ö. 3200 yılında yazının bulunması esas alınarak iki bölüme ayrılır.

1.Tarih Öncesi Devirler :(Yazının bulunmasından önceki devirler)

2. Tarih Devirleri (Yazının icadıyla başlayan devirler)

Tarihin çağlara ayrılması, tarihin incelenmesini ve öğrenilmesini kolaylaştırmıştır.

TARİH ÖNCESİ DEVİRLER

Bu dönemle ilgili bilgiler daha çok kalıntılara dayanmaktadır. Tarih öncesi devirler insanların kullandıkları araç ve gereçlerin malzemelerine göre bölümlere ayrılır.

TAŞ DEVRİ

Taş Devri kendi içerisinde üç bölüme ayrılır.

Kaba Taş Devri

İnsanlık tarihinin en uzun dönemidir. Bu dönemde iklim elverişli olduğu için insanlar ağaç gölgelerinde yaşadılar; barınaklara ihtiyaç duymadılar.

Bu dönemde yapılan aletler kaba ve ilkeldir.

Yontma Taş Devri

İlkel bir hayat tarzı yaşandı. İnsanlar doğadaki hazır gıdalarla ve hayvanları avlayarak beslendiler.

İnsanların avcılık ve toplayıcılıkla geçinmeleri tüketici bir toplum yapısının olduğunun göstergesidir.

Devrin sonlarına doğru ateşi buldular. Ateşi ısınma, aydınlanma, yiyeceklerini pişirme amacıyla kullandılar.

Ateşin bulunması ile insanlar doğa güçlerini kontrol altına almaya başladı.

Mağaralarda ve büyük ağaçların kovuklarında barındılar.

Taşları ve kemikleri yontarak kullanacakları ilkel aletler yaptılar.

Mağara duvarlarına avladıkları hayvanları simgeleyen resimler yaptılar.

Yontma Taş Devri'ne ait kalıntılar, Antalya yakınlarındaki Karain, Beldibi ve Belbaşı mağaralarında bulunmuştur.

Cıvalı Taş Devri

Bu dönemde insanlar tarımsal faaliyetlere başladılar ve hayvanları evcilleştirdiler.

İlk köyleri ve kentleri kurarak yerleşik yaşama geçtiler.

Üretim hayatı ile birlikte ticari faaliyetlere başladılar.

Topraktan çanak, çömlekler ve aletler yapmaya başladılar.

Bitki liflerinden giysiler yaparak dokumacılık faaliyetlerine başladılar.

Tekerleği icat ettiler.

İlkel aile tipleri ortaya çıktı.

Kültürel etkileşim arttı.

Cıvalı Taş Devri'ne ait kalıntılar Diyarbakır'da (Çayönü) ve Konya'da (Çatalhöyük) bulunmuştur.

MADEN DEVRİ

Kullanılan madenlere göre sırasıyla **bakır**, **tunç** ve **demir** olarak üçe ayrılır.

Bakır Devri

Doğada bol miktarda bulunan bakır madeni insanlar tarafından bulunarak işlendi. Bakırdan çeşitli aletler ve süs eşyaları yapıldı.

Tunç Devri

Bakırın kalay ile karıştırılması sonucunda tunç elde edildi. Tunç bakıra göre daha sağlam olduğu için insanlar daha dayanıklı aletler yaptılar.

İlk şehir devletleri ve daha sonra büyük devletler bu dönemde ortaya çıktı (Mezopotamya'da Sümerler, Anadolu'da Hititler gibi).

Demir Devri

Devrin sonlarına doğru demir bulundu. Demirin bulunup işlenmesiyle birlikte tunca göre daha dayanıklı olan aletler yapıldı.

Maden devrine ait kalıntılar, Yozgat (Alishar), Çorum (Alacahöyük), Çanakkale (Truva), Kayseri (Kultepe), Burdur (Hacılar Höyüğü) ve Van (Tilkitepe)'da bulunmuştur.

TARİHİ DEVİRLER (YAZI SONRASI DEVİRLER)

Bu dönemin genel özellikleri :

Yazının kullanıldığı dönemdir.

Bu dönemde devirlerin birbirinden ayrılmasında, evrensel nitelikli olaylar ölçüt alınmıştır.

1.İlkçağ

Yazının icadından(M.Ö.3500), Kavimler Göçü (375) veya Batı Roma'nın yıkılması (476)'na kadar geçen süredir.Tarih çağlarının en uzun olanıdır.Devletler, genellikle krallıkla yönetilmişlerdir.Genel olarak çok tanrılı dinlere inanılmıştır. Tek tanrılı dinlerden, önce Musevilik sonra Hristiyanlık bu dönemde ortaya çıkmışsa da,İlkçağ'da bu dinler fazla yayılamamıştır.Halk, toplumsal sınıflara ayrılmıştır ve kölelik

yaygındır.Yazı, alfabe ve takvimin bulunmasıyla, sanat ve edebiyatın temelleri atılmıştır. Tarım, ticaret ve hayvancılık yaygındır.

2.Ortaçağ

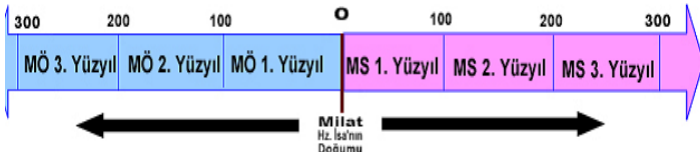
Kavimler Göçü veya Batı Roma'nın yıkılmasından İstanbul'un fethine kadar geçen süredir.Devletlerin yönetiminde din adamlarının etkisi vardır.İslamiyet ve Hristiyanlığın tek tanrılı dinler olarak yayılmasıyla, din savaşları yaygınlaşmıştır.Sınıf ayrımı ve kölelik devam etmiştir.Bilim, sanat ve edebiyatta Müslümanlar, Hristiyanları geçmiştir.Avrupa'nın siyasi yapısında Derebeylik (Feodalite) yönetimi hakimdir.

3.Yeniçağ

İstanbul'un fethinden Fransız İhtilali'ne kadar geçen süredir.Merkezi krallıklar güçlenmeye başlamıştır. Sömürgecilik yaygınlaşmıştır.İmparatorluklar ve güçlü devletler ortaya çıkmıştır.Coğrafi Keşiflerle birlikte yeni yerler, yeni havan ve bitki türleri bulunmuştur. Sanayi İnkılabı gerçekleşmiştir.

4.Yakınçağ

Fransız İhtilali'nden günümüze kadar süren dönemdir. Krallık yönetimleri devam etmekle beraber, demokrasi anlayışı güçlenmiştir.İnsan hakları kavramı ortaya çıkmıştır. Sınıf ayrımı ve kölelik son bulmuştur.Sömürgecilik artmıştır.İlk kez Dünya Savaşı çıkmıştır.

YÜZYIL HESAPLAMALARI

Yüzyıl (Yüzyıllık süre, asır) Literatürde, “Milâdî tarih ya da herhangi bir takvim için kabul edilen başlangıçtan bu yana sayılan yüzer yıllık zaman aralıklarından her biri olarak” geçmektedir. Yüzyıl hesaplamaları yapılırken dikkat edilmesi gerekenler M.Ö ve M.S kavramlarının anlaşılmasıdır. Miladi Takvimin başlangıcı sıfırdır.

Eğer yüzyıl bulunmak isteniyorsa, o tarihin son iki hanesi atılır ve kalan rakama +1 eklenir. Örnek verecek olursak an itibari ile 2016 yılındayız. 2016 yılından son iki haneyi/rakamı atıyoruz. 1 ve 6 rakamını atıyoruz. Kalan 20 rakamına +1 ekliyoruz. Yani 21. yy'dayız. Daha başka bir örnekle, 1621 yılından son iki haneyi/rakamı atıyoruz. 16+1 17. yy'dayız. Yüzyılın hangi yarısında olduğunu öğrenmek için verilen yılın son iki rakamına bakmak gerekir.

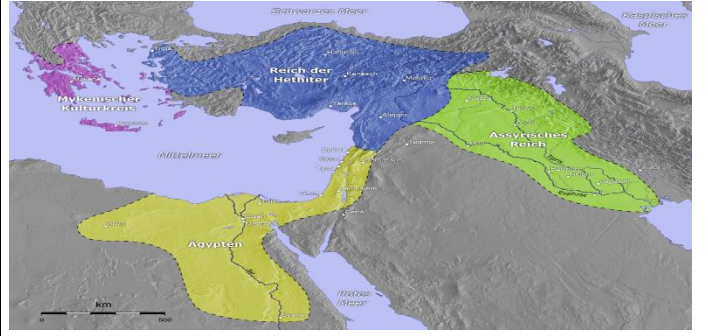
UYGARLIKLARIN BEŞİĞİ

Anadolu ve Mezopotamya Uygarlıkları Haritası

ANADOLU'DAKİ İLK UYGARLIKLAR

1-Hititler (M.Ö. 2000- M.Ö. 700)

Hitit devleti (mavi renkli alan)

*Kafkaslar'dan Anadolu'ya M.Ö. 2000'in başlarında geldikleri tahmin edilen Hititler, Orta Anadolu'da Kapadokya (Kızılırmak yayı) içerisine yerleşmişlerdir.

*Merkezleri Hattuşaş'tır. (Çorum - Boğazköy)

*Önceleri feodal beylikler halinde yaşayan Hititler, zamanla güçlü bir krallık ve merkezi devlet kurarak Anadolu'nun büyük bir kısmını ele geçirmişlerdir.

*Kral; ordu komutanı (başkomutan), dinî lider (başrahip) ve yargıç (başhakim) görevlerini yürütmekteydi. Ancak kralın yetkileri sınırsız değildi. Asillerden oluşan Pankuş Meclisi gerektiğinde kralı da yargılayabiliyordu.

*Pankuş meclisinin varlığından dolayı Hititlerde“Meşrutî Krallık” yönetiminden söz edilebilir. Hititlerde “Tavananna” denilen kraliçe devlet işlerinde kraldan sonra en çok söz sahibi kişiydi. Tavananna, kral seferde iken devlet işlerine vekalet eder, mührünü devletlerarası antlaşmalarda kullanır, her türlü törende kralın yanında bulunurdu. Krallık döneminde düzenli ordular kuran Hititler, bu sayede coğrafi olarak genişlediler.

Hititlerde din çok tanrılıdır. Hitit ülkesine “Bin Tanrı İli” de denilmiştir. Tanrıların insan gibi düşünüp onların tasvirlerini yapmışlardır. Hitit kanunları oldukça gelişmiştir. Aile hukuku, ceza hukuku, borçlar hukuku gibi bölümlere ayrılarak sistemleştirilmiştir. Hitit kanunları Babil ve Asur kanunlarına göre daha adil ve insancıdır. Ölüm cezası ancak devlete ve hükümdara karşı işlenen suçlara verilirdi. Bunun dışındaki suçlar para cezası ile cezalandırılırdı.

Hititler “tarih yazıcılığına” önem vermişlerdir. Krallar, tanrılarına hesap verme düşüncesiyle kil tabletler üzerine “Anal” denilen yıllıklar hazırlatmıştı.Bu yıllıklara kral, olumlu - olumsuz tüm gelişmeleri yazmıştır. Bu nedenle objektif (tarafsız) bir kaynak sayılabilir.

Hititler ile Mısırlılar arasında, Suriye topraklarına egemen olmak için M.Ö. 1296'da Kadeş Savaşı yapılmıştır. Savaş sonunda M.Ö. 1280'de imzalanan Kadeş Antlaşması, tarihte bilinen ilk yazılı antlaşmadır.

Hititler heykel, kabartma ve demir işlemeciliği alanlarında ileri gitmişlerdir, ivriz ve Yazılıkaya kabartmaları günümüze kadar ulaşmıştır. Çivi ve Hiyeroglif yazısı olmak üzere iki çeşit yazı kullanmışlardır.

Geçmişten günümüze insan topluluklarının kültürel etkileşiminde;

*yazı ve alfabe,

*ticaret,

*göçler,

*spor müsabakaları,

*savaşlar,

*basın ve yayın organları etkili olmuştur.

2-Frigyalılar M.Ö.1200- M.Ö.676)

Sakarya nehri civarına yerleşen Friglerin merkezi Ankara Polatlı yakınlarındaki Gordion'dur.

Kral Midas döneminde bütün Orta ve Güneydoğu Anadolu'ya egemen oldular.

Frig ordusu genellikle kaya askerlerden oluşurdu.

Ziraatçı bir topluluk olduklarından dini inanışlarında bunun etkisi görülür. En büyük tanrıları toprak ve bereket tanrısı Kibele'dir. Tanrıların ilkbaharda doğup sonbaharda öldüğüne inanılması doğa - din ilişkisine örnek olarak gösterilebilir.

Frig kralları tarımı korumak için ağır kanunlar koymuşlardır. Bu kanunlara göre bir öküz kesenin veya bir saban kıranın cezası ölümdü.

Frigyalılarda dokumacılık gelişmişti. Tiftik keçisinin kılından üretilen dokumalar ile kilim ve halı üretimi yaygındı. Frig kilimlerine Tapates denir.

Halk sosyal sınıflara ayrılmıştı. Büyük toprak sahipleri yönetimde etkili idi. Köleler ise bedel ödeyerek hürler sınıfına geçebilirdi.

*Bu durum; kişisel statünün belirlenmesinde ekonominin önemli bir yeri olduğunu ve katı bir sınıf ayrımının olmadığını gösterir.

*Fenike alfabesini kullanan Frigyalılarda ilk kez hayvan hikayelerini anlatım geleneği (fabl) örnekleri görülmüştür.

*Ölülerini kayadan oyma mezarlara koyan Frigyalılardan günümüze kadar ulaşan Eskişehir yakınlarındaki Midas'ın mezarı en ünlü kaya mimarilerindendir.

*Frigyalılar maden işlemeciliği konusunda da ileri gitmişlerdir. Bronzdan boğa başı veya başka figürlerle yaptıkları süslü kadehleri Yunanistan'a sattıkları bilinmektedir.

*Frigyalılar Kimmerler tarafından yıkılmış ve daha sonra Lidya egemenliğine girmiştir.

3-Lidyalılar (M.Ö.700- M.Ö.547)

*Hint - Avrupa asıllı bir toplumdur.

*Batı Anadolu'da Gediz ve Küçük Menderes nehirleri arasında kalan bölgeye yerleşmişlerdir.

*Başkentleri Salihli yakınlarındaki Sard'dır.

*Lidyalılar, dini inanç ve sanat alanında Anadolu ve Yunan kültürünün etkisi altında kalmışlardır.

*Lidyalılar Fenike alfabesinden alınmış 26 harfli bir alfabe kullanmışlardır.

*Masalcılığın babası olarak bilinen **Ezop** Lidya kralından maaş almıştır.

*Lidya'da mimari kuyumculuk, heykelticilik, dokumacılık ve dericilik gelişmiştir.

*Lidyalılar, ulusal bir ordu kurmak yerine ücretli askerlerden oluşan ordu kurmuşlardır. Bu durum uzun süre varlıklarını sürdürmelerini engellemiştir.

*M.Ö 546'da Persler tarafından yıkılmışlardır.

4-İyonyalılar (M.Ö.1200- M.Ö. 546)

*İyonya, İzmir ile Büyük Menderes nehri arasında kalan kıyı bölgesine Eski Çağ'da verilen isimdir. Yunanistan'da yaşayan Akalar göçler sonunda bu bölgeye yerleşip Efes, Milet, Foça ve İzmir gibi şehir devletleri kurmuşlardır.

*Merkeziyetçi bir yönetim anlayışının olmaması demokratik bir yapının ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Bu durum da özgür düşünce ortamının oluşmasını sağlamış, İyonyalıların bilim ve felsefe alanında ilerlemesine zemin hazırlamıştır.

Bilimin gelişmesinde coğrafi konumlarının da etkisi vardır.

*En önemli geçim kaynakları deniz ticaretidir. Akdeniz ve Karadeniz'de koloniler kurmuşlardır.

*Diğer Anadolu uygarlıklarında olduğu gibi dinleri çok tanrılıdır.

*Fenikeliler vasıtasıyla, Fenike alfabesini öğrenen İyonyalılar bu alfabenin batıya aktarılmasını da sağlamışlardır.

*İyon uygarlığı her alanda Yunan medeniyetini etkilemiştir.

*Matematik ve astronomi bilgini; Tales, Pisagor ünlü filozof Diyojen, tıbbın temellerini atan Hipokrat, tarih biliminin babası sayılan Herodot İyonyalıdır.

İyonyalıların ticaret sayesinde zenginleşmeleri, özgür ve demokratik bir düşünce ortamı oluşturmaları medeniyet alanında ileri bir uygarlık olmalarını sağlamıştır.

5-Urartular (M.Ö.900- M.Ö.600)

*Urartu Devleti Asya kökenli Hurri kabileleri tarafından MÖ. IX. yüzyılda Van Gölü ve çevresinde kurulmuştur. Başkenti Tuşpa (Van)'dır.

*Anadoluda ilk defa federal bir devlet kurmuşlardır.

*Yaşadığı bölgenin özelliğinden dolayı tarım, hayvancılık ve madencilikle uğraşmışlardır.

*Savaş Tanrısı Haldi'ye inanılması askerliğin önemli olduğunu gösterir.

*Tarımı geliştirmek için sulama kanalları yapmışlardır.

*Mezarlarını oda ve ev şeklinde yapan Urartular, bu mezarlara ölüyle beraber değerli eşyalarını da koymuşlardır.

*Bu durum Urartuların ölümden sonraki yaşama inandıklarını gösterir.

MEZOPOTAMYA UYGARLIKLARI

Mezopotamya tarih boyunca Fırat ve Dicle nehirleri arasında kalan yerlerin özel adı olmuştur. Mezopotamya genel olarak verimli toprakların yer aldığı, iklimin insan yaşamasına son derece elverişli olduğu, düzlük, geniş ve yağış alan bir alandır. Mezopotamya sayılan nedenlerden ötürü tarihsel dönemlerin başından beri birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Bölge taş bakımından fakir olduğu için günümüze az sayıda eser ulaşmıştır.

1-Sümerler(M.Ö.3500-M.Ö.2000)

Site denilen şehir devletleri halinde yaşamışlardır. Rahip krallar tarafında yönetiliyorlardı. Sümerler, M.Ö. 3500-M.Ö. 2000 yılları arasında Mezopotamya'da yaşamışlardır.

Devlet kentlerden oluşmuştu ve her kent surlarla çevrili idi. M.Ö. 3000-2500 yıllarında yüksek ruhbanlardan oluşan egemen sınıfları dinsel yapıya sahip kent devletlerinin yöneticileri olarak ortaya çıktılar.

Bu kral- rahipler dinsel ve siyasal işleri yürütürlerdi. Bir kentin başrahibi aynı zamanda o kentin başkanıydı. Kendisinden sonra kurulan bütün medeniyetleri etkilemişlerdir. Her alanda ilkler bu uygarlığa aittir. O dönemin bilim alanında en ileride olan uygarlıklarıdır. Gök cisimlerini ve yıldızlarını araştırmışlar, geometri ve matematik biliminin doğmasına neden olmuşlardır.

Ziggurat denilen çok katlı tapınakları vardır. Bu tapınaklardan birçok işte yararlanıyorlardı. Alt katlarda çiftçilerin tarım ürünlerini depoladığı ambar, tapınak devlet yönetim merkezi ve üst katlar bilim ve uzayı inceleme merkezi olarak kullanılıyorlardı.

Güçlü bir askeri sistemleri vardı çünkü zengin olmalarından dolayı sürekli saldırıya uğruyorlardı.

Topraktan yapılmış evleri vardır. Topraklardan yapılma nedeni ise taşın fazla bulunmamasıdır. Çanak- çömlek yapmayı ve madenleri işlemeyi biliyorlardı.

Yerleştikleri kesimlerde muazzam bir sulama sistemi, kanallar ve barajlar kurup, sulamaya dayanan bir tarım sistemi geliştirmişlerdir. Tekerleği icat eden Sümerler tarlaları, öküzlerin çektiği sabanlarla sürmüşlerdir.

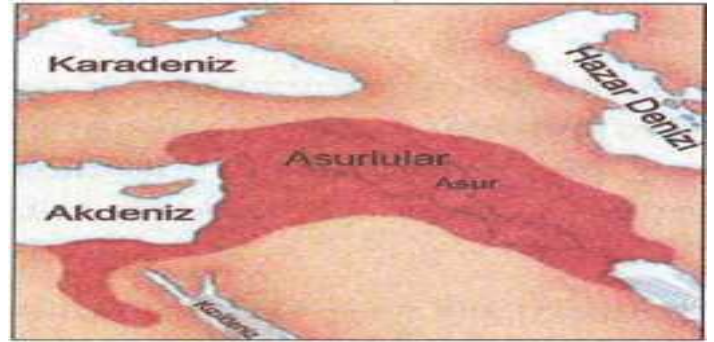
60 sayıdan oluşan bir sayı sistemi kullanan Sümerler, bu sayı sistemini bütün zaman ve mekân hesaplarında kullanmaktaydılar. Ayı 30, yılı 360 gün olarak hesaplayarak gece ve gündüzü 12'şer saate bölmüşlerdir. Bir yılı 12 ay olarak hesaplamışlardır. (Ay yılı takviminin temellerini atmışlardır.) Ay ve Güneş tutulmasını hesaplamışlardır. Aritmetik ve geometrinin temellerini atmışlar. Dört işlemi kullanmışlar, daireyi 360 dereceye bölmüşlerdir.

M.Ö. 2500 yıllarında ilk yazıyı bulan Sümerler yazıları şekiller üzerine kurulu yani her varlık ve olay için bir şekil kullanmışlardır.

Çivi yazısı işaretleri geçmişteki bir resim yazısına dayanır. Bu durum insanlığın tarihi çağlara geçmesine sebep olmuştur.

*İlk yazılı kanunlar Sümer Kralı Urukagina tarafından yapılmıştır.

2-Asurlar (M.Ö.2000-M.Ö.612)

Yukarı Mezopotamya'da yaşamışlardır. Merkezi Ninova'dır. Asur kanunları çok sert ve vahşidir. Başta mutlak yetkilerle donatılmış acımasız krallar bulunurdu.(Bunlar kendilerini Dünya hakimi sayarlardı.)

Saraydan sonra ordu gelirdi. Devletin temeli orduya dayanırdı. Çok iyi örgütlenmiş bir orduları vardı. Zamanın teknolojisini iyi kullanıyorlardı. Medler ve Babiller (Kaideliler) birleşerek Asurluları yıkmışlardır.

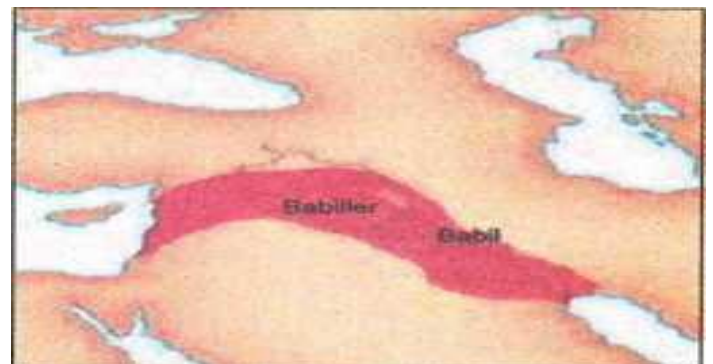
Tarıma elverişli toprakları olmadığı için ticaretle uğraşmışlardır. Anadolu ile ticaret yapmışlar ve Anadolu'ya Sümerlerden öğrendikleri yazıyı öğretmişlerdir. Böylece Anadolu'da tarihi devirler başlamıştır.

Asurlarda, Sümerler gibi zigguratlar yapmışlardır. Savaşçı bir uygarlıktır. Anadolu'da tarihi çağları başlatan ve Anadolu'ya ilk yazıyı getiren Asurlar'dır.

Mezopotamya'dan dışarıya tahıl, hurma, yün, süs eşyaları satıyor, dışardan ise kereste, fildişi, maden alınıyordu. Ekonomik faaliyetlerin başında madencilik ve dokumacılık geliyordu. Ticarete takas ve külçelerle gümüş para kullanılıyordu.

*Oldukça sert yaptırımlı hukuki kuralları vardı.

3-Babiller (M.Ö.2105-M.Ö.338)

Başkent Babil olmak üzere M.Ö. XIX. yy'da Mezopotamya'nın en güçlü devletini kurdular. Babilliler, Kral Hammurabi zamanında mutlak krallığa dayalı büyük bir imparatorluk kurdular. Hammurabi, kendi adı ile anılan Hammurabi kanunlarını çıkarmıştır. Bu kanunların temeli kısasa kısastır. Yani çok sert kanunlardır. Örneğin birini öldürdüğünde katilde öldürülüyor, birisinin elini kestiğinde kesenin de eli kesiliyordu. Karşı tarafa ne yapılmışsa aynısı yapana uygulanıyordu.

Babillerde Sümerler ve Asurlar gibi zigguratlar yapmışlardır. Bu uygarlığa ait dünyanın 7 harikasından olan babillerin asma bahçeleri vardır. Babil kuleleri de ünlüdür. Babilliler, astronomi çalışmaları yapmışlar, burçları bulmuşlardır. Babillilere ait en önemli sanat eserleri Hammurabi Steli, Babil Kulesi ve Babil'in Asma Bahçeleri'dir.

*Babillere Hititler son vermiştir.

DOĞU İLE BATI ARASINDAKİ KÖPRÜ: İPEK YOLU

İpek, ipek böceğinin ürettiği yumuşak, parlak bir lifdir. Çok sağlamdır ve boyanınca da gösterişli bir hâl alır. Bilindiği gibi ipek, Çin'e özgü bir icattır.

Uzun bir tarihi dönem boyunca Çin, dünyada ipek üreten ve kullanan tek ülke oldu. İpek, Çin ülkesi için o kadar önemliydi ki efsanelerine konu oldu. Bu efsanelerden birinde Çin milletinin atası Huangdi'nin sevgilisi Leizu'nun "İpekçilik Tanrısı" olduğu anlatılır.

Efsaneye göre, Leizu bir defasında yabani bir dut ağacının altında su içerken, ağaçtan yabani bir ipek böceğinin kozası su kâsesine düşmüş. Leizu, hemen bir ağaç dalıyla kozayı çıkarmaya çalışmış. Ancak ne kadar uğraşsa da kozadan gelen lifler âdeta hiç bitmiyormuş. Bunu gören Leizu eve gidince bu liflerle elbise dokumaya başlamış. Sonra da yabani ipek böcekleri yetiştirmeye karar vermiş. Onun sayesinde dünyada bir ilk yaratıldığı için. Leizu daha sonra değişik hanedanlara mensup imparatorlar ve halk tarafından İpek Böceği Tanrısı olarak adlandırılmış ve ona tapılmış. Bugün Çin'in bir çok kentinde Leizu hâlâ törenlerle anılmaktadır.

Efsanelerin dışında ipek liflerinin daha erken tarihte değerlendirilmesiyle ilgili kesin kanıtlarda bulunuyor. Yeni Taş Çağı'na ait Liangzu kalıntısında, 1958 yılında 4700 yıl öncesine ait ipek ürünleri keşfedildi. Aralarında ipek liflen ve ipek parçaları da bulunan ipek ürünleri, karbonlaşmış olmalarına rağmen, ipek dokumacılığının belli bir düzeye geldiğine işaret etmektedir. 3 bin yıl önce Shang Hanedanı döneminde kaplumbağa kabuklarının ve hayvan kemiklerinin parçaları üzerine kazınarak yazılan yazılarda ipek böceği, dut, ipek lifi gibi kelimelerin yer alması o dönemde üretimde ipekçiliğin önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

İpek, ilkçağlardan itibaren Çin dışında birçok milletin hayatında önemli bir yer tuttu. Avrupa, Çin'in kaliteli ipeği ile tanışınca, bu ürüne büyük bir talep oldu ve İpek Yolu olarak adlandırılan tarihi ticaret yolu doğdu.

İpek Yolu, Çin'in Şian kentinden başlayıp Özbekistan'ın Kaşgar kentine kadar uzanan yoldur. Kaşgar kentinde yol ikiye ayrılırdı. Bu yollardan biri Afganistan ovalarından Hazar Denizi'ne, diğeri de Karakum Dağlarını aşarak İran üzerinden Anadolu'ya ulaşırdı. Anadolu'dan ise deniz yolu ile Trakya üzerinden de karayolu ile Avrupa'ya kadar giderdi.

► Tarihi İpek Yolu'nun temsili resmi

Bugün Anadolu'nun birçok tarihi şehrinde ipek ticaretinin yapıldığı çeşitli mekânlar vardır. Bursa ilimizdeki Koza Han ve İpek Han bunlardan sadece birkaçıdır. Bu hanlar, hem kervansaray hem de ipek ticaretinin yapıldığı yerler olarak kullanılmıştır. Bu tarihi hanlarda tüccarlar ağırlanmış, tüccarlar mallarını, köylüler de ipek kozalarını hanın avlusunda satmışlardır.

İpek Yolu, insan eliyle yapılmış bir yol değildir. Bu yol doğanın ve iklimin hazırladığı geniş vadi yatakları ile

kervanların konaklamalarına yarayacak düz alanlardan oluşmaktaydı. Bu alanlar üzerinde zamanla şehirlerde kuruldu. Hami, Turfan, Karaşar, Aksu, Kaşgar, Hotan ve Yarkent bu şehirlerden bazılarıdır. Doğudan batıya doğru gelişen bu ticari hareket, doğu kültürünün batı tarafından tanınmasını da sağladı. Yoğun bir şekilde ipek, porselen, kağıt, baharat ve değerli taşların taşınmasının yanında kıtalar arasındaki kültür alışverişine de imkân sağlayan bu binlerce kilometre uzunluğundaki kervan yolları, Asya'yı Avrupa'ya bağlayan bir ticaret yolu olmasının ötesinde, 2000 yıldan beri bölgede yaşayan kültürlerin, dinlerin, ırkların da izlerini taşımakta ve olağanüstü bir tarihsel ve kültürel zenginlik sunmaktadır.

Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını kazanmalarından sonra. İpek Yolu'nun hem bir ticaret yolu, hem de tarihsel ve kültürel değer olarak yeniden canlandırılması gündeme gelmiş, bu yol boyunca inşa edilmiş ve artık kullanılmayan yapıların yeni işlevler kazandırılarak korunmaları ve yaşatılmaları için çalışmalar başlatılmıştır. Fotoğrafçı ve sanat tarihçisi Arif Aşçı'nın İpek Yolu Projesi de bunlardan biridir. Tarihi İpek Yolu'nu develer sırtında 16 ayda katederek 1997 Eylül'ünde İstanbul'a dönen İpek Yolu ekibinin, yol boyunca geçtikleri ülkelerin sanat ve kültürleri üzerine objektiflerine takılan görüntüler Atatürk Kültür Merkezi'nde sergilenmiştir.

Uzun geçmişe sahip olan İpek Yolu, son yıllarda UNESCO tarafından ortaya çıkarılan İpek Yolu ile ilgili yeni araştırma planında da Doğu ile Batı arasındaki diyalog ve teması artırdığı için "Diyalog Yolu" olarak da adlandırıldı.

ORTA ASYA

Türklerin ana yurdu Orta Asya'dır. Orta Asya kavramının sınırları üzerinde kesin bir görüş birliği yoktur. Asya Kıtası'nda doğuda Kingan Dağları, batıda Hazar Denizi, kuzeyde Sibiry Ovası, güneyde Hindikuş ve Karanlık Dağları ile çevrili alanı tanımlamak için kullanılan coğrafi terimdir. Orta Asya geniş karalarla kaplı, deniz etkisine tamamen kapalı bir bölgedir. Bölge farklı yüzey şekillerine sahip olan geniş bir alandır. Bu bölge yüksek düzlükler ve dağlar, geniş çöller (Karakum, Kızilkum, Taklamakan) ve özellikle ağaçsız bozkırlara sahiptir. Orta Asya'nın geniş bozkırları. Doğu Avrupa bozkırlarıyla benzer bir yapı gösterdiğinden buralar Asya - Avrupa bozkırları olarak bilinir.

Orta Asya'nın büyük çoğunluğu kuraktır ve tarıma uygun değildir. Halkın büyük çoğunluğu hayvancılıkla geçinir.

► Orta Asya'nın sınırları

Türkler anayurtları olan Orta Asya'nın coğrafi koşullarından etkilendiler. İslamiyetin kabulünden önce Türkler bölgede siyasal, ekonomik,sosyal,tarihsel ve kültürel yönden kendilerine özgü kültür yarattılar. Bu kültür bozkır ve atlı göçebe kültürüdür.

Orta Asya'nın Türklerin Yaşantısına Etkileri

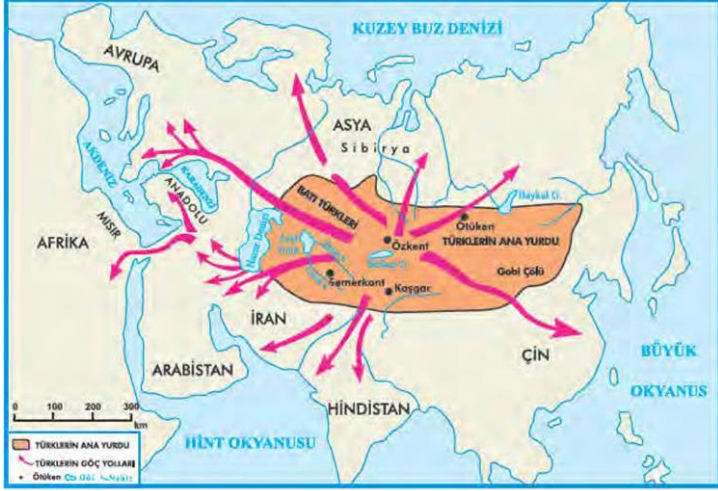
Orta Asya'da karasal iklim özellikleri hâkimdir. Bu iklim tarımdan çok hayvancılığa uygun olduğu için Türklerin temel geçim kaynağı hayvancılıktır.

Türk boyları hayvanlarına yiyecek ve su bulmak için göçebe bir yaşam tarzını benimsedi.

Orta Asya'daki zor yaşam koşulları Türklerin dayanıklı bir yapıya sahip olmasını sağladı. Bu durum Türklerin savaşçılık ve askerlik özelliklerini güçlendirdi.

Türklerin Orta Asya'dan Göçleri

Türkler, tarih içerisinde çok geniş bir coğrafyaya yayıldı ve göç ettikleri bölgelerde güçlü devletler kurdular. Atı evcilleştiren ve onu binek hayvanı olarak kullanan Türkler, atın sağladığı hız ile yüksek devlet ve toplum oluşumunu geniş coğrafyalar üzerinde egemen kıldılar. Atlı göçebe yaşantının temelinde büyük oranda hayvancılık yer alır. Dolayısıyla. Türk göçleri bu yaşantıya uygun olan sahalara doğru oldu.

► Türklerin Orta Asya'dan göç ettiği yollar

Hem Türk tarihi hem de Dünya tarihi üzerinde çok büyük etkileri olan bu göçlerin birçok nedenleri vardır.

Göçlerin Nedenleri

1. Ekonomik ve Sosyal Nedenler:

Daha çok hayvancılıkla geçimlerini sağlayan Türkler; kuraklık, salgın hastalık gibi doğal olayların etkisiyle göç etmek zorunda kalmışlardır. Otlakların yetersiz kalması ve nüfusun artması,Türkleri, iklimi ve coğrafyası uygun yeni bölgelere şevketti.

2. Siyasi Nedenler:

Bölgede yaşayan Türk boylarının birbirleriyle olan mücadeleleri, Çin'in entrika ve baskıları, ayrıca Türklerin yeni yurt arama düşüncesi de göçlerin nedenleri arasındadır.

Göç Yapılan Önemli Merkezler

Balkanlar ve Orta Avrupa,İrak,İran, Suriye,Mısır ve Anadolu'dur.

Göçlerin Sonuçları

*Türk kültür ve uygarlığı göç yapılan merkezlere yayıldı.

*Türkler gittikleri yerlerin halkını Cilalı Taş Devri'ne ve Maden Devri'ne yükselttiler.

*Yerleştikleri topraklarda yerli halk ile kaynaşarak yeni kültürlerin oluşmasını sağladılar.

*Göçlerden sonra Orta Asya ıssızlaştı. Orta Asya'da kalan Türkler büyük devletler kurdular.

*Türk tarihini bir bütün hâlinde incelemek zorlaştı.

ORTA ASYA'DA KURULAN İLK TÜRK DEVLETLERİ

- 1- Asya Hun Devleti
- 2- Köktürk Devleti
- 3- II. Köktürk(Kutluk) Devleti
- 4- Uygur Devleti

İLK TÜRK DEVLETİ ASYA (BÜYÜK) HUN DEVLETİ (? - 220)

Çin kaynaklarına göre Hiung-nu'lar tarafından kurulan Hun Devletinin kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Hiung-nu adına ve Asya Hun Devleti ile ilgili ilk bilgilere M.Ö. 318 yılında Çin ile yapılan Kuzey Şansı Savaşında ve

bu savaş sonucu yapılan antlaşmada rastlanmaktadır. Hunlar günümüzün Moğolistan bölgesinde; Çin'in kuzeybatısında yaşamlarını sürdürmekteydiler.

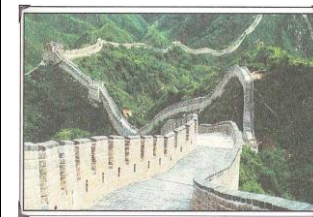
Devletin Hükümdarları

Çin kaynaklarında Hun devletinin hükümdarları Tanhu (Şanyu) olarak anılmaktadır. Bu kelimenin komutan ya da imparator gibi bir anlamı olduğu tahmin edilmektedir. Devletin bilinen ilk hükümdarı Teoman'dır.

Devlet, en güçlü ve parlak dönemini Mete Han döneminde yaşadı. Devletin son hükümdarı ise Vutatiho Yabgu'dur. Devletin, Teoman'la birlikte toplam 23 hükümdarı oldu.

Mete Han

Orta Asya'da ilk defa Türkler arasında siyasi birliği sağladı. Çin'e akınlar düzenledi ve bazı toprakları ele geçirdi. Çinliler önüne geçemedikleri Hun saldırılarını önlemek için Çin Şeddi'ni inşaa etmek zorunda kaldı. Bu yapı günümüzde hâlen bir dünya harikası olarak kabul edilmektedir. 3000 km

uzunluğunda. 6 m yüksekliğinde, her 200 adımda 12 m yüksekliğinde kuleye sahip olan Çin Şeddi sağlamlığı ile günümüzde hâlâ ayakta durmaktadır. Teoman'dan sonra başa geçen Mete Han, devleti büyük bir imparatorluk hâline getirdi. Hunlar en parlak dönemini Mete Han zamanında yaşadı.

Mete Han orduyu onluk, yüzlük (Bölük), binlik ve onbinlik (*Tümen*) birimlere ayırdı. Bu sistem günümüzde de uygulanmaktadır. Öyle ki Kara Kuvvetlerinin kuruluş tarihi olarak Mete Han'ın tahta çıkış tarihi olan MÖ 209 tarihi kullanılmaktadır. Mete Han, Türk ve Moğol boylarını bir çatı altında topladı ve İpek Yolu'na egemen olmak için Çin ile savaştı.

MÖ 200 yıllarında Çin'i yenilgiye uğratarak vergiye bağladı. MÖ 187 yılında Çin İmparatorluk ordusunu 10 bin kişilik disiplinli ve düzenli ordusuyla yenilgiye uğrattı. Çin ordusu ise çeşitli kaynaklara göre 200 bin ya da 350 bin civarındaydı. Mete Han devrinde Sibirya, Çin Denizi, Japon Denizi ve Hazar Denizi arasında kalan tüm topraklara hâkim olundu.

Mete'nin ölümünden sonra bir süre daha gücünü koruyan devlet;

*Çinli prenslerle evlenme geleneği ile Çinli prenseslerin casusluk faaliyetleri (*Çin entrikaları*)

*Hun boyları arasındaki iktidar kavgaları

*Çin'in İpek Yolu üzerinde gittikçe etkisini artırması gibi nedenlerle. MS 48 yılında Kuzey Hunlar ve Güney Hunlar olmak üzere ikiye ayrıldı. Kuzey Hunlar, Çin esaretine girmeyi "atalara saygısızlık" olarak gördü ve batıya göç etti. Güney Hunlar ise Çin esaretine girdiler.

UYARI

Mete Han, Çin'i topraklarına bağlamayıp vergi almak suretiyle yönetti. Bu durumun sebebi Çin'in yerleşik hayatı ve siyasi etkisinden uzak durmak, ayrıca Çin'in kalabalık ve güçlü kültürü karşısında Türklerin milli benliklerini korumak istemesidir.

Oğuz Kağan Destanı

Binlerce yıllık Türk tarihinde, yüce Türk milletinin ilham kaynağı olan Türk (Oğuz) töresine ad veren büyük Türk hakani Oğuz Kağan dünyaya geldi. Çok güzel bir çocuktur. Doğduğunda annesinin sütünü bir kez emdi ve bir daha emmedi. Bir yıl sonra büyük bir adam gibi konuşmaya başladı. "Ben bir çadırdan doğduğum için adımla Oğuz koymak gerekir." dedi. Adını Oğuz koydular. Babası ölünce de Oğuz, kağan oldu.

Oğuz Kağan Destanı, Hun Türklerinin destanıdır. Destanda anlatılan Oğuz Kağan, aynı zamanda Büyük Hun İmparatorluğunun hükümdarı Mete Han'dır.

İlk teşkilatlı orduyu kuran Oğuz Kağan, ordusunda askerleri onlar - yüzler - binler - onbinler diye sınıflama yapıp, kumandanlarına da onbaşı, yüzbaşı, binbaşı, tümenbaşı diye unvanlar verdi. Orduda itaati esas kıldı. Daha sonra Oğuz Kağan'ın üç oğlu oldu. Onlara Gün, Ay, Yıldız adını verdi. Bir daha evlendi ve ondan da üç oğlu oldu. Bu oğullarına da Gök, Dağ, Deniz adlarını verdi. Gün geldi büyük bir şölen verdi. Halkı çağırdı, yenildi, içildi sonra beylerine ve halka buyruk verdi.

"Ben sizlere oldum Kağan

Alalım yay ile kalkan

Nişan olsun bize buyan

Bozkurt olsun bize uran"

dedi ve dünyanın dört bir yanına fermanlar yazdı. Elçilere verip gönderdi. Bu fermanlarda şöyle yazıyordu:

"Ben Türklerin kağanıyım, dünyanın dört bucağına hâkim olmam gerekir. Sizlerden itaatini istiyorum. Kim benim buyruğuma baş eğerse, hediyelerini kabul eder, dost sayarım. Her kim de baş eğmez ise ona gazap eder, üzerine ordu çekip, baskın yapar yok ederim."

Oğuz Kağan devletin sınırlarını güneyde Hindistan, kuzeyde Sibirya, doğuda Çin Denizi, batıda Hazar Denizime kadar genişletti. Buralarda yaşayan milletleri ve devletleri kendine bağladı.

Oğuz Kağan ölmeden önce devleti oğulları arasında pay etti. Milletine hizmeti daima ön planda tuttu. Eşsiz bir devlet adamı ve bilge kişiydi.

Özetle destanda Oğuz Kağan'ın yeryüzünün tek hâkimi olmak için mücadele etmesi, sosyal devlet anlayışını benimsemesi ve yaşlanınca Türk veraset anlayışı gereği ülkesini oğulları arasında paylaşması anlatılmaktadır.

Oğuz Kağan Destanının bir bölümü İslamiyetten sonra 13. yüzyılda Uygur Türkçesiyle yazıya geçirilmiştir. Buna rağmen destan orijinallliğini korumuştur. Oğuz Kağan Destanı'nın yazıya geçirilen bölümünün günümüzde tek yazılı nüshası bulunmaktadır. O nüsha da Paris'te yer almaktadır.

Türklerin Avrupa'ya Göçleri

Çin esaretine girmeyi reddeden Kuzey Hunlar, 374 yılında Balamir'in komutasında Hazar Denizi ve Karadeniz'in kuzeyinden batıya doğru göçe başladı. Avrupa'ya doğru göç eden Türkler, Tuna Nehrine kadar ilerlediler ve önlerine çıkan kavimlerden bazılarını yönetimleri altına aldılar. Bu kavimlerin çoğu batıya doğru çekilerek Roma İmparatorluğuna sığındı. Kavimlerin yer değiştirmesine ve karışıp kaynaşmasına neden olan bu olaya "**Kavimler Göçü**" denir.

Kavimler Göçü'nün Sonuçları

*Roma İmparatorluğu zayıfladı ve ikiye ayrıldı. (Doğu ve Batı Roma İmparatorluğu (Siyasi sonuç)

*476 yılında Batı Roma İmparatorluğu yıkıldı (Siyasi sonuç)

*Hunların önünden kaçan kavimler Avrupa'nın yerli halkıyla kaynaşarak yeni kavimlerin oluşmasına sebep oldu. (Sosyal sonuç)

*Roma dışındaki topluluklar arasında Hristiyanlık yayıldı. (Dini sonuç)

*İlk Çağ sona erdi. Orta Çağ başladı. (Kültürel sonuç)

*Avrupa'da feodalite rejimi ortaya çıktı. (Siyasi sonuç)

*Avrupa'ya gelen Hunlar burada Avrupa Hun Devleti'ni kurdular. (Siyasi sonuç)

Feodalite (Derebeylik)

Batı Roma İmparatorluğunun yıkılması sonucu ortaya çıkan merkezi otorite boşluğu sırasında halkın derebeylerin himayesi altına girmesi sonucu Avrupa'da Ortaçağ boyunca süren, sınıf ayrımına dayalı, siyasal ve sosyal bir düzendir.

Örnek

Hun Türkleriyle Çinliler arasındaki çatışmalar Mete Han'ın ölümünden sonra da devam etti. Çinliler, Türkleri savaşlarla yenemeyeceklerini anlamışlardı. Bunun üzerine Türkleri birbirine düşürmek için propaganda yaptılar. Sonunda Büyük Hun Devleti ikiye ayrıldı. Bir süre sonra da varlıkları sona erdi. Parçaya göre, bir devletin devamlılığı öncelikle aşağıdakilerden hangisine bağlıdır?

A. Ordusunun güçlü olmasına

B. Toplumsal dayanışmanın güçlü olmasına

C. Nüfus olarak çoğalmasına

D) Verimli topraklar üstünde yaşamasına

Çözüm

Verilen bilgilerde Hun Türkleriyle Çinliler arasında mücadelelerin yaşandığı ancak Çinlilerin Türkleri savaşlarla

yenemeyeceklerini anlayarak Türkleri birbirine düşürmek için propaganda yaptıkları vurgulanmıştır. Bunun üzerine Hun Devleti ikiye ayrılmıştır ki bu durum bir devletin varlığının öncelikle "toplumsal dayanışmanın güçlü olmasına" bağlı olduğunu göstermektedir. *Yanıt: B*

AVRUPA HUN DEVLETİ (352-469)

Kavimler Göçü'nden sonra Avrupa'da Ural Dağları'ndan Tuna Nehri'ne kadar uzanan bölgede Macaristan merkezli olmak üzere kuruldu. Kurucusu Balamir'dir.

Avrupa'da kurulan ilk Türk devleti olan Avrupa Hun Devleti, en parlak

zamanını Atilla döneminde yaşadı.

Asıl hükümdar olan Bleda, kardeşi Atilla ile beraber devleti yönetti. Ancak gerçek gücü, Atilla elinde tutmaktaydı. 444 yılından itibaren Bleda, küçük kardeşi Atilla'yı engellemeye başladı. Bleda 445 yılında Atilla'nın tüm yetkilerini almak hedefini gerçekleştirilmeden kardeşi tarafından öldürüldü. Bleda öldükten sonra Atilla Hunların imparatoru oldu.

Avrupa Kıtası'nın üçte ikisinden fazlasına hâkim olan ve devletin sınırlarını Asya'ya kadar taşıyan Atilla, hükümdarlığı boyunca Batı ve Doğu Roma imparatorluklarını sık sık istila etti. Doğu Roma'yı vergiye bağladıktan sonra Batı Roma İmparatorluğuna sefer yaparken Papamın araya girmesiyle Roma'yı fethetmedi ve onu da vergiye bağladı. Atilla, Orta Çağ kaynaklarında Avrupa dillerinde "**Tanrı'nın kırıbaşı**" olarak anılır.

Atilla'nın ölümünden sonra devlet eski gücünü kaybetti. Hristiyanlık dininin benimsenmesi sonucunda, Avrupa Hunları Türklük özelliklerini kaybettiler.

Örnek

Avrupa Hun Devleti hükümdarı Atilla'nın 434 yılında Bizansla yaptığı Margos Antlaşmasında alınan kararlardan bazıları şunlardır;

I. Bizans'ın Hunlara ödediği vergi yıllık iki katına çıkacak.

II. Bizans, Hunlara bağlı kavimlerle antlaşma yapmayacak.

III. Ticari ilişkiler sınır kasabalarında devam edecek.

Bu kararlar göz önüne alındığında aşağıdakilerden hangisi üzerinde etkili olduğu düşünülemez?

A) Bizans'taki taht kavgalarının önlenmesinde

B) Bizans'ın kışkırtıcı faaliyetlerinin önlenmesinde

C) Sınır ticaretinin gelişmesinde

D) Hun Devletimin gelirlerinin artmasında

Çözüm

Verilen bilgilere göre Margos Antlaşması'nın I numaralı maddesinin D seçeneğindeki "Hun Devleti'nin gelirlerinin artmasında", II numaralı maddesinin B seçeneğindeki "Bizans'ın kışkırtıcı faaliyetlerinin önlenmesinde", III numaralı maddesinin C seçeneğindeki "sınır ticaretinin gelişmesinde" etkili olduğu düşünülebilir. Fakat Hun Devleti'nin "Bizans'taki taht kavgalarının önlenmesinde" etkili olduğu düşünülemez. *Yanıt: A*

Bozkır Süvarilerinden Çağdaş Türk Ordusuna

Türkler askerliğe çok önem verirdi. Kadın ve erkek herkes asker kabul edilir ve küçük yaşlardan itibaren çocuklar bu yönde yetiştirilirdi. Askerlik Türklerin hayatının önemli bir parçasıydı.

Türk ordusunda askerlik bir meslek sayılmazdı. Her Türk, ülkesinin savunulması için her zaman görev almaya hazır durumdaydı. (*Ordu-millet anlayışı*)

İlk düzenli Türk ordusu, Büyük Hun Devleti hükümdarı Mete Han tarafından kuruldu. Mete Han ordusu onluk sisteme göre teşkilatlandırdı. Bu sistemde en büyük askeri birlik tümen adı verilen 10.000 kişilik kuvvetlerdi. Mete Han'ın kurduğu bu sistem Türkiye Cumhuriyeti dahil olmak üzere daha sonra kurulan devletlere de örnek oldu.

Bugün Türkiye Cumhuriyeti ordusunda kullanılan onbaşı, yüzbaşı ve binbaşı rütbeleri Mete Han'ın ordusunda yaptığı düzenlemelerden gelmektedir.

Yüzyıllar öncesinde olduğu gibi bugün de askerlik Türkler için çok önemlidir. Bu nedenle Türkler arasında askerlik Vatan borcu" ya da "Vatan hizmeti" olarak benimsenmektedir. Anayasamızın 72. maddesinde vatan hizmeti "Her Türk'ün hakkı ve ödevi" olarak yer alır.

Atatürk'e göre; "Devletin bağımsızlığını, millet ve memleket hayatının tek koruyucusu olan kahraman ordumuz korur. Bundan dolayı, askeri teşkilatımızın özel bir itina ile düzenlenmesi en önemli hususlardandır."

Günümüzde Türk ordusu: hava, kara ve deniz kuvvetleri olmak üzere bölümlere ayrılmıştır.

Türk ordusunun, en önemli üç özelliği şudur:

*Verilen her türlü emre tam itaat etme

*Süratli ve isabetli karar verme

*Hedefi vurmada tam isabet

Kara Kuvvetleri Komutanlığımıza ait bröve üzerinde yer alan MÖ 209 tarihi, günümüz ordusunun temelini, ilk düzenli orduya dayandığını göstermektedir.

UYARI

Türklerin savaşçı millet özelliği taşımalarının nedeni, göçebe yaşam tarzı ve düşmanlarının çok olmasıdır.

Örnek

Türk toplumunda eli silah tutan herkes asker olarak kabul edilirdi. Bu nedenle savaş çıktığı zaman eli silah tutan herkes savaşa katılır ve geriye kalanlar savunmada görev alırdı. Bu nedenle Türklerde paralı askerlik yoktu.

Yukarıda verilen bilgilere göre Türk ordusu ile ilgili aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılabilir?

A. Ordu - millet anlayışının benimsendiğine

B. Orduya gereken önemin verilmediğine

C. Türk ordusunun bazı niteliklerden yoksun olduğuna

D. Halkın orduda görev almak istemediğine

Çözüm

Verilen bilgilerde her Türk'ün ülkesinin korunmasında ve savunulmasında görev aldığı vurgulanmaktadır. Bu nedenle Türk ordusunun ordu millet anlayışını benimsediği yargısına ulaşılabilir. *Yanıt: A*

Örnek

Bozkırların güç hayat şartları Türkleri mücadeleci bir millet haline getirmiştir. Göçebe hayatın zorunlu kıldığı büyük hayvan sürülerinin bakımı bir çeşit savaş eğitimi gibiydi. Türk devletlerinde her Türk savaşı hazır durumda olduğundan,

askerlik özel bir meslek sayılmazdı. Türkler küçük yaşlardan itibaren ata binmeyi, kılıç kullanmayı ve ok atmayı öğrenirdi. Yukarıda verilen bilgilere göre aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

16.Yaşam şartlarının Türklerin karakterini etkilediği
17.Ordu millet anlayışının benimsendiği
18.Küçük yaşlardan itibaren askeri eğitim alındığı
D. Sadece savaşçılık özelliğine önem verildiği

Çözüm

Verilen bilgilerde Türklerin göçebe hayat tarzlarının mücadeleci bir millet olmalarında etkili olduğu, askerliğin özel bir meslek sayılmaması nedeniyle ordu - millet anlayışının benimsendiği ve bu nedenle Türklerin küçük yaşlardan itibaren askeri eğitim aldığı vurgulanmıştır. Ancak Türklerin sadece savaşçılık özelliğine önem verdikleri söylenemez.

Yanıt: D

YAZITLARDAKİ UYGARLIK KÖKTÜRK DEVLETİ (552-659)

► Kök Türk Devleti

Bumin Kağan tarafından Ötüken'de kuruldu. Devletin kurucusu olan Bumin Kağan ülkenin doğusunu, kardeşi ise yabgu unvanı ile batısını yönetti. (İkili teşkilat)

Tarihte Türk adıyla kurulan ilk devlet KökTürk Devleti'dir. Asya

Hun Devletimden sonra Türkleri tarihte ikinci defa tek bayrak altında toplamayı başardılar. Demircilikle uğraştılar ve silah yaptılar. Kök Türkler döneminde milliyetçilik duygusu güçlendi. Devlet en parlak dönemini Mukan Kağan zamanında yaşadı.

Mukan Kağan'ın emrindeki ordu,devletin doğu kanadının ordusuydu. İstemi kumandasındaki ordu da batı bölgesinde hareket halindeydi. İstemi. Altayların batısını, Issık Gölü ve Tanrı dağlarına kadar kısa zamanda hakimiyeti altına aldı. Geniş çaptaki siyasi ve askeri faaliyetleriyle Orta Çağ'ın en büyük iki devleti olan Sasani İmparatorluğunu ve Bizans'ı KökTürk politikasının izinde yürütmeyi başardı. İpek Yolu'nun hakimiyetini ele geçirdi ve KökTürk Devleti'ni bir dünya devleti durumuna yükseltti.

Mukan Kağan'ın ölümünden sonra çıkan taht kavgaları. Çin'in uyguladığı entrika ve baskılar sonucu devlet iyice zayıfladı.

söyledi. Demirin bulunduğu yere bir sıra odun, bir sıra kömür dizdiler ve ateşi yaktılar.

Yetmiş yere koydukları yetmiş körükle hep birden körüklediler.

Demir eridi .yüklü bir deve geçecek kadar yol açıldı. Türkler yeniden güçlenmiş olarak eski yurtlarına geri döndüler ve atalarının intikamını aldılar. Ergenekon'dan çıktıkları gün olan 21 Martta her yıl bayram (Nevruz Bayramı) yaptılar. Bu bayramda bir demir parçasını kızdırdılar, demir kıpkırmızı olunca önce hakan daha sonra beyler demiri örsün üstüne koyarak dövdüler. Nevruz, bahar bayramı olarak günümüzde hâlâ kutlanmaktadır.

Örnek

Elli yıl Çin egemenliğinde yaşayan KökTürkler. Kutluk Kağan liderliğinde ayaklanarak Kutluk Devleti'ni kurdular. Kutluk Kağan'a derleyen toparlayan anlamına gelen İltiş unvanı verildi.

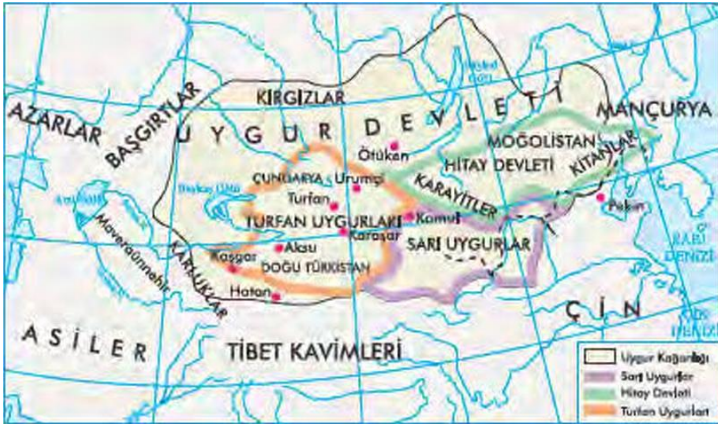
Yukarıda verilen bilgilere göre KökTürkler ile ilgili aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşamaz?

- A. Bağımsızlığa önem verdiklerine
- B. Çin baskısından kurtulduklarına
- C. Kurucularının adıyla yeniden siyasi güç olduklarına
- D. Yerleşik yaşamı benimsediklerine

Çözüm

Verilen bilgilere göre KökTürkler elli yıl Çin egemenliğinde yaşamış ancak bu duruma karşı isyan edip ayaklanmışlardır. Buna göre Kök Türklerin bağımsızlıklarına önem verdikleri ve Çin baskısından kurtuldukları yargısına ulaşılabilir. Kutluk Kağan önderliğinde bir devlet kurdukları bilgisine bakılarak da kurucularının adıyla yeniden siyasi bir güç oldukları yargısına ulaşabiliriz. Ancak Kök Türklerin yerleşik yaşama geçtikleri yargısına ulaşabileceğimiz hiçbir bilgi verilmemiştir. *Yanıt: D*

UYGARLIĞA ADINI VERENLER UYGUR DEVLETİ (745-840)

Uygurlar. Basmil ve Karluk boylarının yardımıyla Kök Türk Devleti'ni yıkarak kendi devletlerini kurdular. Devletin kurucusu Kutluk Bilge Kül Kağan, başkenti Karabalğasun'dur. Uygur

hükümdarı Böğü Kağan zamanında Maniheizm (Işık) dini benimsendi ve Türkler arasında yayıldı. Uygurların savaşmayı yasaklayan Mani dinini kabul etmeleri, onların savaşçılık özelliklerini yitirmesine neden oldu.

Aynı zamanda hayvani besinler yemeyi yasaklayan bu din nedeniyle Uygurlar tarımla uğraşmaya başladılar. Böylece Uygurlar İslamiyetten önceki Türk devletleri arasında ilk defa göçebe hayat tarzından yerleşik hayata geçtiler.

Türk tarihinde ilk defa şehir ve kasabalar kurarak, ilk Türk mimari eserlerini meydana getirdiler.

Çinlilerle kurdukları olumlu ilişkiler sonucunda kağıt ve matbaayı kullandılar. Kendilerine özgü Uygur Alfabetini kullanarak yazılı eserler oluşturdular. Siyasi faaliyetlerden çok kültürel faaliyetler ile ilgilendiler.

Türeyiş Destanı

Uygur Türklerinin destanıdır. Uygur Türklerinin türeyişi yani çoğalması ile ilgilidir.

Destanda bir ağacın tepesine gökten bir ışık indiği, bu ışığın dokuz ay boyunca ağacın tepesinde kaldığı ve dokuz ay sonra ağacın içinden beş erkek çocuğun çıkışı anlatılır. Bu anlatılanlar Uygurların varlıklarını ilahi bir kaynağa dayandırması ile ilgilidir.

Bu beş çocukta en güzeli, sabırlı, iradeli, ileri görüşlü olan Buku Kağan seçilir ki bu da Türk hükümdarlarında bulunması gereken özellikler vurgulamaktadır.

Göç Destanı

Uygurlara ait bir destandır ve Türeyiş Destanının devamı gibidir. Destan kısaca şöyledir:

Uygurların büyük bir törenle hakan seçtikleri Buku Han, uyurken bir gece penceresinden bir kız girdi. Buku Han korktu. Fakat seslenmedi. Kız ikinci gece yine geldi. Buku yine korktu. Fakat yine sustu. Üçüncü gece rüyasını anlattığı vezirin teşvikiyle kızla görüştü. Her gece beraber Ak Dağ'a giderek orada konuşuyorlardı. Bir gece ak sakallı ve ak değnekli bir ihtiyar Buku Han'ın rüyasına girdi.

Ona fıstık şeklinde taş vererek bu taşı sakladığınız sürece dünyanın dört bucağına sahip olacaksınız dedi. Buku Han ölünceye kadar bu taşı sakladı. Ancak Buku Han'dan sonra yerine geçen hakan Çinli prenseslerden biriyle evlenmeyi uygun gördü.

Ancak Türk ilinin bütünlüğünü parçalayarak onu yıkmak isteyen Çinliler, prensese karşılık saadetin ve bütünlüğün simgesi olan "kutlu taşı" istediler. Hakan taşı vermeyi kabul etti ve olan o zaman oldu. Bu olay Türklerin felaketine sebep oldu. Irmaklar kurudu, topraklar yarıldı, ürünler yeşermeyiz oldu. Günlerden sonra Türk ilinin bütün canlıları dile geldiler "göç,göç" diye bağırmaya başladılar.

Uygurlar bunu ilahi bir emir diye bildiler. Toparlandılar, yollara dizildiler. Yurtlarını yuvalarını bırakıp bilinmedik ülkelere doğru göç etmeğe başladılar. Nihayet bir yere gelip durdular, orada sesler kesildi. Uygurlar seslerin kesilip duyulmaz olduğu bu yere beş mahalle kurup yerleştiler ve bunun için bu yerin adını da "Beşbalık" koydular. Burada yaşayıp çoğaldılar.

Örnek

Türkler önceleri göçebe bir yaşam sürdükleri için kemerler, silahlar, at koşumları, kılıçlar gibi taşınabilir sanat eserlerine önem vermişlerdir. Uygur Türkleri ise yerleşik yaşama geçtiklerinden, saray ve tapınak gibi mimari eserlerin yapımında da ilerleme sağlamışlardır.

Buna göre, Türklerin sanat anlayışlarındaki bu değişikliği belirleyen temel etken aşağıdakilerden hangisidir?

- A. Toplumlar arası kültürel alışverişler

- B. Yaşadıkları bölgedeki coğrafi koşullar
C. Türk toplumları arasındaki ticari gelişmeler
D. Toplumsal yaşam biçimindeki değişimler

Çözüm

Verilen bilgilerde Türklerin Uygurlardan önce göçebe bir yaşam sürdükleri için taşınabilir sanat eserlerine önem verdikleri, fakat Uygurlarla birlikte yerleşik yaşama geçildiği için mimari eser yapımında ilerledikleri yer almıştır. Türklerin sanat anlayışındaki değişikliği belirleyen temel etken toplumsal yaşam biçimindeki değişimlerdir. *Yanıt: D*

Orta Asya Türk Devletlerinde Kültür ve Medeniyet Devlet Yönetimi

Devletin başında han,hakan veya kağan unvanlı bir hükümdar bulunurdu. Hükümdarlığın sembolü otağ (taht), tuğ (sancak) ve yaydı. Hükümdarlar devlet başkanı olmakla birlikte törenin dışına çıkamazdı. Hükümdar önemli işlerde boy beylerinden oluşan Kurultayı toplar ve karar. Kurultay'ın toplanmasından sonra verilir.

İslamiyetten önce Türkler hükümdarın güç ve yetkilerini Tanrıdan aldığına inanırlardı. Buna Kut inancı denirdi. Kut hakkı, kan aracılığıyla kağanın bütün evlatlarına tanınmıştı. Bu da prensler arasında taht kavgalarına yol açmaktaydı.

Kut inancı gereği ülkenin hanedanın ortak malı sayılması, devletlerin çabuk yıkılmasına yol açtı.

Kağanların eşine hatun denirdi. Hatun devlet yönetiminde söz sahibiydi. Devlet meclisine (toy) katılırdı. Bazen elçileri kabul ederdi.

Ülke doğu - batı olmak üzere iki idari bölüm halinde yönetilirdi (İkili Teşkilat). Kağan veya veliaht ülkenin doğu bölümünün başında bulunurdu. Batı bölümünü ise hükümdar ailesinden seçilen yabgu ve şad adı verilen kişiler yönetirdi.

UYARI

Kurultay devlet işlerinin görüşüldüğü meclisti. Kurultay üyeleri boy beyleri arasından halk tarafından seçilirdi. Bu durum Kurultay'ın demokratik bir yapıya sahip olduğunu, son sözün kağana ait olması ise Kurultay'ın danışma meclisi niteliği taşıdığını göstermektedir.

Din ve İnanış

Türklerin büyük bir çoğunluğu Gök Tanrı dinine inanırdı. Bu inanç sisteminde Tengri (Tanrı) en yüce varlıktı. Bu nedenle *Tanrı'ya ve atalarının ruhlarına kurban keserlerdi.

*Ölüleri için yuğ denilen dini törenler yaparlardı.

Yuğ adı verilen törende Türkler derin bir yas içinde ölülerin mezarı etrafında yedi defa dönerlerdi. Türklerde ölmüş büyüklere ve atalara büyük bir saygı duyulurdu. Türk mezarlarına yapılan saldırılar ağır bir şekilde cezalandırılırdı. Türkler mezarlarına kurgan demiştir.

Ölümden sonraki yaşama inanıldığı için ölen kişi kurgana atı, silahı ve eşyaları ile birlikte gömülürdü.

Mezarlarının üzerine ölen kişinin hayatta iken öldürdüğü düşman sayısı kadar **balbal** denilen taştan heykeller dikerlerdi. Uygurlar döneminde Çinlilerle ticari faaliyetlerin gelişmesi sonucu Maniheizm ve Budizm dinleri de Türkler arasında yayıldı.

Yazı, Dil ve Edebiyat

İslamiyetten önceki Türkler ilk olarak 38 harfli KökTürk alfabesini, daha sonra 18 harfli Uygur alfabesini kullandılar. Türk tarihinin ve edebiyatının ilk yazılı eserleri olan Orhun Yazıtları KökTürk alfabesi ile yazıldı.

Uygurlar, Çinlilerle olan ilişkileri sonucunda kağıt ve matbaayı kullanan ilk Türk devleti oldu.

Türklerde yazılı edebiyat yerine sözlü edebiyat daha çok gelişti. Destanlar sözlü edebiyat türünün en güzel örneklerinden biri oldu.

Hukuk

Türklerde yerleşik yaşama geçilinceye kadar yazılı hukuk kuralları yoktu. Yazılı hukuk kurallarından önce sözlü hukuk kuralları vardı. Bu hukuk kurallarına töre denirdi. Hükümdar da dahil olmak üzere herkes töreye uymak zorundaydı. Göçebe yaşamdan dolayı Türklerde hapis cezaları kısa süreli olurdu. Uygurlarla birlikte hukuk kuralları yazılı hâle getirildi.

Sosyal ve Ekonomik Hayat

Türkler Uygurlara kadar göçebe bir hayat sürdü. Hayvancılığın etkisiyle göçebe yaşam Türkler arasında önem kazandı. Ayrıca ticaret de Türklerin hayatında önemli bir rol oynadı. İpek Yolu üzerindeki kervan ticaretinden önemli gelir sağladılar.

Uygurlar döneminde tarım yapılmasıyla beraber Türkler göçebe hayat tarzından yerleşik yaşama geçtiler. Böylece Türkler ticaretin yanı sıra tarım ve mimaride de geliştiler. Uygurlar döneminde tapınak, saray gibi mimari eserler inşa ettiler. Göçebe yaşamdan dolayı toprak üzerinde özel mülkiyet anlayışı yoktu. Bu nedenle kölelik görülmedi.

Türk devletlerinde sosyal alanda kadın - erkek eşitliği görülürdü. Erkeğin kadına karşı üstünlüğü yoktu.

İslamiyet öncesi Türk devletlerinde evlenen kız ve erkeğe düğün töreni yapılırdı. Şölen adı verilen yemekli toplantı ve eğlencelerde kopuz adı verilen müzik aletleri eşliğinde şiirler söylenirdi. Şölenlerde pilav, et ve helva ikram edilirdi.

Bugün evlenen çiftlere düğün töreni yapılması, düğünlerde yemek ikramında bulunulması Türklerin çok eskiden beri sahip olduğu gelenek ve göreneklere aittir.

Geçmişten günümüze devamlılık gösteren bir kutlama da Nevruz'dur. Bu bayram yüzyıllardan beri Türkler arasında kutlanmaktadır.

Örnek

Türklerin Animizm (ruhçuluk) ve Şamanizm gibi inançlara sahip oldukları bilinmektedir. Bir diğer inanışa göre de Türkler'de, Gök Tanrı tek yaratıcı olarak kabul edilirdi. Ayrıca Türkler arasında Maniheizm, Musevilik ve Hristiyanlık dinleri de yayılmıştır.

Buna göre, tarihsel süreç içerisinde. Türklerin farklı dinlere inanmalarında aşağıdakilerden hangisi etkili olmuştur?

- A. Farklı inançlara hoşgörüylü yaklaşımları
B. Geleneklerine bağlı olmaları
C. Savaşçı bir toplum olmaları
D. Liderlerinin kararlarına uymaları

Çözüm

Verilen bilgilerde Türklerde Animizm. Şamanizm. Gök Tanrı gibi inançların yanı sıra Maniheizm. Musevilik ve Hristiyanlık dinlerinin de var olduğu belirtilmiştir. Farklı inanç ve dinlerin olması Türklerin farklı inançlara hoşgörüylü yaklaşımları ile ilgilidir. *Yanıt: A*

İSLAMİYET DOĞUYOR

► Arap Yarımadası

İslamiyetin doğduğu tarihlerde Arap Yarımadasının durumu hakkında şunlar söylenebilir:

- *Araplar kabileler hâlinde yaşıyorlardı. Kabileler arasındaki kan davaları nedeniyle siyasi birlik yoktu.
- *Kervan ticareti gelişmişti. Şehirlerde panayırlar kurulurdu. Bu panayırların en büyüğü Mekke çevresinde yapılan Ukaz panayırdı. Araplar, haram aylar denilen bu dönemde şiir ve edebiyat yarışmaları yapar, birbirleriyle savaşıyorlardı.
- *Araplar arasında putperestlik yaygındı. Ayrıca, Hristiyanlığa. Musevilğe ve Hz. İbrahim'in tek tanrı inancına (Hanif) inananlar da vardı.
- *Falcılık, büyücülük gibi batıl inançlar çok yaygındı.
- *Sosyal hayat eşitsizliğe dayalıydı. Kölelik yaygındı. Köleler para karşılığı mal gibi alınıp, satılabilirlerdi.
- *Aile hayatında da erkek mutlak hâkimdi. Kadının değeri yoktu ve mirastan pay verilmezdi.

Hız Muhammed gençliğinde amcası ile birlikte ticaretle uğraştı. Dürüstlüğü ve güvenilirliği ile tanınan Hz. Muhammed'e Mekkeliler "Muhammedül - Emin" sıfatını verdi. 40 yaşına geldiğinde kendisine peygamberlik görevi verildi ve böylece insanları İslam dinine çağırmaya başladı.

Ancak putperest Araplar. İslamiyetin bu dine inananlara eşitlik sağlaması ve kölelere de hür insanlara tanınan hakları tanımamasını, kendileri için büyük bir gelir kaynağı olan putperestliğin yasaklanacağı endişesi gibi nedenlerle İslamiyete karşı çok şiddetli tepki gösterdiler. Müslümanlar üzerinde baskıların artması İslamiyetin Mekke'de çok yavaş yayılması Müslümanların Hz. Muhammed'i davet etmesi

üzerine Hz. Muhammed kendisine inananlarla birlikte 622 yılında Mekke'den Medine'ye göç etti. İslam tarihinde bu olaya "Hicret" denir.

Hicretin Sonuçları

- *Hz Muhammed ve Müslümanlar için daha güvenilir bir ortam oluştu.
- *İslamiyet daha kolay yayılma imkanı buldu.
- *Medine'de birlik düşüncesi doğdu.
- *Medineliler Müslümanlar (Ensar) ile Mekke'den Medine'ye göç edenler (Muhacir) kardeş ilan edildi.
- *Müslümanlar güç kazandı.
- *Medine'de İslam Devletimin temelleri atıldı.
- *Hz Muhammed siyasi lider olarak kabul edildi.

Mekkeliler. Hicret'ten sonra Müslümanların Medine'de iyi karşılanmalarını, Medinelilerin Müslümanlığı kabul etmelerini ve İslamiyetin bir güç hâline gelmesini içlerine sindiremiyorlardı. Mekke'den Medine'ye hicret eden Müslümanlar ise mallarını, mülklerini, en yakınlarını, işlerini ve doğdukları toprakları zorla terk etmek zorunda kaldıkları için kendilerini bu topraklardan zorla çıkartanlara karşı nefret duyuyorlardı. Bu nedenlerle Mekkelilerle Müslümanlar arasında üç önemli savaş yapıldı.

Bedir Savaşı (624)

Müslümanlarla Mekkeliler arasındaki ilk önemli savaştır. Mekkelilerin. Müslümanları daha fazla güçlenmeden ortadan kaldırmak istemesi savaşın en büyük sebebidir.

Bedir Savaşı, Hz. Muhammed döneminin ilk başarılı savaşıdır. Savaşın kazanılması Hz. Muhammed'e bağlılığı artırdı ve Müslümanların güç kazanmasını sağladı.

Mekkelilerden çok miktarda ganimet ve esir ele geçirildi. Hz Muhammed, savaş alanında kalan ganimetleri. Müslümanlar arasında paylaştırdı. Ganimetlerin beşte birini kendi yönetimindeki 'Beytülmal' denilen devlet hâzinesine ayırdı. Geriye kalanları da askerler arasında adaletli bir şekilde paylaştırdı. Bu paylaşım kuralı, gelecekteki bütün İslam devletlerinde uygulanacak olan 'İslam savaş hukuku' nu doğurdu.

Mekkeli esirlerden okuma - yazma bilenlerden her biri, on Müslümana okuma - yazma öğretmesi şartıyla serbest bırakıldı ki bu durum eğitime verilen önemi göstermektedir.

Uhud Savaşı (625)

Bedir Savaşıyla birlikte Müslümanları bir güç olarak görmeye başlayan Mekkeliler. bu gücü yok etmek için yeni bir savaş başlattılar.

Uhud Savaşı, Bedir Savaşı'nın öcünü almak için Mekkelilerin düzenledikleri bir savaştır.

Hız Muhammed. Medine'de kalarak savunma savaşı yapmayı düşünüyordu. Genç ve yeni Müslümanlar düşmanla göğüs göğüse savaş yapmak istediler. Başlangıçta İslam orduları galip durumdaydı. Düşmanın arkadan çevirmesine engel olmak için yerleştirilen okçular. Hz. Muhammed'in "Ne olursa olsun burayı terketmeyin." sözünü tutmayıp zafer kazanıldı zannederek yerlerini bırakınca, pusuda bekleyen Halid Bin Velid komutasındaki askerler hücumla geçti. Müslümanlar bir anlık şaşkınlıkla dağıldılar. Hz. Muhammed'in dışının de kırıldığı bu savaşta her iki taraf ağır kayıplar verdi.

Uhud savaşı, Hz. Muhammed'in Medine'de kalma düşüncesinin haklılığını ve ileri görüşlülüğünü de ortaya koydu.

Hendek Savaşı (627)

Hendek Savaşı'nda Müslümanlar, Medine'de kalarak savunma savaşı yaptılar. Medine'nin üç tarafı surlarla korunuyordu. Açık olan tarafa hendek açılmasını öneren Selman -ı Farisi isimli bir İranlıydı.

Hz. Muhammed Selman-ı Farisi'nin teklifini kabul etti ve Medine'nin açık olan kısmına büyük bir hendek kazıldı.

Mekkeliler başarılı olamadılar ve Müslümanları yenemeyeceklerini anladılar. Bu savaştan sonra Mekkeliler savunmaya. Müslümanlar saldırıya (taarruz) geçtiler.

UYARI

Planın Selman-ı Farisi'den gelmesi. İranlıların savaş tekniklerinin ve bilgilerinin daha üstün olduğunu göstermektedir.

UYARI

Hz. Muhammedi'n hiç alışlagelmemiş bir uygulamayı kabul etmesi onun yeniliklere açık ve başkalarının fikirlerine saygı duyan biri olduğunu göstermektedir.

Hudeybiye Barış Antlaşması (628)

Hendek Savaşından sonra Kabe'nin ziyaret edilmesi emredildi. Hz. Muhammed "Hac" görevini yerine getirmek üzere 628 yılı baharında 1500 kişilik kabileyle Mekke'ye hareket etti. Müslümanların Mekke'yi fethetmek için geldiğini zanneden Mekkeliler. bu durumdan telaşa kapıldılar. Putperestler kendilerine elçi olarak gelen Hz. Osman'ı tutukladılar. Müslümanlar silahlı gelmişlerdi. İki taraf arasında gidip gelen elçiler Hudeybiye Barış Antlaşması'nı imzalanmasını sağladılar. (628)

Antlaşmanın hükümleri şunlardır:

*Müslümanlar o sene Kabe'yi ziyaret etmeden geri dönecekler, fakat ertesi yıl üç gün süreyle ziyarete izin verilecekti.

*Reşit olmayan bir Mekke'li, Hz. Muhammed tarafına geçerse; Medine'ye kabul edilmeyip geri verilecekti. Medine'den Mekke'ye giden bir Müslüman ise geri verilmeyecekti.

*İki taraf arasında on yıl savaş yapılmayacaktı.

*Kureyşli putperestler ve Müslümanlar. istedikleri Arap kabilesiyle antlaşma yapabilecekler, ancak müttefiklerine silahlı yardımda bulunmayacaklardı.

Mekke'li müşrikler Hudeybiye Antlaşması'yla Müslümanların varlığını resmen siyasi bir güç olarak tanımış oldular.

Bu antlaşmadan sonra Hayber. Mekkelilerin antlaşmanın 4. maddesini bozması üzerine de Mekke fethedildi. Huneyn Savaşı, Taif Seferi, Mute Savaşı, Tebuk Seferi ve Veda Haccı gibi önemli gelişmeler yaşandı.

Hz Muhammed 632 yılında Medine'de vefat etti. Böylece İslam tarihinde yeni bir dönem başladı.

Örnek

Hz. Muhammed, Medine'ye hicret edince ilk olarak kendisi için bir ev, evin yanına fakir öğrencilerin barınacağı odalar ve bir de cami yaptırmıştır.

Buna göre, Hz. Muhammed aşağıdakilerden hangisine öncelik vermemiştir?

- A. Eğitim düzeyinin yükseltilmesine
- B. Dini inançlara önem verilmesine
- C. Toplumsal dayanışmanın artırılmasına
- D. Ticari ilişkilerin yaygınlaştırılmasına

Çözüm

Verilen bilgilerde Hz. Muhammed'in bir ev. evin yanına da öğrencilerin barınacağı odalar yaptırdığı vurgulanmıştır. Bu durum Hz. Muhammed'in eğitim düzeyinin yükseltilmesine ve

toplumsal dayanışmanın artırılmasına, cami yaptırmasının ise dini inançlara önem verilmesine öncelik tanınması ile ilgilidir. Fakat bilgilerde ticari ilişkilerin yaygınlaştırılmasına dair bir faaliyetten söz edilmemiştir. Yanıt: D

DÖRT HALİFE DÖNEMİ

Hz. Muhammed'in vekili ve Müslümanların hem din. hem de devlet başkanı olan kimselere "Halife" denir. Bu dönemde sırasıyla Hz. Ebubekir. Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali seçimle iş başına gelerek halife oldu.

UYARI

Dört halife seçimle iş başına geldiği için İslam tarihinde bu döneme "Cumhuriyet Dönemi" denir.

Hz. Ebubekir Dönemi (632 - 634)

Yalancı peygamberlerin ve zekat vermek istemeyenlerin çıkarttığı isyanlar bastırıldı. Böylece bütün Arabistan'da, dini ve siyasi birlik yeniden sağlandı.

Hafızların savaşlarda şehit olmasından dolayı ayetlerin değişmesini ve bozulmasını engellemek için Kur'an-ı Kerim kitap haline getirildi.

Bu dönemde Arabistan Yarımadası dışında ilk fetihler başladı. Fırat Irmağı'na kadar olan Irak toprakları alındı.

Hz. Ömer Dönemi (634 - 644)

Doğu Roma İmparatorluğundan (Bizans) Suriye, Filistin. Ürdün. Kudüs ve Mısır alındı. Kadisiye (637) ve Nihavend (642) savaşlarıyla İran toprakları fethedildi.

UYARI

Müslümanlar. İran'ın fethiyle Horasan sınırına ulaştı ve böylece Türklerle komşu oldu.

Kuzey Afrika'da ilk fetih hareketleri başladı. Böylece İslam Devleti bir imparatorluk hâline geldi. Hz. Ömer dönemi Dört Halife dönemi içinde fetihlerin en çok yapıldığı dönemdir. Sınırların genişlemesine bağlı olarak bu dönemde askeri, siyasi,

adli (hukuki) ve mali (ekonomi) alanlarda birçok teşkilatlanma çalışmaları yapıldı.

Bu çalışmalar şunlardır:

*Divan-ı Cund adı ile askeri konuların konuşulduğu ordu divanı kuruldu.

*Ülke, yönetim birimlerine ayrıldı.

*İllerin yönetimi için valiler atandı.

*İllere adalet işlerine bakması için kadılar atandı.

*İlk düzenli ve daimi ordu kuruldu.

*Beytülmal denilen devlet hâzinesi sistemleştirildi.

*622 Hicret olayını başlangıç olarak kabul eden Hicri takvim kullanılmaya başlandı.

*Sınırların güvenliğinin sağlanması ve fetihlerin hızlanması amacı ile Cünd adı verilen ordugâh şehirleri kuruldu.

Hız. Osman D6nemi (644 - 656)

Hız. 66mer'in Şehit edilmesinden sonra halife se7ilen Hız. Osman'ın halifeliği d6neminde Doğu Roma İmparatorluğu ile savaşlar s6rd6.

Suriye valisi Muaviye. Anadolu'dan Kayseri'ye kadar seferler d6zenledi. Kurulan ilk İslam donanması ile Kıbrıs fethedildi. Zamanla daha da gelişen İslam donanması ile Doğu Roma (Bizans) donanması arasında yapılan deniz savaşını M6sl6manlar kazandı. Bu zafer M6sl6manların ilk deniz savaşıdır.

UYARI

Deniz savaşını M6sl6manların kazanması, İslam donanmasının Bizans'la boy 6l76şebilecek bir seviyeye geldiğini g6stermektedir.

Hız. Osman zamanında İslam orduları doğuda Horasan'a kadar ilerledi. Horasan'a gelen İslam orduları ilk defa T6rklerle m6cadeleye başladı.

Hız. Osman, İslam dininin

asıl kaynağından 6ęrenilmesi amacıyla Kur'an-ı Kerim'i 76ęaltarak Mekke. Basra. K6fe. şam ve Mısır gibi 6nemli İslam Őehirlerine g6nderdi. Bir 6rneği de başkent Medine'de kaldı.

Hız. Osman Emevi ailesinden olup iyi niyetli ve hoşg6r6l6 bir yapıya sahipti. Ancak Emevi ailesinden olanlar devletin 6st kademelerine getirilince diğer M6sl6manlar bu durumu hoş karşılamadı. B6ylece M6sl6manlar arasında ilk karışıklıklar başladı ve Hız. Osman Şehit edildi.

Hız. Ali D6nemi (656-661)

Hız. Ali halife olduktan sonra Hız. Osman'ın katillerini cezalandırmadığını iddia edenler. Hız. Ali'nin halifeliğine karşı 7ıktılar. Başta Muaviye olmak 6zere Hız. Ayşe. Talha ve Z6beyr su7luların ne olursa olsun bir an 6nce yakalanmasını istiyorlardı. Hız. Ali kendisine karşı 7ıkanları ikna edemedi. Bu durum M6sl6manlar arasında ilk savaşa neden oldu. Savaşı Hız. Ali kazandı ve devlet merkezini Medine'den K6fe'ye taşıdı.

Hız. Ali'nin halifeliğine şam Valisi Muaviye de karşı 7ıkıyordu. Hız. Ali'ye karşı olanlar. Muaviye'nin etrafında birleşip onu halife ilan ettiler. İki taraf arasında savaş ka7ınılmaz oldu, ancak sorun savaşla da 76z6mlenemedi. Savaştan bir sonu7 alınamayınca sorunun hakemlerle 76z6lmesi kararlaştırıldı.

Hakem olayı ile halifelik sorunu 76z6mlenemediği gibi, daha b6y6k ayrılıklar oldu. M6sl6manlar bu olaydan sonra 67 gruba ayrıldı. Muaviye'den yana olanlar. Hız. Ali'den yana olanlar ve Hariciler (Hız. Ali'ye ve Muaviye'ye karşı olanlar.)

Hız. Ali'nin bir harici tarafından Şehit edilmesiyle D6rt Halife d6nemi sona erdi.

UYARI

Hız. Ali d6neminde yaşanan i7 sorunlar nedeniyle fetihler durmuştur.

6rnek

Aşağıdaki 6ęrenciler Hız. 66mer d6neminde yapılan 7alışmalarla ilgili bazı bilgiler vermiştir.

Yapılan bu 7alışmaların nedeni aşağıdakilerden hangisidir?

- A. K6lt6rel etkileşim yaşanması
- B. Ekonominin g67lenmesi
- C. Devletin y6netim şeklinin değişmesi
- D. Sınırların genişlemesi

76z6m

6ęrencilerin verdiği bilgilerde, devletin teşkilatlanma 7alışmaları 6zerinde durulmuştur.

Hız. 66mer d6nemi devletin kurumsallaştırıldığı bir d6nemdir. Bunun nedeni de fetihlerin artmasına bağlı olarak sınırların genişlemesidir. Yanıt: A

CEBELİTARİK'IN İKİ YAKASI EMEVLER (661 - 750)

►Emeviler D6nemi'nde İslam Devleti

Emevi soyundan gelen Muaviye'nin halife olmasıyla İslam tarihinde Emeviler d6nemi başladı. Muaviye halife olunca ilk iş olarak şam'ı İslam Devleti'nin merkezi yaptı ve b6t6n M6sl6manların kendisine bağlanmasını sağladı.

Muaviye d6neminde İstanbul 6zerine bir ordu g6nderildi. Bu ordu İstanbul'u kuşattı fakat kuşatmadan bir sonu7 alınamadı. İslam Devletimde İstanbul ilk kez Emeviler d6neminde kuşatıldı.

Muaviye 6lmeden 6nce oğlu Yezid'i halife tayin ederek halifeliği saltanat haline getirdi. B6ylece D6rt Halife D6neminde devam eden se7imle y6netime gelme sistemi son bulmuş oldu.

UYARI

Devlet y6netiminin tek kişinin elinde olduğu bir 6lkede h6k6mdarlığın aynı aile i7inde devam etmesine "Saltanat sistemi" denir.

Yezid'in halifeliğini kabul etmeyen K6feliler Hız. Ali'nin k676k oğlu Hız. H6seyin'i halifeliğe getirmek i7in K6fe'ye 7ağırdılar. Bunu haber alan Yezid, Hız. H6seyin'in K6fe'ye gitmesini engellemek i7in 6zerine kuvvet g6nderdi.

Hız. Hüseyin ve yanındakiler şehit edildi. Bu olay Kerbela Olayı olarak tarihe geçti.

Hız. Hüseyin'in şehit edilmesinden sonra İslam dünyasında daha önce baş gösteren ayrılıklar Hız. Ali taraftarları (Şiiler) ve Muaviye taraftarları şeklinde kesin ayrılıklara dönüştü.

Emeviler döneminde fetih hareketlerine hız verildi. Arap orduları Türklerle mücadele etti. Semerkant. Fergana ve Belh gibi önemli Türk illeri Müslümanların eline geçti.

Emevilerin en parlak dönemi halife Abdülmelik ve Velid dönemleridir. Velid zamanında Atlas Okyanusu'na kadar bütün Kuzey Afrika fethedildi.

Emeviler döneminde İspanya'nın yerel yöneticileri, gördükleri zulüm ve baskı üzerine Müslümanlardan yardım istediler. Tarık Bin Ziyad komutasındaki İslam ordusu bölgeye gönderildi. İspanya'ya geçen İslam ordusu Müslüman Arapların "Endülüs" dedikleri bu ülkeyi fethetti. Böylece İspanya'da Endülüs Emevi Devleti kuruldu. Endülüs Emevi Devleti'nin başkenti olan Kurtuba yapılan birçok cami, kütüphane ve medrese ile kültür ve bilim merkezi hâline getirildi.

İspanya'nın ele geçirilmesinin ardından Fransa topraklarında Franklarla yapılan Puvatya Savaşı'nın (732) kaybedilmesiyle İslam ordularının Avrupa'daki ilerleyişi durdu.

Dünya tarihinin büyük imparatorluklarından biri kabul edilen Emeviler varlığını uzun süre devam ettiremedi. Emevi ailesinin Arap milliyetçiliği politikası izlemesi. Arap olmayan Müslümanların yönetime karşı tavrı almalarında etkili oldu.

Uyarı

Müslümanlığı kabul etmiş Arap olmayan Müslümanlara köle anlamındaki "Mevali" ismi verilmiştir.

Örnek

Emeviler döneminde fetihler yapılması, İstanbul'un kuşatılması gibi olumlu gelişmeler yaşanmışsa da diğer milletlere karşı izledikleri ırkçı politikalar Arap olmayan milletlerin tepkisine neden olmuştur.

Buna göre Emevi Devleti'nin yıkılmasında;

I. Milliyetçi politikalar uygulanması

II. İç huzursuzlukların artması

III. Fetih hareketlerinin durması

gibi nedenlerden hangilerinin etkili olduğu söylenemez?

A) Yalnız I B) Yalnız III

C) I-II D) II-III

Çözüm

Verilen bilgilerde Emeviler döneminde fetihlerin yapıldığı, bu durumun olumlu gelişmeler arasında sayıldığı, ancak başka milletlere karşı izlenen ırkçı politikanın Arap olmayan milletlerin tepkisine neden olduğu vurgulanmaktadır. Bu da Emevi Devleti'nin yıkılmasında "Milliyetçi politikalar uygulanması" ve "iç huzursuzlukların artması" gibi faktörlerin etkili olduğunu göstermektedir. Ancak verilen bilgilere göre devletin yıkılmasında "fetih hareketlerinin durması gibi" bir nedenden söz edilmemiştir. **Yanıt: B**

ABBASİLER (750- 1258)

► Abbasiler

Abbasi soyunun halife olmasını isteyen Ebu Müslim adına bir genç, Emevi yönetimine karşı ayaklandı ve Emevi yönetimi yıkıldı. Ebu Müslim'in Kûfe'de Ebu'l Abbas'ı halife ilan etmesiyle İslam Devletim'de yönetim Abbasi hanedanına geçti. İlk Abbasi halifesi Ebu'l Abbas Abdullah, Hız. Muhammed'in amcası Abbas'ın soyundan olduğu için bu dönem Abbasiler dönemi olarak anıldı. Abbasiler döneminde devletin başkenti Bağdat'a taşındı ve Bağdat önemli bir kültür merkezi hâline getirildi. Abbasi'lerin en parlak dönemi Harun Reşit ve oğullarının dönemidir. Bu dönemde Bizans vergiye bağlandı, lüks ve zenginlik en üst seviyeye ulaştı.

Harun Reşit'in oğlu Memun döneminde bilim ve felsefeye önem verildi. İlk Çağ'a ait pek çok eser Arapça ve Farsçaya çevrildi. Bağdat'ta Beyt'ül Hikme adı verilen dönemin en gelişmiş araştırma merkezi kuruldu. Cebir alanında eser yazan ilk Müslüman Türk bilgini Harezmi burada çalışmalar yaptı. Emeviler zamanında sürekli olarak Araplarla savaşan Türkler. Abbasiler zamanında İslamiyet'i benimsemeye başladılar. Çünkü Abbasiler. Emeviler gibi Arap milliyetçiliği yapmadılar. Türklerle ve Arap olmayan Müslümanlara karşı iyi davrandılar. Onların bu siyasetleri sonucu Talaş Savaşı'ndan sonra Türkler arasında İslamiyet hızla yayıldı, özellikle Mutasım zamanında Türkler önemli devlet makamlarına ve ordu komutanlıklarına getirildiler. Mutasım, Türklerin Araplarla karışık savaşçı özelliklerini yitirmelerini engellemek amacıyla Türklerin yerleşmesi için Samarra şehrini inşa ettirdi.

Harezmi (780 - 850)

Cebir alanında ilk defa eser yazan Müslüman Türk bilginidir. Harezmi kendisine ün kazandıran çalışmalarını Bağdat Sarayı'nın en parlak döneminde kurulan bilimsel araştırma merkezi "Beyt'ül Hikme" de yapmıştır. Beyt'ül Hikme. devrinin en zengin kütüphanesini, gözlemevini içine alan, çevrenin en yetkin bilim insanlarını toplayan bir araştırma merkeziydi. Bilim tarihinde "Bağdat Okulu" olarak anılan bu merkezde birçok araştırmacı ve bilim adamı burada yetişmiştir.

Abbasi Halifesi Mutasım'dan sonra devlet içerisindeki Türklerin etkisi giderek arttı. Abbasi'lerin siyasi birliği 9. yüzyılın ortalarından sonra çözülmeye başladı. 847 tarihinden itibaren halifelerin otoritelerinin zayıflaması. Abbasi yönetiminin güç kaybetmesine sebep oldu. Abbasilerin toprakları üzerinde kısa ömürlü olan yeni devletler kuruldu.

TÜRKLERİN YENİ YAŞAMI

Türkler ve İslamiyet Hz. Ömer döneminde İran'ın fethedilmesiyle Müslüman Araplarla Türkler komşu oldu. Hz. Osman döneminde ise İslam Devleti'nin sınırları Ceyhun Nehrine kadar genişleyerek Türklerle Müslüman Araplar arasında mücadeleler başladı. Emeviler döneminde İslam ordularının Horasan ve Maverünnehir bölgesini fethetmesi bu bölgedeki Türklerle Müslüman Araplar arasında şiddetli savaflara neden oldu. Bu mücadelenin yaşanmasında Emeviler Döneminde devlet politikası hâline gelen Arap milliyetçiliğinin büyük etkisi oldu. İslamiyet'in Türkler arasında yayılması ve etkin bir hâle gelmesi Abbasiler döneminde mümkün oldu.

Talas Savaşı (751)

8. yüzyılın ortalarına doğru Orta Asya hakimiyeti için Abbasiler ile Çinliler arasında bir mücadele söz konusuydu. Orta Asya üzerindeki bu güç mücadelesi, 751'de Müslüman Araplarla Çinliler arasında savaşa dönüştü. Bu savaşta Karluk Türkleri Müslüman Arapların yanında yer aldı. Böylece Çinliler Türk - Arap ittifakına karşı büyük bir yenilgiye uğrayarak, Orta Asya üzerindeki hâkimiyet mücadelesinden vazgeçmek zorunda kaldılar.

Talas Savaşının Sonuçları

*Türkler, İslam dinini yakından tanıma imkânına kavuşarak kitleler hâlinde Müslüman olmaya başladılar.

*Türk - İslam tarihi başladı.

*Kâğıt, matbaa, pusula, barut gibi buluşlar Çinlilerden Müslümanlara geçti ve dünyaya yayılması kolaylaştı.

*Türkler arasında İslamiyetin yayılması, Orta Asya ve Horasan bölgesinde İslam kültürüne dayanan yeni bir uygarlık ortamının oluşmasını sağladı.

UYARI

Türklerin İslamiyet'i benimsemesinde İslam öncesi inanış ile İslam inanışı arasındaki benzerlikler etkili oldu.

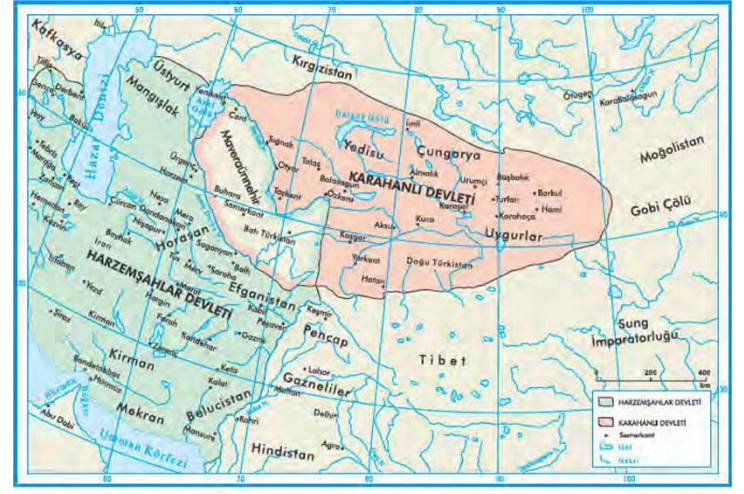
İslam Öncesi İnanış	İslam İnanışı
Gök Tanrı'ya inanılıyordu.	Tek Allah inancı vardır.
Türk töresinde hırsızlık, yalancılık, adaletsizlik yasaklanmıştı.	İslam ahlâk anlayışında hırsızlık, yalancılık ve adaletsizlik günah sayılırdı.
Ölümünden sonraki yaşama inanılırdı.	Ahret inancı vardır.
Temizliğe önem verililiyordu.	Temizlik imandandır ilkesi vardır.
Farklı inanışlara hoşgörülü bir bakış vardı.	İslamiyet hoşgörü dinidir.
Din adamlarının herhangi bir üstünlüğü bulunmuyordu.	Ayrıcalıklı bir din adamları sınıfı yoktu.

İLK TÜRK - İSLAM DEVLETLERİ

- 1-Karahanlılar
- 2-Gazneliler
- 3-Büyük Selçuklu Devleti

KARAHANLILAR (840 - 1212)

Karluk, Yağma, Çiğil ve Tuhsi Türk boylarının birleşmesiyle meydana gelen devletin tarihte ayrı bir yeri ve önemi vardır.

► Karahanlı Devleti

Karahanlılar Devleti. İslam öncesi Türk devletlerinde görülen ikili yönetim anlayışını devam ettirdi. Karahanlıların ilk hükümdarı olarak bilinen Bilge Kül Kadir Han, Maverünnehir'deki Samanoğulları

Devleti ile mücadele etti. Kadir Han 893'te başkenti Kaşgar'a taşıdı. Daha sonra yeğeni Satuk Buğra Han, Müslümanlarla temas kurdu ve İslam dinini kabul etti. Böylece Karahanlılar, Orta Asya'da kurulan ilk Müslüman Türk devleti oldu.

Müslüman olduktan sonra Abdülkerim adını alan Satuk Buğra Han, amcasından sonra tahta geçince İslamiyeti resmi din olarak kabul etti. Böylece Abdülkerim Satuk Buğra Han, tarihte ilk Müslüman Türk hükümdarı unvanını aldı. Satuk Buğra Han Müslüman olduktan sonra İslamiyetin Türkler arasında yayılması için çalıştı.

Karahanlı Devleti en parlak dönemini Yusuf Kadir Han zamanında yaşadı. Ancak Yusuf Kadir Han'ın ölmeden önce ülkesini çocukları arasında paylaşması iç karışıklıklara ve taht kavgalarına neden oldu. Hanedan arasında çıkan anlaşmazlıklar sonucunda devlet Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrıldı. Doğu Karahanlılar, Karahitaylar; Batı Karahanlılar, Harzemşahlar tarafından yıkıldı.

Karahanlı Devleti, kendisinden sonra kurulacak olan Türk - İslam devletlerinden farklı olarak halkının tamamına yakınının Türk olmasıyla ön plana çıkar. Halkın çoğunluğunun Türk olması resmi dilin, eğitim ve edebiyat dilinin Türkçe olması sonucunu ortaya çıkarmıştır.

UYARI

Karahanlılar resmi dili Türkçe yaparak, orduda Türk askerleri bulundurarak milliyetçi bir anlayışı benimsemişlerdir.

Değerli Miras

Türk - İslam kültür ve medeniyetinin temeli Karahanlılar tarafından atıldı. İlk Türk - İslam eserleri onların döneminde yazıldı.

Yusuf Has Hacip ve Kutadgu Bilig

Karahanlı Devleti Döneminde yaşayan Yusuf Has Hacip, Balasagun şehrinde 1017 yılında doğdu. İlk eğitimini burada aldı. Onu bütün dünyaya tanıtan ünlü eseri Kutadgu Bilig'i elli yaşında yazdı. 18 ayda tamamlanan bu eseriyle âdeta ölümsüzleşti.

Devrinin seçkin bir bilgin ve yazarı olan Yusuf Has Hacip, eseri günümüze ulaşan İslami Türk edebiyatının ilk yazarıdır. Yusuf Has Hacip 1077 yılında vefat etti. Kabri, Doğu Türkistan'ın en önemli şehirlerinden biri olan Kaşgar'da bulunmaktadır

Kutadgu Bilig kısaca mutluluk veren bilgi anlamına gelir. Eserde birbiriyle iç içe olan birey, toplum ve devlet yaşamının en iyi şekilde düzenlenmesinde gerekli olacak bilgi, düşünce, anlayış ve erdemlerin neler olması gerektiği, bunların hangi yolla elde edilebileceği ve nasıl faydalanılacağı anlatılmaktadır.

Kutadgu Bilig, Uygur alfabesi ile yazılmış, Türklerin İslami dönemdeki ilk edebi ürünüdür. Hükümdarlara öğüt veren ilk “Siyasetname” özelliği de taşır.

Kaşgarlı Mahmut ve Divan-ı Lügati't Türk

Karahanlı soyundan olan Kaşgarlı Mahmut 11. yüzyılda yaşayan Türk dil bilginidir.

Kaşgarlı Mahmut'un Türklerin yaşadığı şehirleri, köyleri, obaları bir bir dolaşarak hazırladığı sözlük. İslamiyetten önceki sözlü edebiyatımızı aydınlatan dev bir eserdir. Yazılış amacı Araplara Türkçeyi öğretmekten çok, Türkçenin Arapça ile yarış edebileceğini, Türk dilinin zenginliğini, her duygu ve düşünceyi anlatmaya elverişli olduğunu ispat etmektir.

“Türk Sözlüğünün Divanı” anlamına gelen Divan-ı Lügati't - Türk yalnız bir sözlük değil; İslam'ın kabulünden önceki Türk edebiyatını, tarihini, coğrafyasını, kültürünü aydınlatan ansiklopedik nitelikte bir eserdir.

Örnek

Karahanlılarda devlet dili, konuşma dili ve edebiyat dili Hakaniye adı verilen Türkçe idi. Bu Türkçe Uygur, Karluk, Yağma ve Çiğil lehçelerinin İslam etkisi altında yoğunlaşmasıyla oluşmuştu. Diğer Türk- İslam devletlerinin büyük bir kısmında ise edebiyat dili olarak Arapça ve Farsça kullanılmıştır.

Bu bilgilere göre, Karahanlılarla ilgili aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılabilir?

- A. Araplarla siyasal ilişkilere geç başladıkları
- B. Milli kültürlerini korudukları
- C. Değişik ırklardan gelenlerin yönetimde etkili olduğu
- D. Merkezi otoritelerinin güçlü olmadığı

Çözüm

Verilen bilgilerde Türk - İslam devletlerinin büyük bir kısmında edebiyat dili olarak Arapça ve Farsçanın kullanılmasına rağmen. Karahanlılarda devlet, konuşma ve edebiyat dilinin Türkçe olduğu vurgulanmaktadır. Karahanlıların bu uygulamasına bakılarak “Millî kültürlerini korudukları” yargısına ulaşılabilir. *Yanıt: B*

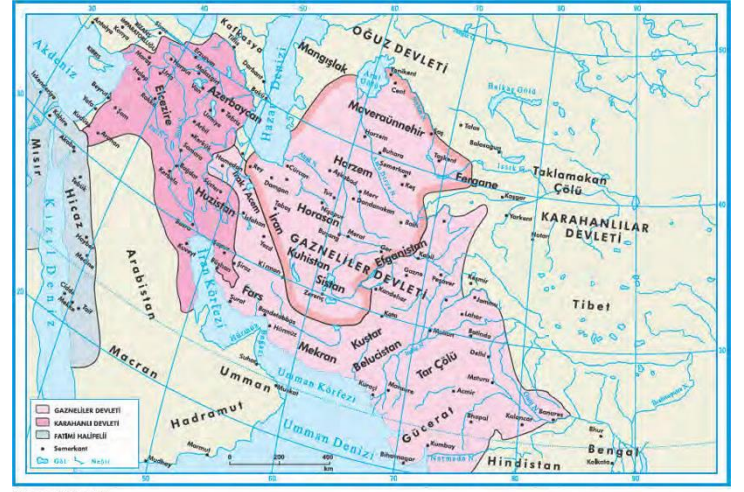
GAZNELİLER (963 -1187)

Devlet, ismini Doğu Afganistan'da bulunan ve devlet merkezi olarak seçilen Gazne şehrinden almıştır. Samanoğulları Devletimin dağılmaya başladığı dönemde, bu devlette komutanlık ve valilik yapan

Türklerden Horasan Emiri Alp Tigin, Doğu Afganistan'daki Gazne şehrini ele geçirerek Gazne Devletimin temelini attı. Sebük Tigin'in başa geçmesiyle de Gazneliler, hükümdarlığın babadan oğula geçtiği bir hanedanın idaresine girdi. Sebük Tigin'in ölümüyle birlikte tahta oğlu Mahmut geçti. Gazneli Mahmut zamanında, devlet en parlak devrini yaşadı.

Sultan Mahmut Abbasi halifeleri adına para bastırarak hutbe okuttu. Böylece Selçuklular ve Osmanlılar dönemlerinde de sürdürülecek olan İslam dünyasının lideri ve koruyuculuğu politikasının temelini atmış oldu. Gazneli sultanları bu yetkiyle “Allah'ın yeryüzündeki gölgesi” gibi kabul edildi.

► Gazneli Devleti

Sultan Mahmut, hizmetleri karşılığı Abbasiler tarafından gönderilen hediyeleri kabul ettikten sonra İslamiyeti yaymayı ve her yıl Hindistan'a sefer yapmayı vaad etti. Sultan Mahmut sırasıyla Horasan ile bugünkü Afganistan'ı tamamen hâkimiyeti altına aldı. Hindistan'a on yedi büyük sefer düzenledi.

Sultan Mahmut. Hindistan'a yaptığı seferler sonucunda Kuzey Hindistan'ı topraklarına katarak bu bölgede Müslümanlığın yayılmasını sağladı.

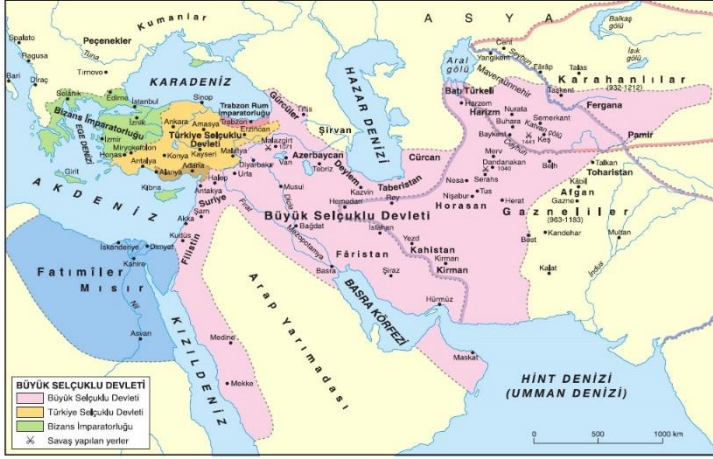
Bu seferler sırasında büyük ganimetler ele geçirildi. İlk seferde Hindistan'dan alınan filler savaşlarda orduların düzenini bozmak için kullanıldı.

Gazneli Mahmut ilme ve sanata büyük önem verirdi. Sultan'ın sarayında her gün âlim ve şairlerle İlmî fikir alışverişi yapılırdı. Sultan bu toplantıların birçoğuna kendisi de katılırdı. Sultan Mahmut'un adına birçok eser yazıldı ve kendisine sunuldu. Firdevsi'nin Şehnâme'si bunlardan biridir. Bu dönemin en önemli isimlerinden biri de Biruni'dir. Sultan Mahmut, Biruni için “Sarayımın en değerli hâzinesi” demiştir. Gazneli Mahmut'un 1030 yılında ölümü üzerine yerine oğlu Sultan Mesut geçti. Sultan Mesut, babası gibi tecrübeli bir devlet adamı değildi. Sultan Mesut döneminde Selçuklularla 1040 yılında yapılan Dandanakan Savaşı'nda yenilgiye uğrayan Gazneli Devleti yıkılış sürecine girdi. Büyük Selçuklu Devleti'nin kuruluşu da resmîyet kazandı. Dandanakan Savaşından sonra Gazneliler Selçuklulara bağlandılar. Son hükümdar Hüsrev Melik. Gurlular tarafından esir alındı ve böylece Gazneliler Devleti yıkıldı.

BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİ (1040 -1157)

Büyük Selçuklu Devleti'nin kuranlar. Oğuzların Kınık boyudur. Oğuzlar. Maveraünnehir ve Harezm Bölgesi'ne gelerek ticaret yapıyorlardı. Selçuk Bey. kendisine bağlı olan Oğuzları alarak Cend şehrine gitti. Burada Kınık boyu Müslümanlığı kabul etti. Selçuk Bey'in oğullarından Arslan Yabgu. Oğuzlar Devleti'nin varisi olarak kendilerini görüyordu. Selçuk Bey'in ölümünden sonra Arslan Yabgu Kınık boyunu alarak Buhara'ya indi. 1025'te Arslan Yabgu. Sultan Mahmut tarafından esir alındı ve böylece. Oğuzlara gözdağı verildi. Bundan sonra ailenin yönetimine Selçuk Bey'in torunları Tuğrul ve Çağrı beyler geçti 1035'te Horasan'a gelen Selçuklular. 1037 yılında bağımsızlıklarını ilan ettiler de bu oldu bittiyi Gazneliler tanımadı. Bu durum Dandanakan Savaşı na neden oldu.

Dandanakan Savaşı (1040)

Gazneliler Devleti hükümdarı Sultan Mesut, büyük bir ordu ile Selçuklular üzerine yürüdü. Gazneli ordusunun gücü karşısında Selçuklular, meydan savaşından kaçındılar ve geri çekildiler. Daha sonra düzenledikleri ani baskınlarla, kendilerini takip eden Gazneli ordusunu yıpratıldılar. Gazneli ordusu iyice yıpratıldıktan sonra. Selçuklu ve Gazneli orduları Dandanakan denilen yerde karşı karşıya geldi. Üç gün süren savaş sonunda Gazneliler yenildi.

Dandanakan Savaşının Sonuçları

- *Gazneli Devleti yenildi ve zayıflayarak yıkılış sürecine girdi.
- *Gazneli ordusunun bütün hazinesi, silahları ve malları Selçukluların eline geçti.
- *Büyük Selçuklu Devleti bağımsızlığını kazanarak resmen kuruldu.

*Tuğrul Bey adına para bastırıp, hutbe okutarak hükümdarlığını ilan etti.

*Çağrı Bey ordu komutanı olarak devleti Tuğrul Bey'le birlikte yönetmeye başladı.

*Selçukluların batıya doğru ilerleyişi hız kazandı.

*İslamiyet'in batıya doğru yayılmasını sağlayan fetihlerin önü açıldı.

*Rey şehri alınarak başkent yapıldı.

UYARI

Türk - İslam devletlerinde, para bastırmak ve hutbe okutmak bağımsızlığın sembolüdür.

Pasinler Savaşı (1048)

Tuğrul Bey. Selçuklu Devleti'nin sınırlarını genişletip devleti güçlendirdi. Halkına yeni bir yurt için Anadolu'yu hedef gösterdi. Bu doğrultuda Bizans İmparatorluğu'nu Pasinler Savaşı'nda yendi.

UYARI

Pasinler Savaşı Selçuklular ile Bizans arasında yapılan ilk önemli savaştır.

Abbasi halifesinin Şii Büveyhoğullarının baskılarına karşı Selçuklulardan yardım istemesi üzerine Tuğrul Bey. 1055'de Bağdat seferine çıkarak halifeyi bu baskıdan kurtardı. Halifelik makamına hizmetinden dolayı, 1058'de Tuğrul Bey'e iki altın kılıç kuşatan Halife, onu "Doğu'nun ve Batımın Sultanı" şeklinde şerefli bir unvanla ödüllendirdi. Böylece İslam aleminin siyasi liderliği resmen Türk hükümdarına verildi. Artık halifeye bağlı bütün İslam dünyasının siyasi gücünü Türkler temsil ediyordu.

Çağrı Bey. 1060'da. Tuğrul Bey ise 1063'de vefat etti. Tuğrul Bey'in oğlu olmadığı için Çağrı Bey'in oğlu Alparslan Selçuklu sultanı oldu.

Alparslan

Alp Arslan

Alparslan başa geçer geçmez amcasının vezirini görevden alıp yerine. Nizamülmülk'ü tayin etti. Kendisine karşı çıkan isyanları bastırarak doğuda ve batıda sistemli bir şekilde fetih hareketlerine başladı. Bizans İmparatorluğu üzerine akınlar düzenledi. Bu durum Bizans'la Selçukluları karşı karşıya getirdi.

Malazgirt Savaşı (1071)

Türklerin Anadolu'ya düzenledikleri akınları durdurmak isteyen Bizans İmparatoru Romanos Diogenes (Romen Diyojen) 200.000 kişilik bir ordu ile yola çıktı. Bizans öncü kuvvetleri ile Türk birlikleri arasında yapılan ilk çarpışmada Bizans birlikleri yenilgiye uğratıldıysa da Bizans ordusunun Malazgirt'e girerek burayı yakıp yıktığını haber alan Alparslan Malazgirt'e yürüdü ve iki ordu Malazgirt'te karşı karşıya geldi.

Alparslan sahte geri çekilme planı (Hilal taktiği) uygulayarak Bizans ordusunu merkezden uzaklaştırdı. Bu sırada Bizans ordusunda bulunan Peçenek ve Uzlar, Selçuklular tarafına geçtiler. Pusuya yatan Türk askerlerinin hızla hücumu geçmesiyle Bizans ordusu büyük bir yenilgiye uğratıldı.

Malazgirt Savaşının Sonuçları

- *Türkler büyük bir zafer kazandı.
- *Anadolu'da Türkiye Tarihi başladı.
- *Anadolu'da ilk Türk beylikleri kuruldu.
- *Anadolu Türkleşmeye ve İslamlaşmaya başladı.

*Bizans, Türklere karşı Avrupalıları kışkırtarak Haçlı seferlerinin başlamasında etkili oldu.

Örnek

*Tuğrul Bey 1054 yılında Erzurum'a kadar ilerleyerek Bayburt'u ele geçirdi ve geri döndü.

*Alparslan, Van ve Ani Kalesi'ni aldı.

*Türk akıncıları ise bir Bizans ordusunu Malatya'da bozguna uğratarak Kayseri'yi aldı.

Malazgirt Savaşına kadar Büyük Selçukluların Anadolu'ya yaptıkları akınlardan bazıları yukarıda verilmiştir.

Buna göre aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

A. Anadolu'da yeni Türk devletlerinin kurulduğu

B. Türklerin Anadolu'yu tanıma imkânı bulduğu

C. Türklerin başarılı akınlar yaptığı

D. Bizans İmparatorluğunun yıpratıldığı

Çözüm

Verilen bilgilerde Tuğrul Bey döneminde Erzurum ve Bayburt'un ele geçirildiği, Alparslan'ın ise Van ve Ani Kalesi'ni aldığı vurgulanmıştır. Bu durum Türklerin Anadolu'yu tanıma imkanı bulduğunu ve Türklerin başarılı akınlar yaptığını göstermektedir. Ayrıca Türk akıncıları Bizans ordusunu yıpratmıştır. Fakat Malazgirt Savaşı'ndan önce Anadolu'da henüz bir Türk beyliği ya da devleti kurulmamıştır. Bu nedenle "Anadolu'da yeni Türk devletlerinin kurulduğu" yargısı söylenemez. *Yanıt: A*

Melikşah

Melikşah zamanında Büyük Selçuklu Devleti en parlak zamanını yaşadı. Devletin sınırları en geniş hâline ulaştı. Vezir Nizamülmülk'ün koyduğu kurallarla devlet işleri çok düzenli olarak yürütüldü. Melikşah'ın ölümünden sonra oğulları arasında taht kavgaları başladı. Devletin başına Melikşah'ın oğullarından Sultan Sancar geçti. Bu dönemde Karahitaylarla yapılan Katvan Savaşı'nda Selçuklular yenilgiye uğradı ve yıkılış sürecine girerek 1157'de yıkıldı.

Büyük Selçuklu Devleti'nin Yıkılış Nedenleri

*Ülke hanedanının ortak malıdır anlayışı sonucunda ortaya çıkan taht kavgaları

*Atabeylerin, merkezi otoritenin zayıflamasıyla bağımsızlıklarını ilan etmeleri

*Haçlı seferlerinin meydana getirdiği sarsıntılar

*Devletin asıl kitlesi olan Türkmenlerin yönetime küstürülmesi

*Abbasi'lerin, eski güçlerine kavuşmak için Selçuklular aleyhine yaptığı çalışmalar

*Katvan Savaşının yıkıcı etkisi

İLK TÜRK İSLAM DEVLETLERİNDE KÜLTÜR VE MEDENİYET

Devlet Yönetimi

Devletin başında sultan, han, bey unvanlı bir hükümdar bulunurdu. Hükümdar törenin tanıdığı haklarla devletin tek hâkimiydi. Devlet işlerinde hükümdara eşi yardımcı olurdu.

Selçuklularda hükümdardan sonra en yetkili devlet adamı vezirdi. Karahanlılarda eski Türk devlet teşkilatı etkili oldu. Karahanlılarda ikili yönetim ve Kut anlayışı benimsendi.

Selçuklularda Melikşah zamanında kurulan Büyük Divan denilen "Divan-ı Saltanat*" ta devletin genel işleri görüşülüp yürütülürdü.

Devlet hanedanının ortak malı sayılırdı. Hükümdarın oğulları, kardeşleri ve akrabaları ülkenin birer bölgesini hükümdara

bağlı olarak yönetirdi. Bu anlayış taht kavgalarına ve iç karışıklıklara neden olurdu.

Büyük Selçuklu toprakları eyaletlere bölünmüştü. Eyaletlerin yönetimi de melik olarak adlandırılan hanedanın erkek üyelerine bırakılmıştı. Meliklerin yanlarına atabey denilen tecrübeli devlet adamları verilirdi.

Siyasetname'ye göre hükümdar Padişahlar,güzel yüzlü, iyi huylu, mert, cesur, iyi ata binen, her türlü silahı kullanabilen, sanattan anlayan, verdiği sözleri yerine getiren, fakirlere iyi muamele eden, emri acındakilerle iyi geçinen, halkın üzerinden zalimlerin zulmünü kaldıran kimseler olmalıdır.

Siyasetname'de hükümdarın yapması gerekenler:

*Kale ve şehirler inşa etmelidir.

*Tarımın gelişmesi için büyük sulama tesisleri kurmalıdır.

*Köprüler ve yollar inşa etmelidir.

Ordu

Karahanlıların, Karluk. Yağma ve Çiğil Türklerinden oluşan güçlü bir orduları vardı. Ordu çok düzenli ve disiplinli idi.

Gazneliler ilk defa orduda paralı askerleri ve düşman ordusunun düzenini bozmak için filleri kullandılar. Selçuklu ordusu, devletten maaş alan merkez ordusu (Hassa) ile iktâ sahiplerinin yetiştirdiği askerlerden oluşurdu.

İktâ askerleri:

Kendilerine görevleri karşılığı toprak verilen devlet adamları, komutanlar ve subayların toprağın gelirinin bir kısmı ile oluşturdıkları atlı askerlerdir.

Sosyal ve Ekonomik Hayat

Büyük Selçuklu Devletimde halkın bir bölümü göçebe idi. Göçebelerin geçim kaynağı hayvancılıktı. Şehir ve kasabalarda oturanlar da vardı. Bunlar çiftçilik, zanaât ve ticaretle uğraşırlardı.

Selçuklular tarımın ve ticaretin gelişmesine büyük önem verdi. Su kanalları, yollar, köprüler ve kervansaraylar yaptılar. Kervansaraylarda konaklayan tüccarların her türlü ihtiyacı parasız karşılanırdı.

Selçuklularda esnaf ve zanaatkar olanlar kendi içinde örgütlenmişti. Bu örgütlenme birimine "lonca" adı verilirdi.

Dil, Edebiyat ve Bilim

Karahanlılar Türkçeyi resmi dil olarak kullandılar ve ilk Türk - İslam eserlerini verdiler. Gazneliler Arap ve Fars kültüründen önemli ölçüde etkilendiler. Arapça ve Farsçayı daha fazla kullandılar. Selçuklularda bilim ve edebiyat dili Arapça ve Farsça, resmi dil Farsça, konuşma dili ise Türkçe oldu.

UYARI

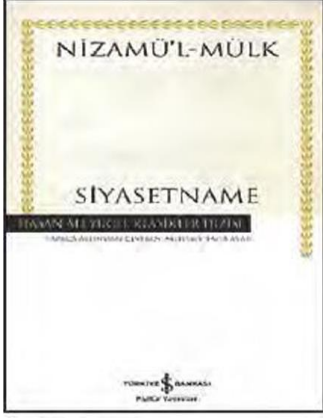
Gaznelilerin ve Selçukluların Arapça ve Farsçayı daha fazla kullanmaları Türkçenin gelişimini ve ilerlemesini yavaşlatmıştır.

Büyük Selçuklu Devleti veziri Nizamülmülk, Bağdat'ta Nizamiye Medresesi'ni yaptırdı. Bu medrese, döneminin en önemli kültür merkezi oldu.

Selçuklular yatılı ve burslu medreseler de kurdu. Böylece yetenekli ama yoksul gençlerin eğitim alması sağlandı. Bu durum Selçuklu Devleti'nin sosyal devlet anlayışına sahip olduğunu göstermektedir.

Nizamülmülk

Asıl adı Ebu Ali Haşan olan Nizamülmülk.Türk - İslam tarihinin en büyük devlet adamlarından biridir. O. adil bir vezir-i azam olmakla kalmamış, üniversiteler kurmak suretiyle bilimin yayılmasına çalışmıştır. Büyük sanatkâr ve bilginleri korumuş, değerli eserler yazmış ve hükümdarlara en doğru yolu göstermiştir. Bütün bu özelliklerinden dolayı ona “memleketin düzeninin kurucusu” adı verilmiştir.

► Siyasetname

Nizamülmülk 1017 tarihinde Horasan'ın Tus şehrinde doğdu ve zamanının ünlü hocalarından ders alarak yetişti. Selçuklu Devleti'nin hizmetine girerek Alp Arslan'ın ve Melikşah'ın baş vezirliğini ve danışmanlığını yaptı. Onun üstün yeteneklerinden dolayı her hükümdar kendisini daha sonraki hükümdara tavsiye ediyordu.

Nizamülmülk'ün Selçuklu Devleti'nin kuruluş ve

gelişmesinde, sağlam bir devlet olarak organize edilişinde büyük rolü vardır.

Nizamülmülk'ün yazdığı Siyasetname adlı değerli eser Batı dillerine de çevrildi. Nizamülmülk bu eserinde, hükümdara ve devlet adamlarına birçok örnekler vererek yol göstermekte ve devlet yönetiminin çeşitli yönlerini incelemektedir.

Ona göre; “Hiçbir hükümdar ve ferman sahibi kimse bu eseri okumaktan kendisini uzak tutamaz. Bir hükümdarın halkına vereceği en büyük ihsan adalettir. Halk adaletle yönetimden memnun olursa. o memleket yaşar ve her gün kudret ve güç kazanır. Memleket zulüm ile yaşayamaz. Hükümdar, zulüm görmüş olanların şikayetlerini bizzat dinlemeli.zâlimden hakkı alıp zulüm görene vermelidir.”

Nizamülmülk 1096 yılında öldü.

ÜLKEMİZİN KAYNAKLARI

Yaşadığımız yerdeki ekonomik faaliyetler ve bu ekonomik faaliyetleri etkileyen faktörler nelerdir?

Ekonomik faaliyetler insanların yaşamlarını sürdürmesi için gereklidir. Ekonomik faaliyetler ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye farklılık gösterir. Ekonomiyi etkileyen birçok faktör vardır.

1- Coğrafi Faktörler

Dağlık ve engebeli alanlar, tarım alanlarını daraltıp, tarımsal faaliyetlerin yapılmasını güçleştirirken; düz ve geniş verimli ovalar tarımsal faaliyetlerin yapılmasını kolaylaştırmıştır.

Ülkemiz ılıman kuşakta yer aldığı için çeşitli iklim tipleri görülmektedir. Bu da özellikle tarım ve turizm faaliyetlerinin çeşitlendirmiştir.

Ülkemizin üç tarafının denizlerle çevrili olması turizm, balıkçılık ve deniz ticareti gibi ekonomik faaliyetlerin yapılmasına olanak sağlamıştır.

Dağlık alanlardaki gür çayır ve otlaklar, hayvancılık faaliyetini ve buna bağlı olarak deri fabrikaları, mandıralar ve et kombinalarının kurulmasına imkan vermiştir.

Ormanlar; kâğıt, kereste, mobilya gibi sanayi kollarının gelişmesini sağlamıştır.

UYARI:

Ekonomik faaliyetler, sanayi, hizmet ve tarım sektörlerini kapsamaktadır.

Tarım sektörü; tarım ve hayvancılık,

sanayi sektörü; fabrika ortamında yapılan üretimi,

hizmet sektörü; eğitim, sağlık, ulaşım, iletişim, turizm ticaret, bankacılık vb. alanlardaki çalışmaları kapsar.

2- Doğal Kaynaklar

Yeraltı ve yerüstü kaynakları olarak gruplandırabileceğimiz doğal kaynaklar, birçok ekonomik faaliyete ham madde oluşturmaktadır. Örneğin; yeraltı kaynaklarından demir, demir- çelik sanayisinin ham maddesini oluşturmaktadır. Engebeli arazi yapısı akarsularımızın üzerinde barajlar kurulmasına ve hidroelektrik enerji üretimine ortam hazırlamıştır.

Kavram Öğreniyorum

Doğal Kaynak: Doğada kendiliğinden oluşmuş, insan aklının eseri olmayan kaynaklardır.

3- Teknolojik Gelişmeler

Bilimsel buluşlar teknolojinin gelişmesini sağlamıştır. Teknoloji alanında meydana gelen yenilikler, birçok meslek ve iş imkanı sağlamıştır. Bilgisayar ve elektrik - elektronik mühendislikleri, uçuş teknolojileri, grafikerlik, gen teknolojisi, yazılım programcılığı gibi birçok iş imkanı ortaya çıkmıştır.

UYARI:

İnsan ihtiyaçları; gıda, tekstil, otomotiv, kimya, makine, mobilya, kâğıt vb. sanayi kollarının oluşmasını sağlamıştır. Ülkemiz için en önemli ekonomik faaliyet tarımdır. Günümüzde modern yöntemlerin kullanılmasıyla, tarımsal verim artmaktadır. Ham madde açısından zengin bir ülke olmamıza rağmen sanayi konusunda istenilen düzeye

ulaşılamamıştır. Bu konuda devlet yatırımlar yapmaya çalışmaktadır.

4- İhtiyaç ve İstekler

Nüfusun artmasına paralel olarak yiyecek, giyecek, ulaşım bakımından ihtiyaçlar da artmıştır. İnsanların ihtiyaç ve isteklerini karşılamak için ekonomik faaliyetler çeşitlenmiştir.

5- Devletin Katkısı

Devlet, insanların ihtiyaç ve istekleri sonucunda ortaya çıkan sorunları çözme konusunda söz sahibidir. Ekonomik faaliyetleri yönetme konusunda devletin önemli görevleri vardır. Örneğin öğretmen, doktor, polis, devlet memuru gibi çalışanların sayısına ve görev yerlerine karar verir. Bölgeler arasındaki sosyo - ekonomik dengeyi sağlamak için çalışmalar yapar. (Kredi imkanı sağlama, vergileri düşürme vb.)

Örnek 1

Ülkemizde ekonomik faaliyetlerin dağılışı bölgeden bölgeye farklılık göstermektedir.

Aşağıdakilerden hangisi ekonomik faaliyetlerin bölgelerimiz arasında farklılık göstermesinin en önemli nedenidir?

A) Doğal kaynakların bölgelere göre farklılık göstermesi

B) Bölgelerin enerji üretimlerinin farklılık göstermesi

C) Bölgelerin yüzölçümlerinin farklılık göstermesi

D) Bölgeler arasında gelişmişlik seviyesinin farklılık göstermesi

Çözüm 1

Doğal kaynakların bölgelere dağılışı çeşitlilik gösterdiği için ekonomik faaliyetler de buna bağlı olarak farklılık göstermektedir.

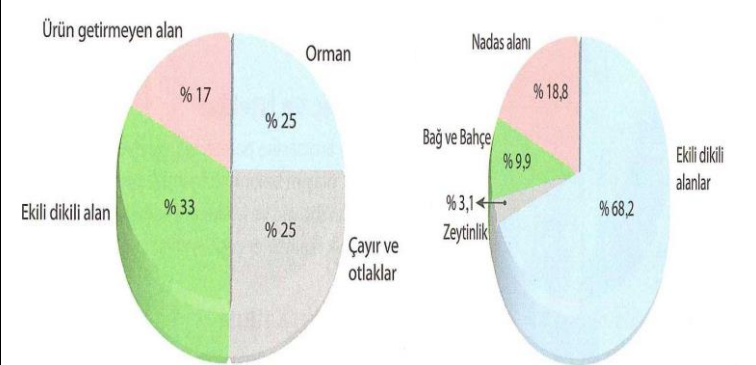
Yanıt:A

KAYNAKLARIMIZ KAZANCA DÖNÜŞÜYOR

Ülkemizde Tarım

Ulusal gelirimizin % 27'si tarımsal faaliyetlerden sağlanmaktadır. Sanayi kuruluşlarımızın büyük bir kısmının ham maddesini de tarım ürünleri oluşturmaktadır. Örneğin; tekstil, yağ, makarna, çay, şeker vb.

Aşağıda yer alan grafiklerde Türkiye'deki tarım alanlarının dağılımı ve tarım yapılan alanların kullanım bakımından dağılımını incelediğinizde ülkemiz ekonomisinde önemli kazanç sağlayan topraklarımız hakkında neler söyleyebilirsiniz?

Türkiye'de Tarım Yapılan Alanların Kullanım Bakımından Dağılışı

Kavram Öğreniyorum:

Nadas: Toprakta su birikmesi için bir ya da birkaç yıl toprağın ekilmeden dinlenmeye bırakılmasıdır.

Tarımda Verim

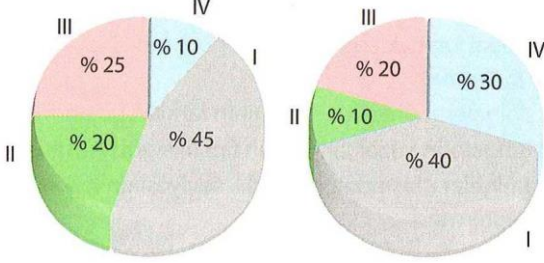
Tarım ülkemizin en önemli ekonomik faaliyetlerdendir. Ülkemizdeki sanayi kuruluşlarının birçoğunun ham maddesini tarımsal ürünler oluşturmaktadır. Ülkemiz tarıma elverişli, verimli, geniş topraklara sahiptir. Halkımızın önemli bir kısmı geçimini tarımdan sağlamaktadır.

Ülke ekonomisi için tarımdan elde edilen verimi, modern tarım teknikleri kullanarak artırmak gerekmektedir.

Verim, birim alandan daha fazla ürün elde edilmesidir. Eğer ekim yapılan alan geniş, üretim miktarı az ise tarımda verim azdır. Ekim yapılan alan dar olmasına rağmen, üretim miktarı çok ise tarımda verim yüksektir.

Örnek 2

Aşağıdaki grafiklerde bir tarım ürününün bölgelere göre ekim alanı ile üretim miktarının oransal verilmiştir.

Ekim Alanı

Üretim Miktarı

Grafığe göre hangi bölgede elde edilen verim daha fazladır?

- A) I B) II C) III D) IV

Çözüm 2

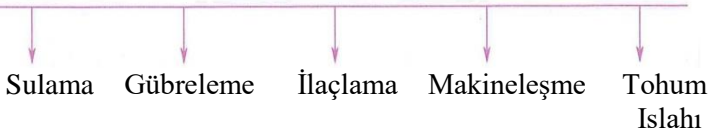
Ekim alanı ile üretim miktarı karşılaştırıldığında I, II ve III numaralı bölgelerde verim düşüktür. IV numaralı bölgede ise verim yüksektir. IV numaralı bölgede % 10 ekim alanına sahip olan üründen % 30 oranında üretim alınmıştır. Yani 3 katlık bir artış vardır. Bu nedenle verimin en fazla olduğu bölge IV numaralı bölgedir.

Yanıt: D

UYARI:

Tarımda verim ile ilgili grafik ve tablo sorularında, ekim alanı ile üretim miktarı arasındaki kat artışı dikkate alınmalıdır.

Tarımda Verimi Etkileyen Faktörler

1. Sulama

Ülkemizde yarı kurak iklimin geniş alanlarda etkili olması tarımda sulamayı gerekli kılmaktadır. Tarımda verimliliğin artırılmasında en önemli etkenlerden biri sulamadır.

Ülkemizde en az yağış alan bölge İç Anadolu Bölgesi iken; en kurak bölgemiz Güneydoğu Anadolu Bölgesi'dir. Bunun nedeni bölgedeki şiddetli buharlaşmadır. Sulama sorununu ortadan kaldırmak için Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) gerçekleştirilmiştir. GAP'la birlikte 1,7 milyon hektardan fazla alan sulama yapılır hâle getirilmiştir.

Kavram Öğreniyorum

Nöbetleşe Ekim: Yarı kurak iklimlerde toprağı boş bırakmamak için iki veya üç farklı tarım ürününün ekiminin dönüşümlü olarak yapılmasıdır.

Sulama Sorunu Çözümlendiğinde

1. İklim koşullarına bağımlılık ve nadas azalır.
2. Tarımsal üretimde yıldan yıla dalgalanma azalır.
3. İşsizlik azaldığı için köyden kente göç azalır.
4. Düzenli üretim ve verim artışı sağlanır.
5. Yılda birden fazla ürün elde edilir.
6. Tarım gelirleri artar.
7. Sanayi bitkileri üretimi yaygınlaşır. Ürün çeşidi artar.
8. Tahıl ekim alanları azalırken, sanayi bitkilerinin ekim alanı

artar.

2. Gübreleme

Sulamadan sonra verimi artıran en önemli faktör gübrelemedir. Toprağın devamlı kullanılması, minerallerin azalmasına neden olmakta ve verimi azaltmaktadır. Gübreleme ve mineral takviyesi yapılarak toprağın verimi artırılmaya çalışılır. Topraklarımızın önemli bir kısmında doğal ve suni gübre kullanımı yaygınlaşmıştır.

3. Tohum Islahı

Tarımsal üretim üzerinde etkili olan diğer önemli bir faktör de yüksek verim alınabilecek tohumların kullanımıdır. Toprak ve iklim şartlarına en uygun ve üretimde yüksek verimi sağlayan iyi kaliteli, yüksek verimli tohum ve fidan kullanımı tarımsal verimliliği önemli ölçüde artırmaktadır.

4. Makineleşme

İnsan emeği ya da hayvan gücünün yerine yaygın bir biçimde makine kullanımına "makineleşme" denir. Makineleşme yoluyla tarımda verim ve toplam üretim artar. Ayrıca tarımsal faaliyetler çok daha kısa zamanda ve az iş gücüyle yapılır.

UYARI:

Makinelı tarımın yaygınlaşmasıyla iş gücüne ihtiyaç azalır. Bu da köyden kente göçü artırır.

Topraklar, iklim şartlarına ve yapılarına göre, farklı alet ve makinelerle işlenir. Bu şekilde işlenen toprakların bünyelerinde bulunan mineraller, toprağı karıştırılarak ve toprak havalandırılarak verim artırılır. Bu aletlerin başında traktör, biçerdöver ve savurma makineleri gelir.

Türkiye'de bazı tarım alanlarında makinelı tarım yapılamaz. Bunun nedeni;

- Dağlık ve engebeli arazilerin makine kullanımına elverişli olmamasıdır. Örneğin; Doğı Karadeniz Bölümü ile Doğı Anadolu Bölgesi'nde makinelı tarım yaygın değildir. Türkiye'de makinelı tarımla birlikte tarım alanları genişlemiş, tarım ürünlerinin işlenmesi ve hasadında kolaylıklar sağlanmış, bu da tarımsal üretimi artırmıştır.

UYARI:

Ülkemizde makinelı tarımla birlikte mera alanları tarım alanlarına dönüştürülmüştür. Bu durum hayvancılığı olumsuz etkilemiştir.

Örnek:3

Doğı Anadolu Bölgesi ve Doğı Karadeniz Bölümü'nde tarımda hâlâ hayvan gücünden yararlanılıyor olmasının temel nedeni aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Hayvanların daha güçlü olması
B) Yeryüzü şekillerinin engebeli olması
C) Hayvan sayılarının fazla olması
D) Hayvan gücünün daha ucuz olması

Çözüm 3

Doğı Anadolu Bölgesi ve Doğı Karadeniz Bölümü'nde, yeryüzü şekilleri engebeli olduğu için makineleşme yapılamamakta, hayvan gücünden yararlanılmaktadır.

Yanıt: B

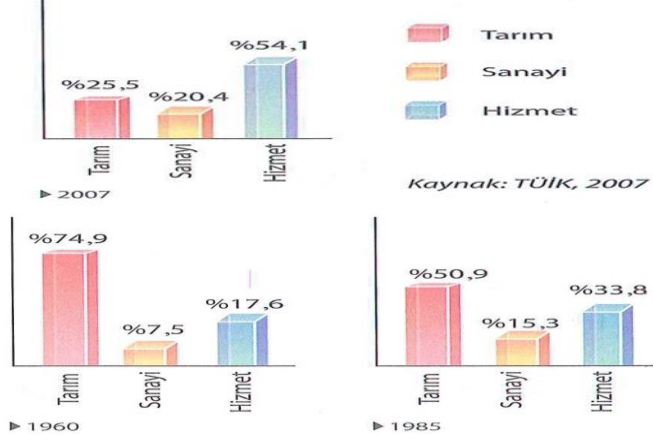
5. Zirâi İlaçlama

Tarladaki ürünün hastalık ve zararlılara karşı korunması, çiftçilerin önemli sorunlarından biridir. Türkiye'de çok sayıda bitki hastalığı ve bitki zararlısı görülmektedir. Bunlar, birçok üründe önemli zararlılara yol açabilmektedir. Bu yolla kaliteli ürünler hastalıklı duruma gelmektedir. Hem kaliteli tohumların, hem de kaliteli ürünlerin zarar görmemesi için hastalık ve zararlılarla mücadele etmek amacıyla zirâi

ilaçlama yapılmaktadır.

Devletin Yatırımları Desteklemesinin Ülke Ekonomisine Nasıl Bir Etkisi Vardır?

Ülkemiz ekonomisinde tarım her zaman önemli bir yer tutmuştur. Ham maddesi tarıma dayalı birçok sanayi kolunun gelişmesi bunun göstergesidir. Devlet, tarımsal üretimi artırmak için çeşitli kuruluşlarla çiftçileri desteklemektedir. Ülkemizde sanayi kuruluşları belirli bölgelerde toplanmıştır. Devlet, bölgeler arasındaki ekonomik farklılıkları ortadan kaldırmak için sanayisi gelişmemiş bölgelerde çeşitli teşvikler yapmaktadır. Nüfusun artması, sanayinin gelişmesi hizmet sektörünün gelişmesini sağlamaktadır

Yukarıda ülkemizin üç farklı yıla ait tarım, hizmet ve sanayi sektörlerine göre dağılımı gösterilmektedir.

Grafiklere göre artışı en fazla olan sektör hangisidir?

İhtiyaçlar ve istekler gıda, tekstil, otomotiv, demir - çelik, metalürji, porselen, cam ve kimya sanayilerinin gelişmesini sağlamıştır.

Hizmet sektörü; eğitim, sağlık, ulaşım, iletişim, turizm, güvenlik, bankacılık gibi faaliyet alanlarını kapsamaktadır.

UYARI:

Bir ülkede tarım sektöründe çalışanların oranı fazla, sanayi ve hizmet sektörlerinde çalışanların oranı az ise o ülke gelişmemiştir. Eğer sanayi ve hizmet sektörlerinde çalışanların oranı fazla, tarım sektöründe çalışanların oranı az ise o ülke gelişmiştir.

ÜLKEMİZDE TARIMI DESTEKLEYEN KURUM VE KURULUŞLAR

1. Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM)

Türkiye’de bitki ve hayvan üretimini artırmaya ve ürün kalitesini yükseltmeye çalışmaktadır.

2. Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO)

Özellikle tahıl ürünlerinin alım ve satışını yapar. Gerekli stok tesislerinin yapılmasını ve ürünlerin korunmasını sağlar.

Kavram Öğreniyorum

Destekleme alımı: Bir ürünün, değerinin altında bir fiyatla satılmaması için, söz konusu ürünün devlet tarafından satın alınmasıdır. **Sermaye:** Ekonomide üretim sürecinde mal veya hizmet oluşturmak için kullanılan üretim faktörüdür.

Tarım Kredi Kooperatifleri

Üreticilerin ürünlerini değerlendirmek ve fiyat düşüşlerine karşı üreticilerin zarar görmesini önlemek amacıyla destekleme yapar. Aynı zamanda çiftçinin alet, gübre, tohum ve ilaç gereksinimi ile sermaye ihtiyacını karşılar.

3. Ziraat Bankası

Üreticilere tarımsal krediler vermektedir.

5. Devlet Su İşleri (DSİ)

Kurduğu bent,gölet, baraj ve sulama şebekesiyle tarımın sulama ihtiyacını karşılamaktadır.

Bu kuruluşlardan başka; Çaykur,Tariş,Çukobirlik, Fiskobirlik ve Devlet Üretim Çiftlikleri gibi tarımı destekleyen birçok kuruluş vardır.

Örnek 4

Aşağıdakilerden hangisi ülkemizde tarımı destekleyen kuruluşlar arasında gösterilemez?

- A) Tarım Kredi Kooperatifleri
- B) Devlet Su İşleri
- C) Toprak Mahsulleri Ofisi
- D) Türkiye İstatistik Kurumu

Çözüm 4 Yanıt:D

Tarım Kredi Kooperatifleri, Devlet Su İşleri ve Toprak Mahsulleri Ofisi tarımı destekleyen kuruluşlardır. Fakat Türkiye İstatistik Kurumu, nüfus sayımı, milli gelir tahminleri, tarım gelirleri, iş yerleri sayısı vb. konularda çalışmalar yapan bir kurumdur.

ÜLKEMİZDE YETİŞTİRİLEN TARIM ÜRÜNLERİ

Ülkemizde yetiştirilen tarım ürünlerinin ülke ekonomisine katkıları hakkında neler söyleyebilirsiniz?

Ülkemizde farklı iklim tiplerinin görülmesi, verimli toprakların olması çok çeşitli ürünler yetiştirilmesine olanak sağlamıştır. Yetiştirilen tarım ürünleri; tahıllar, sanayi bitkileri, meyveler, sebzeler ve baklagiller şeklinde gruplandırılır.

1. TAHILLAR

Türkiye’de tarım alanlarının büyük bir bölümünde tahıl tarımı yapılmaktadır.Tahıl, genellikle buğdaygillerden hasat edilen ürünlere ve onların tohumlarına verilen addır.

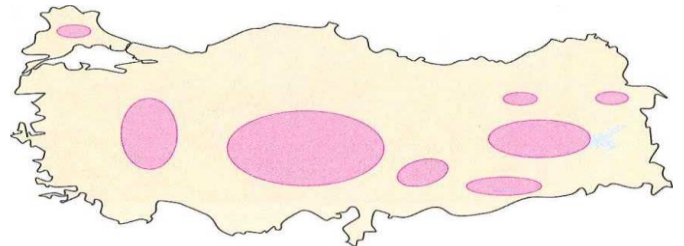
Başlıca tahıllarımız; buğday, arpa, mısır ve pirinçtir (Çeltik).Tahıl tarımı, ülkemizde tahıl deposu olarak da bilinen iç Anadolu Bölgesi başta olmak üzere Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinde yoğun olarak yapılmaktadır.

Kavram Öğreniyorum

Ürün: Toprakta, bitkilerden, hayvanlardan, denizden elde edilen yararlı şey, mahsul.

Buğday

Ülkemizde en yaygın üretilen tarım ürünüdür. İlkbahar döneminde büyümek için yağış, yaz döneminde ise olgunlaşmak için kurak ve sıcak iklim koşulları ister. Bu özelliği nedeniyle ülkemizin, yaz yağışları alan Karadeniz Bölgesi kıyı kesimleri ile Doğu Anadolu Bölgesi’nde Erzurum - Kars Platosu dışında kalan her yerinde tarımı yapılmaktadır. En fazla buğday üretimi ise İç Anadolu Bölgesi’nde yapılmaktadır.

► Buğday üretiminin yapıldığı yerler

Buğday Üretiminin Bölgelere Göre Dağılımı

Marmara bölgesi:%17	Ege bölgesi:%9
Akdeniz bölgesi:%15	İç Anadolu bölgesi:%28
Karadeniz bölgesi:%12	Doğu Anadolu bölgesi:%6
Güneydoğu Anadolu bölgesi:%13	

Kavram Öğreniyorum

Üretim: Fayda yaratmak veya yaratılmış mal ve hizmetlerin faydalarını artırmak amacıyla harcanan çabaların tümüdür.

Örnek 5

İç Anadolu Bölgesi'nde ilkbahar mevsiminin yağışlı, yaz mevsiminin ise kurak geçmesi buğday üretimini artırmaktadır. Buna göre, İç Anadolu Bölgesi'nde buğday üretiminin fazla olması aşağıdakilerden hangisiyle açıklanabilir?

- A) Yıllık yağış miktarı
- B) Yağışın yıl içindeki dağılışı
- C) Yıllık sıcaklık farkı
- D) Yıl içinde düşen yağışın biçimi

Çözüm 5

Buğday tarımı için en uygun koşullar, yetiştirme dönemi olan ilkbaharın yağışlı, olgunlaşma dönemi olan yaz mevsiminin kurak geçmesidir. Bu özellik buğday tarımında yağışın yıl içindeki dağılışının önem taşıdığını göstermektedir. YANIT: B

Arpa

Ülkemizde buğdaydan sonra en çok üretilen tahıl ürünüdür. Arpanın ekim alanı buğdayın ekim alanı ile paralellik gösterir. Arpa, düşük sıcaklığa dayanabildiğinden buğdayın yetişmediği yerlerde de yetişebilmektedir. Bira sanayisinin ham maddesidir. Hayvan yemi olarak da kullanılmaktadır. Ülkemizde üretiminin büyük çoğunluğu İç Anadolu Bölgesi'nde gerçekleştirilir. Bunu Güneydoğu Anadolu ve Ege bölgeleri izler.

Mısır

Sıcak ve nemli iklim bölgelerinin bitkisi olan mısır için yaz yağışları çok önemlidir. Ülkemizde doğal yetiştirme ortamı Karadeniz Bölgesi'dir. Fakat sıcaklığın yeterli olduğu yerlerde sulama yapılarak yetiştirilebilir. Yağ sanayisindeki gelişmeler nedeniyle sulama olanakları artırılarak üretimde ilk sırayı Akdeniz bölgesi almıştır. Bu bölgeyi Karadeniz, Marmara ve Ege bölgeleri izler. Mısır; yağ, hayvan yemi, çerez ve kâğıt hamuru olarak kullanılır.

Örnek 6

Mısır için yaz yağışları çok önemlidir. Yaz yağışlarının olmadığı yerlerde de sulama yapılarak yetiştirilir. Buna göre, aşağıdaki bölgelerden hangisi mısırın doğal yetiştirme alanıdır?

- A) Karadeniz Bölgesi
- B) Akdeniz Bölgesi
- C) Doğu Anadolu Bölgesi
- D) Ege Bölgesi

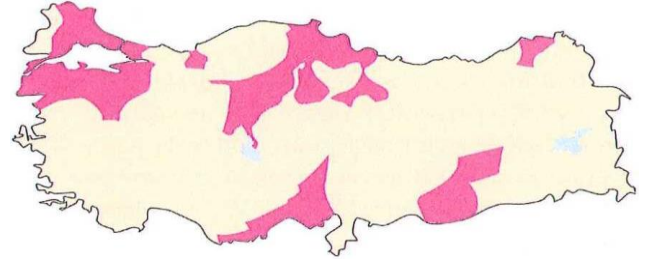
Çözüm 6

Mısır, yaz yağışı istediği için doğal yetiştirme ortamı, yağış rejimi düzenli olan Karadeniz Bölgesi'dir. YANIT: A

Pirinç

Pirinç, dünyada en çok, Muson ikliminin hâkim olduğu Güneydoğu Asya ülkelerinde yetiştirilmektedir. Çeltik bitkisinden elde edilen pirincin tarımı için en uygun yerler, akarsu boylarındaki düzlükler ve sulak ovalardır. Pirinç tarlaları sürekli suyla kaplıdır. Bu bataklık ortamın sivrisineklerin üremesine ve bunun sonucunda sıtma hastalığına neden olmaktadır. Bu nedenle pirinç üretiminin büyük yerleşim merkezlerinin yakınlarında yapılması devletçe yasaklanmıştır.

Pirinç üretimi ülkemizde en çok Marmara Bölgesi'nde gerçekleştirilir(%58). Bu bölgeyi Karadeniz(%37) ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri izler.

Pirinç üretiminin yapıldığı yerler

Örnek 7

Akarsu boylarında, sulak ve bataklık ovalarda yetiştirilir. Tarım alanları sivrisinek üremesine neden olduğundan ekim alanları, yerleşim yerlerinden uzakta bulunmaktadır.

Diyen birisi aşağıdaki hangi tarım ürününü anlatmaktadır?

- A) Buğday
- B) Pirinç
- C) Pamuk
- D) Mısır

Çözüm 7 YANIT: B

Pirinç, akarsu boylarında bataklık ortamda yetiştiği için sivrisineklerin üremesine neden olur. Bundan dolayı ekim alanları yerleşim yerlerinin dışında devlet kontrolündedir.

2.SANAYİ BİTKİLERİ

Tahıllardan sonra en çok yetiştirilen tarım ürünleri sanayi bitkileridir. Türkiye'deki üretimi son yıllarda büyük oranda artış göstermiştir. Bu ürünler, sanayi tesislerine ham madde oluşturmaktadır. Başlıca sanayi bitkileri; pamuk, şekerpancarı, tütün, zeytin, ayçiçeği, çay ve haşhaştır.

Kavram Öğreniyorum

Sanayi Bitkileri: Fabrika ve atölyelerde işlendiğinde çeşitli ürünler elde edilen ve bir sanayi dalı için ham madde oluşturan bitkilere denir. Örneğin; pamuk tekstil sanayisinin, tütün sigara sanayisinin ham maddesidir.

Pamuk

Pamuklu dokuma sanayisinin ham maddesidir. Pamuk, yetiştirme döneminde bol su, olgunlaşma döneminde ise yüksek sıcaklık ve kuraklık ister. Güneydoğu Anadolu Bölgesi, GAP ile sulama olanaklarının artırılması sonucu en fazla pamuk üretimi yapılan bölge olmuştur. Bu bölgeyi Ege ve Akdeniz bölgeleri takip eder. Yaz sıcaklıklarının yeterli olmayışı Doğu Anadolu Bölgesi'nde pamuk tarımını sınırlandırmasına rağmen Iğdır Ovası'nda pamuk üretimi yapılmaktadır. Bunun nedeni Iğdır'ın çevresine göre çukurda kalmasından dolayı yazların sıcak ve kurak geçmesidir. Yazların yağışlı olması nedeniyle Karadeniz kıyılarında pamuk tarımı yapılamamaktadır.

Pamuk Üretiminin Bölgelere Göre Dağılımı

Marmara bölgesi:%1 Ege bölgesi:%31
Akdeniz bölgesi:%26 Doğu Anadolu bölgesi:%3
Güneydoğu Anadolu bölgesi:%39

UYARI:

Çabuk bozulmadığı ve kolay taşınabildiği için fabrikalar üretim merkezlerine yakın olmak zorunda değildir. Karadeniz ve İç Anadolu bölgelerinde tekstil fabrikalarının olması bunun göstergesidir.

Örnek 8

Pamuk, ilkbaharda bol nem, yazın ise yüksek sıcaklık ve kuraklık ister.

Buna göre pamuk üretiminin aşağıdaki bölgelerden hangisinde yapılması beklenemez?

- A) Ege Bölgesi
- B) Güneydoğu Anadolu Bölgesi
- C) Karadeniz Bölgesi
- D) Akdeniz Bölgesi

Çözüm 8

Karadeniz Bölgesi her mevsim yağışlı olduğu için pamuğun ihtiyacı olan yaz kuraklığı yoktur. Bu nedenle Karadeniz Bölgesi'nde pamuk tarımı yapılamaz. YANIT: C

Şekerpancarı

Ilıman iklim kuşağının bitkisi olan şekerpancarı, nemli topraklarda iyi gelişir. Yağışın yetersiz olduğu yerlerde sulamayla yetiştirilebilir.

Ülkemizde ekim alanı en geniş sanayi bitkisidir. Şekerpancarı, Ege ve Akdeniz sahil şeridinde uygun koşullar olmasına rağmen yetiştirilmemektedir. Bu durumun nedeni, daha fazla gelir getiren ürünlerin üretiminin tercih edilmesidir. Ayrıca aşırı yağışın şeker oranını düşürmesi ve çürümeye neden olmasından dolayı Karadeniz Bölgesi'nin kıyı kesiminde de yetiştirilmemektedir.

Ülkemizde en fazla İç Anadolu Bölgesi'nde üretimi yapılmaktadır. Bu bölgeyi Karadeniz (iç kesimleri), Doğu Anadolu, Ege ve Marmara bölgeleri takip eder.

UYARI:

Türkiye'de şekerpancarı tarımına 1924 yılında başlanmıştır. Buna paralel olarak 1926 yılında önce Alpulla sonra da Uşak şeker fabrikaları kurulmuştur.

Şekerpancarı, çok çabuk bozulan bir bitki olduğu için fabrikalar üretim alanların yakın olmak zorundadır. Ayrıca şekerpancarının küspesi (posası) hayvan yemi olarak kullanıldığı için şeker fabrikalarının yakınlarında ahır hayvancılığı gelişmiştir.

Örnek 9

Ben şekerpancarıyım. Sulanabildiğim sürece Türkiye'nin hemen her yerinde yetişebilirim. Ama buna rağmen özellikle Ege ve Akdeniz kıyılarında üretimim yapılmamaktadır.

Şekerpancarının sözünü ettiği durum aşağıdakilerden hangisi ile açıklanabilir?

- A) Kıyılarda daha çok gelir getiren ürünlerin yetiştirilmesi
- B) Şekerpancarının iklim seçiciliğinin fazla olması
- C) Ege ve Akdeniz'de yaz kuraklığının uzun sürmesi
- D) Ege ve Akdeniz Bölgeleri'nde kışların ılık geçmesi

Çözüm 9

Ege ve Akdeniz kıyılarında daha çok gelir getiren ürünler yetiştirme imkânı varken Türkiye'nin her yerinde ekimi yapılabilen ve daha az geliri olan şekerpancarının ekimi tercih edilmemektedir. Yanıt: A

Tütün

Sigara, puro ve kimya sanayisine ham madde olan bir bitkidir. Nemli havayı sevmekle birlikte olgunlaşma ve hasat döneminde kuraklık ister.

Her türlü toprakta tütün tarımı yapılabilir. Yetiştirme şartları açısından Türkiye'nin birçok kesiminde uygun yetiştirme koşulları bulunmaktadır. Farklı yetiştirme ortamlarına bağlı olarak ülkemizde değişik türlerde tütünler üretilmektedir. Türkiye'de tütün tarımı devlet denetiminde yapılır. Bunun nedenleri; kaliteyi korumak ve pazarlama sorununun ortaya

çıkmasını engellemektir.

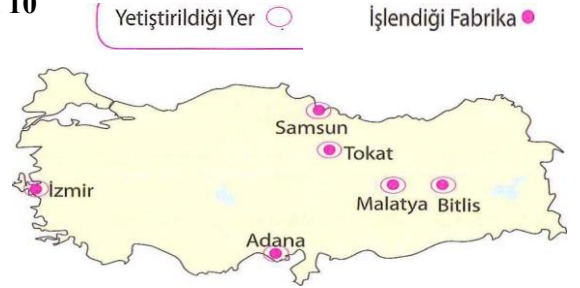
Ülkemiz dört tütün bölgesine ayrılır. Bunlar; Ege, Marmara, Karadeniz, Doğu - Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'dir. Bu bölgelerdeki 40 ilde yasal olarak tütün tarımı yapma izni verilmiştir.

Ege Bölgesi, tütün ekim alanları ve üretimi açısından ilk sırada gelir. Bu bölgeyi Güneydoğu Anadolu, Karadeniz, Doğu Anadolu ve Marmara bölgeleri izler.

UYARI:

Ege Bölgesi'nin Ege Bölümü'nde yetiştirilen tütünler dünyadaki en kaliteli tütünlerdendir. Ülkemizde tütünün işlenmesi amacıyla İstanbul, İzmir, Samsun, Malatya, Bitlis, Adana ve Tokat'ta olmak üzere 9 adet sigara fabrikası bulunmaktadır.

Örnek 10

Yandaki Türkiye haritasında yetiştirildiği yer ve işlendiği fabrika verilen tarım ürünü aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Pamuk
- B) Tütün
- C) Şekerpancarı
- D) Buğday

Çözüm 10

Tütün, yetiştirme şartları açısından Türkiye'nin birçok kesiminde uygun yetiştirme koşulları bulunduğu için üretimi yapılmaktadır. Sigara fabrikaları ekim alanları ile paralellik göstermiştir. YANIT: B

Çay

Tropikal iklim bölgelerinin tarım ürünüdür. Nemli sıcak veya nemli ılıman iklim koşullarında tarımı yapılabilir. Kireçsiz olan topraklarda iyi yetişir. Türkiye'de yalnızca Doğu Karadeniz Bölümü'nün kıyı kesiminde iklim ve toprak koşullarına uyum sağlamıştır. Türkiye'deki çay üretiminin dörtte üçü Rize ilinden sağlanır. Trabzon ve Artvin diğer üretici illerdir. Bahçelerden toplanan çay yapraklarının aynı gün içerisinde fabrikalarda işlenmesi gerekir. Çay yapraklarının çok çabuk bozulmasından dolayı fabrikaların üretim alanlarına yakın olması gerekmektedir.

Örnek 11

Bir tarım ürününün ülke içindeki yetiştirme alanı ne kadar yaygınsa o ülkenin iklim koşullarına o kadar uyumlu olduğu söylenebilir.

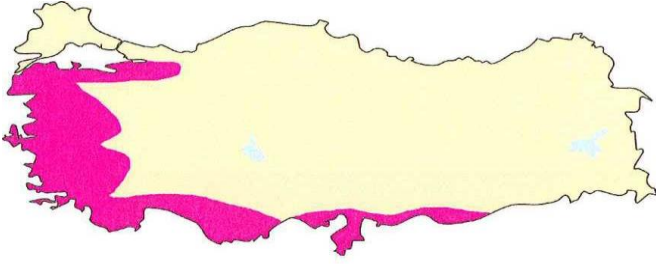
Buna göre aşağıdaki tarım ürünlerinden hangisi Türkiye'nin iklim koşullarına daha az uyum sağlamıştır?

- A) Çay
- B) Buğday
- C) Mısır
- D) Arpa

Çözüm 11

Çay sadece Doğu Karadeniz Bölümü'nde yetiştirilebilmektedir. Bu nedenle Türkiye iklimine en az uyum sağlayan tarım ürünü çaydır. Yanıt: A

Zeytin

► Zeytin üretiminin yapıldığı yerler

Akdeniz ikliminin karakteristik bitkisidir. Kış ılıkılığı ister ve yaz kuraklığına dayanıklıdır. Zeytin, bir yıl çok, daha sonraki yıl az ürün veren bir bitkidir. Ülkemizde zeytin ağaçlarının yayılış alanlarını Akdeniz iklimi belirlemektedir. Ülkemizdeki en geniş zeytinlikler, Ege Bölgesi'nde özellikle Edremit Körfezi çevresinde toplanmıştır. Ege Bölgesi üretimde ilk sırayı alır. Daha sonra Marmara, Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri gelir.

Ege Bölgesi'nde daha çok yağlık zeytin üretimi, Marmara Bölgesi'nde ise sofralık zeytin üretimi yapılır. Zeytin sağlıklı beslenmede, iş olanakları sağlamada, sanayiye ham madde oluşturmada ve pazar yaratmada Türkiye ekonomisi için önemlidir.

UYARI:

Zeytin, kış ılıkılığı istediği için kar ve don olaylarından olumsuz etkilenir.

Ayçiçeği

Ülkemizde bitkisel yağ üretiminde en çok kullanılan bitkidir. Bunun dışında çerez olarak tüketildiği gibi hayvan yemi olarak da değerlendirilmektedir.

Bir yaz bitkisi olan ayçiçeği, yetiştirme döneminde yağış veya sulama, olgunlaşma döneminde kuraklık ister. Bu nedenle Doğu Karadeniz kıyı kesimi ile Doğu Anadolu'da Erzurum - Kars yöresinde tarımı yapılamaz. Ayçiçeği tarımı başta Trakya olmak üzere, Marmara Bölgesi'nde oldukça yaygındır. Bu bölgeyi İç Anadolu, Karadeniz, Ege ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri takip eder.

Örnek 12

Aşağıda verilen tarım ürünü ve en çok yetiştirildiği bölge eşleştirmelerinden hangisi doğru değildir?

Tarım ürünü Yetiştirildiği bölge

A) Ayçiçeği	Marmara
B) Pamuk	Güneydoğu Anadolu
C) Zeytin	Ege
D) Tütün	Akdeniz

Çözüm 12

Yanıt: D

Ayçiçeğinin en çok üretildiği bölge Marmara, pamuğun Güneydoğu Anadolu, zeytinin ve tütünün Ege Bölgesi'dir.

Haşhaş

Uyuşturucu yapımında kullanılmasından dolayı devletin denetimi altında, sınırlı alanlarda ve az miktarda yetiştirilen bir bitkidir.

İlaç yapımında kullanılmasının dışında yemeklik yağ üretilmekte ve tohumları hayvan yemi olarak değerlendirilmektedir. Haşhaşın en fazla üretildiği yer Ege Bölgesi'dir (Afyon - Kütahya).

3 BAKLAGİLLER

Fasulye, nohut, mercimek, bakla, bezelye ve börülce ülkemizde ekimi yapılan başlıca baklagillerdir. Bu bitkiler insan beslenmesi açısından protein kaynaklarını oluştururlar.

Hem taze olarak hem de kurutularak tüketilirler.

Baklagiller, ekim alanı yönünden tarla bitkileri içerisinde tahıllardan sonra önemli bir yere sahiptir. Baklagillerin ekonomide ve nöbetleşe ekimde önemi büyüktür. Toprağın verimi dikkate alınarak, sürekli ve kaliteli bitkisel ürünler elde etmek için nöbetleşe ekimde genellikle baklagiller kullanılır.

Mercimek

Tarım ürünleri arasında nem ihtiyacı en az olan bitkilerdendir. Olgunlaşma döneminde sıcak ve kurak bir iklim ister. Türkiye'deki mercimek üretiminin çoğu, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden elde edilir. Bu bölgeyi İç Anadolu Bölgesi izler. Güneydoğu Anadolu'da kırmızı mercimek, İç Anadolu'da ise yeşil mercimek üretimi yaygındır.

Nohut

Yarı kurak iklim koşullarında yetişebilen nohut, en çok İç Anadolu Bölgesi'nde üretilir.

UYARI:

Türkiye'nin mercimek ve nohut üretimi, tüketiminden daha fazladır. Ürettiğimiz nohut ve mercimeğin kalitesi yüksek olup, fiyatı ucuzdur. Dünya nohut ve mercimek ihtiyacının yarısı ülkemizden karşılanmaktadır.

Örnek 13

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde GAP ile birlikte sulama imkanlarının artmasıyla bazı tarım ürünlerinin üretiminde artış meydana gelmiştir.

Aşağıdakilerden hangisi bu ürünlerden biri değildir?

- A) Pamuk B) Ayçiçeği C) Mercimek D) Mısır

Çözüm 13

Mercimek, nem ihtiyacı az olan bir ürün olarak Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin iklim koşullarına uyum sağlamıştır. Bu nedenle sulama imkanlarının artmasıyla mercimek üretim alanları daralacak; su ihtiyacı fazla olan pamuk, mısır ve ayçiçeği gibi ürünlerin üretim alanları genişleyecektir.

YANIT: C

4 MEYVELER

Ülkemizin iklim ve toprak şartlarının elverişliliğine bağlı olarak değişik türlerde meyve üretimi yapılmaktadır. Türkiye, dünyanın en önemli meyve üreticilerinden biridir. Çoğu yaş olarak tüketilen meyvelerin bir kısmı kurutularak ihraç edilir. İç ve dış ticaretimizde önemli yeri olan meyveler; fındık, turunçgiller, incir, elma, üzüm, kayısı, şeftali, muz ve antep fıstığıdır.

İklim ve toprak şartlarına göre bazı yörelerde belirli meyvelerin tarımı ön plana çıkmıştır. Bunların bazıları şöyle sıralanabilir. Aydın yöresinde incir, Ordu ve Giresun çevresinde fındık, Bursa'da şeftali, Malatya'da kayısı, Mersin ve Antalya çevresinde turunçgiller vb.

Fındık

Fındık, ihracatı (dış satım) yapılan önemli bir meyvedir. Ilıman iklim kuşağında yetişir. Don olayı ve yaz kuraklığı verimi düşürür. En iyi yetiştirme ortamını Karadeniz Bölgesi'nin kıyı kesiminde bulmuştur. Fındık bahçelerinin önemli bir kısmı Doğu ve Orta Karadeniz bölümlerinde toplanmıştır. Trabzon, Giresun ve Ordu üretim yapılan önemli şehirlerdir. Fındık üretiminin geri kalan bölümü ise Marmara Bölgesi'nden sağlanır. Adapazarı ve İzmit bölgenin başlıca üretici illeridir.

Türkiye hem üretim bakımından hem de üretilen fındığın kalitesi bakımından, dünyada ilk sırada yer almaktadır. Çerez

olarak veya çikolata üretiminde kullanılan fındık meyvesi, yağ ve protein bakımından zenginedir.

Kavramı Öğreniyorum

İhracat (Dış Satım): Bir ülkenin başka ülkelere mal ya da ürün satmasıdır.

İthalat(Dış alım) : Bir ülkenin başka ülkelere mal ya da ürün satın almasıdır.

Örnek 14

Karadeniz ikliminin karakteristik tarım ürünü aşağıdakilerden hangisidir?

A)Pamuk B)Pirinç C)Fındık D)Zeytin

Çözüm 14 Yanıt: C

Karadeniz iklimi gibi her mevsim düzenli yağış alan, kışların ılık geçtiği iklim koşullarına uyum sağlayan tarım ürünü fındıktır.

İncir

Yetiştirilmesi ve meyve verebilmesi için yüksek sıcaklık gereklidir. Soğuğa ve don olaylarına karşı dayanıksızdır. Meyve dönemi olan yaz aylarının yağışsız geçmesi gerekir. İncir, aradığı iklim ve toprak koşullarını en iyi olarak Ege Bölgesi'nin kıyı kesiminde bulmuştur. Aydın ve İzmir, incir tarımının yoğun olarak yapıldığı illerdir. Akdeniz Bölgesi, Güney Marmara Bölümü ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde incir yetiştirilir.

Ülkemiz taze ve kuru incir üretimi ve ihracatında dünyada birinci sırada gelir.

Örnek 15

Türkiye aşağıdaki tarım ürünlerinden hangilerinin üretiminde dünyada birinci sırada yer alır?

A)Zeytin-Pamuk B)Fındık-İncir
C)Tütün-Fındık D)İncir-Çay

Çözüm 15 YANIT: B

Türkiye, fındık ve incir üretiminde dünyada birinci sırada yer alır

Turunçgiller

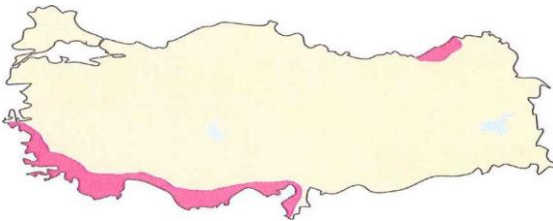
Narenciye adı da verilen bu ürünler, portakal, limon, mandalina, greyfurt ve turunçtan oluşur. Turunçgiller, kış ılıklığı ister. Yağışın yeterli olmadığı yaz aylarında sulanması gerekir. Don olayları meyveye ve ağaca zarar verir. Bu nedenle turunçgil tarımı kışların ılık geçtiği Akdeniz ve Ege Bölgesi kıyılarında yaygındır. Akdeniz Bölgesi'nin kıyı kesimi, üretimin % 62'sini sağlar. Bunu Ege Bölgesi kıyıları izler. Ayrıca kışlar ılık geçtiği için Rize ve çevresinde de turunçgil yetiştirilmektedir.

Örnek 16

Haritadaki taralı alanda, aşağıdaki tarım ürünlerinden hangisi yetiştirilmektedir?

A)Buğday B)Çay C)Pamuk D)Turunçgiller

Çözüm 16 YANIT:D

Haritadaki taralı alanlarda kışlar ılık geçtiği için turunçgiller yetiştirilmektedir. Çay, Rize dışında başka bir yerde yetiştirilemezken, pamuk ve buğday tarımı da Rize'de yapılamaz.

Üzüm

Üzüm bitkisinin (asmasının) ve üzüm çubuğunun dikili olduğu arazilere bağ, üzüm tarımına ise bağcılık denir. Üzüm bitkisi kışın -40°C sıcaklığa kadar dayanıklıdır. Olgunlaşma ve hasat döneminde kurak bir dönem gerekir. Yazların yağışlı geçmesinden dolayı Doğu Karadeniz kıyı kesiminde ve Doğu Anadolu'nun sıcaklığı yetersiz yüksek yerlerinde bağcılık yapılamamaktadır. Ege Bölgesi (Manisa - İzmir çevresi) üzüm üretiminin en yaygın olduğu bölgedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi, İç Anadolu Bölgesi (Ürgüp - Göreme çevresi) üretimin yapıldığı diğer bölgelerimizdir.

Üzüm yaş veya kuru olarak da tüketildiği gibi pekmez, sirke ve şarap üretiminde de kullanılır. Türkiye, dünya kuru üzüm üretiminde birinci sırada yer almaktadır.

Elma

Üzümden sonra Türkiye'de en çok yetiştirilen ve ekim alanı en geniş olan meyvedir. Her türlü iklim koşuluna uyum sağlamıştır. En fazla yetiştirildiği yerler; İç Anadolu (Niğde, Konya, Amasya) ve Akdeniz Bölgesi (Isparta)'dır.

Örnek 17

Bir tarım ürününün ekim alanı ne kadar yaygınsa, o ürünün belli bir üretim alanı olduğu söylenemez. Bu durum aşağıdaki ürünlerden hangisi için geçerlidir?

A)İncir B)Fındık C)Muz D)Elma

Çözüm 17 YANIT: D

Muz sadece Antalya çevresinde; incir Aydın çevresinde; fındık Karadeniz kıyılarında yetiştirilir. Elma,Türkiye iklimine uyum sağladığından hemen hemen her yerde yetiştirilebilmektedir. Bu yüzden belli bir üretim bölgesinden söz edilemez.

Muz

Tropikal iklimin ürünü olan muz, soğuğa son derece dayanıksızdır. Kış sıcaklık ortalaması Türkiye'de en fazla Akdeniz Bölgesi'nde olduğu için, Alanya - Anamur arasındaki dar bir kıyı şeridinde yetiştirilir. Türkiye'de yetiştirilen meyveler içinde yetiştirme alanı en dar olanıdır. Muz üretiminin tamamı Akdeniz Bölgesi'nden elde edilir. Üretim tüketimi karşılamadığından ithal edilmektedir.

Örnek 18

Aşağıdaki tarım ürünlerinden hangisinin üretiminin tamamı Akdeniz Bölgesi'nden karşılanmaktadır?

A)Muz B)İncir C)Turunçgiller D)Zeytin

Çözüm 18 YANIT: A

Muz, tropikal bir meyve olduğu için üretiminin tamamı sıcaklıkların en yüksek olduğu Akdeniz Bölgesi'nde yapılmaktadır.

Antep fıstığı

Yaz sıcaklığına ve kuraklığına dayanıklı,fazla nem ve yağış istemeyen bir bitkidir. Üretimin büyük çoğunluğunu Güneydoğu Anadolu Bölgesi karşılar. Gaziantep, Şanlıurfa, Adıyaman ve Siirt başlıca üretici illerimizdir.

Kayısı

Karadeniz Bölgesi'nin doğu kısımları ile Doğu Anadolu'nun kışları şiddetli geçen yerleri hariç ülkemizin hemen her yöresinde yetiştirilir. Kayısı, kurutulmuş olarak veya taze meyve olarak tüketilir. Türkiye'de kayısı üretiminin yaklaşık %50'si Malatya'da gerçekleştirilmektedir. Ülkemiz dünya üretiminde birinci sıradadır.

5. SEBZELER

Türkiye'nin her tarafında sebze ekimi yapılmaktadır. Ancak, Akdeniz, Marmara ve Ege Bölgesi en çok sebze üretilen

bölgelerdir. Bu bölgelerde sebzelerin çeşitliliği de fazladır. Bunun temel nedenleri; iklim ve toprak verimliliğidir. Düşük sıcaklıklar ve don olayları sebze üretimini olumsuz etkilemektedir. Sebzeler; konserve, taze ve dondurulmuş olarak ihraç edilebilmektedir.

6. SERACILIK

Seracılık bazı sebze ve meyvelerin doğal yetişme dönemi dışında üretilmesidir. Kışların soğuk geçtiği yerlerde seracılık ekonomik değildir. Bu nedenle seracılık, kışların ılık geçtiği yerlerde yapılır. Türkiye’de seraların ısıtılmasında daha çok güneşten yararlanılır.

Seracılığın en yoğun yapıldığı bölge Akdeniz Bölgesi’dir. Bunun nedeni, kış sıcaklığının yüksek olmasıdır.

Kavram Öğreniyorum

Sera: Cam veya plastikle etrafı çevrilmiş soba veya başka bir yolla ısıtılarak sebze ve meyve yetiştirilen kapalı alanlara denir.

Turfandacılık: Mevsiminden önce tarım ürünlerinin yetiştirilmesine denir.

Örnek 19

Ülkemizde seracılık Akdeniz Bölgesi’nde yaygın olarak yapılırken; Doğu Anadolu Bölgesi’nde yapılamamaktadır. Bu bilgiye göre Doğu Anadolu Bölgesi’nde seracılığın yapılamamasının nedeni aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Yağışların yetersiz olması
- B) Kış sıcaklıklarının çok düşük olması
- C) Dağlık alanların fazla olması
- D) Nüfusun az olması

Çözüm 19 YANIT: B

Seracılık, kış ılıklığı yaşanan bölgelerde daha ekonomiktir. Doğu Anadolu Bölgesi’nde kışın sıcaklıklar çok düşüktür. Bu nedenle seracılık ekonomik olamayacağından yapılamamaktadır.

HAYAT VEREN PROJE (GAP)

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP); Türkiye’nin Fırat ve Dicle nehirleri arasındaki geniş ovaları Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illerini kapsamaktadır.

GAP ile 9 ili kapsayan bir alanda, 22 baraj, 19 hidroelektrik santrali ile Türkiye toplam su potansiyelinin %

28’ini kontrol altına alırken, 1,7 milyon hektar arazi sulanmakta, 27 milyar kilowat saatlik elektrik enerjisi üretilmektedir.

Önce toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesi amacıyla başlayan, daha sonra çok yönlü bölgesel bir yatırım programı olarak ele alınan GAP, günümüzde bölgenin sosyal ve ekonomik kalkınmasını amaçlayan insan odaklı bir bölgesel kalkınma projesidir.

GAP; baraj ve hidroelektrik santralleri ile sulama tesislerinin yanı sıra kentsel ve kırsal altyapılarını, ulaştırma, sanayi, eğitim, sağlık, konut, turizm ve diğer sektörlerdeki yatırımları da kapsayan bir projedir. GAP, bölge halkının daha iyi bir yaşam standardına ulaşmasını ve diğer bölgelerle arasındaki gelişmişlik farkının ortadan kaldırılmasını hedeflemektedir.

Proje; iş imkanları yaratarak, gelir düzeyini yükselterek, kentsel ve kırsal merkezlerin hizmet kapasitelerini geliştirerek bölge halkının yaşamını olumlu yönde etkilemektedir.

Projenin 2013 yılına kadar tamamlanması planlanmaktadır.

Kavram Öğreniyorum

Yatırım; Belirli bir kaynağın, gelir sağlamak amacıyla kalıcı bir biçimde kullanılmasına denir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde GAP sayesinde;

- Sulu tarım yaygınlaşmaktadır.
- Tarım ürünlerinin verimi artmaktadır.
- Tarım ürünlerinin çeşidi artmaktadır.
- Üretimde yıldan yıla dalgalanma azalmaktadır.
- Yılda birden fazla ürün alınmaktadır.
- Pamuk, pirinç, ayçiçeği, tütün vb. ürünlerin ekim alanı ve üretim miktarı artmaktadır.
- Tahılların ekim alanı azalırken üretim miktarı artmaktadır.
- İş imkanları artmaktadır.
- Köyden kente göçler azalmaktadır.
- Turizm ve balıkçılık gelişmektedir.

Sosyal ve kültürel alanlarda gelişmeler yaşanmaktadır

Örnek 20

Güneydoğu Anadolu projesi (GAP), Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin, sosyal ve ekonomik kalkınmasını amaçlayan insan odaklı bir bölgesel kalkınma projesidir.

GAP sayesinde Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde aşağıdakilerden hangisinin ortaya çıkması beklenemez?

- A) Sulu tarımın yaygınlaşması
- B) Tarım ürünlerinin çeşidinin artması
- C) Hidroelektrik enerji üretiminin artması
- D) Tahıl tarımının yaygınlaşması

Çözüm 20 YANIT: D

GAP ile birlikte sulama imkânları arttığı için sulu tarım yaygınlaşmışların ürünleri çeşidi ve hidroelektrik enerji üretimi artmıştır. Sulamanın artması daha çok sanayi bitkilerinin üretimini artırmış, tahıl üretimini azaltmıştır. Tahıllar kuraklığa uyum sağladıkları için sulamaya ihtiyaçları azdır.

ÜLKEMİZDE HAYVANCILIK

Hayvancılık; evcil hayvanların etinden, sütünden, derisinden, yününden ve gücünden yararlanmak için yapılır.

Türkiye’de hayvancılık yapılış şekline göre ve beslenen hayvan türüne göre iki ayrı grupta incelenebilir.

Yapılış Şekline Göre Hayvancılık

1 - Çayır ve Mera Hayvancılığı (İlkel Hayvancılık) Otlak ve meralarda Çapılan hayvancılığa mera hayvancılığı denir. Doğal koşullara bağlıdır (İklim ve bitki örtüsü). Ülkemizde hayvancılık daha çok mera hayvancılığı şeklinde yapılmaktadır.

Bu hayvancılık türü meraların varlığına bağlıdır. Türkiye geniş arazi varlığına sahip olmasına rağmen çok verimli otlaklara sahip değildir.

Otlakların yetersiz olmasının nedenleri;

- Otlakların giderek tarım arazisi olarak kullanılması
- Otlaklarda aşırı ve erken otlatma yapılması
- Otların erken kuruması

Bu durum da et ve süt veriminin düşük olmasına neden olmaktadır.

Gür çayır ve otlakların oluşmasında yaz yağışları etkilidir. Bu nedenle mera hayvancılığı Doğu Karadeniz Bölümü ile Doğu Anadolu Bölgesi’nde Erzurum - Kars Platosu’nda yaygın olarak yapılmaktadır.

2- Besi ve Ahır Hayvancılığı (Modern Hayvancılık) Islah edilmiş iyi cins hayvanlarla, ahır denilen ve sağlık koşulları uygun modern barınaklarda yapılan hayvancılıktır. Hayvanların beslenmesinde doğal yemlerin yanı sıra suni yemler de kullanılır. Bu hayvancılık modern yöntemlerle yapıldığı için et ve süt verimi daha fazladır. Türkiye’de

otlakların azalmasından sonra, besi ve ahır hayvancılığının önemi artmıştır. Marmara ve Ege bölgeleri başta olmak üzere diğer bölgelerdeki büyük tüketim merkezlerinin çevresinde besicilik ve ahır hayvancılığı önem kazanmıştır.

Hayvanlardan süt, yoğurt, peynir, tereyağı gibi ürünler elde eden işletmelere mandıra denilmektedir. Mandıralar büyük kentlerin çevresinde yoğunlaşmıştır.

UYARI:

Besi ve ahır hayvancılığı şeker fabrikalarının olduğu yerlerde de yaygındır. Bunun nedeni şekerpancarı küspesinin hayvan yemi olarak kullanılmasıdır.

Kavram Öğreniyorum

Hayvan Soylarının Islahı: Türkiye’de hayvan sayısının çokluğuna rağmen, et ve süt verimi düşüktür. Bu nedenle hayvanlar yüksek verimli ırklara dönüştürülürler. Buna hayvan soylarının ıslahı denir.

2 - Beslenen Hayvan Türüne Göre Hayvancılık

1- Büyükbaş Hayvancılık Başta inek (sığır) olmak üzere manda, deve, at, eşek ve katır gibi hayvanlara büyükbaş hayvan denir. Bunlar içinde Türkiye’de en çok beslenen sığırdır. Et ve süt verimi küçükbaş hayvanlardan daha fazladır. Türkiye’de büyükbaş hayvancılığın en yaygın olduğu yerler Doğu Anadolu (Erzurum - Kars) ve Karadeniz (Doğu Karadeniz) bölgeleridir. Bunun nedeni, bu bölgelerde yazların yağışlı geçmesi nedeniyle oluşan gür otlaklardır.

UYARI:

Büyükbaş hayvancılığın yapıldığı yerlerde, et kombinaları, mandıralar ve deri fabrikaları yaygındır.

2. Küçükbaş Hayvancılık Türkiye’de küçükbaş hayvancılık, en yaygın olan hayvancılık faaliyetidir, iklim ve bitki örtüsü özelliğine bağlı olarak ülkemizde küçükbaş hayvancılık önem kazanmıştır. Türkiye genelinde yazlar sıcak ve kurak geçtiğinden bozkır bitki örtüsü küçükbaş hayvancılığın yapılmasına olanak sağlamıştır. Koyun, keçi gibi kütlesi küçük hayvanlar küçükbaş hayvanları oluşturmaktadır. Koyun, Türkiye’de en çok beslenen küçükbaş hayvandır. Koyunun en fazla beslendiği bölgeler İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri, Marmara Bölgesi’nin iç kesimleri, Doğu Anadolu Bölgesi’nin güneyidir. Kıl keçisi, eğimli, dağlık arazilere uyum göstermektedir. Türkiye’de en çok Akdeniz Bölgesi’ndeki Toros Dağları’nda beslenir. Tiftik keçisi, İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri ile Orta ve Batı Karadeniz’de beslenmektedir.

3. Kümes Hayvancılığı Kümes hayvancılığı giderek önemi artan bir faaliyet olmuştur. Kent nüfusunun artması ve sağlığa yararlı olmasından dolayı beyaz et tüketimi ön plana çıkmış, bu da kümes hayvancılığının gelişmesini sağlamıştır.

Ticari amaçlı tavuk çiftlikleri, nüfusu kalabalık olan şehirlerin çevresinde bulunmaktadır. Kümes hayvancılığı en çok Marmara Bölgesi’nde yapılır. Bunu Ege ve İç Anadolu bölgeleri takip eder.

UYARI:

Kümes hayvancılığı, kapalı alanda yapıldığı için doğal koşullardan etkilenmez.

4. Arıcılık

Türkiye, iklim ve bitki çeşitliliğinin fazla olmasından dolayı arıcılığı son derece elverişlidir. Ülkemizde arıcılık bal

üretimine yönelik yapılır. Az da olsa arı sütü, polen ve bal mumu üretilir.

Arıcılık; çoğunlukla dağlık ve bitki örtüsünün zengin olduğu alanlarda yapılır. Ege Bölgesi (*Menteşe Yöresi*), Doğu Karadeniz Bölümü (*Rize ve çevresi*), Doğu Anadolu Bölgesi (*Erzurum, Hakkari, Bitlis*) arıcılığın yoğun olarak yapıldığı yerlerdir.

5. İpek Böcekçiliği İpek böceği yetiştirme ve ondan koza elde etme işine ipek böcekçiliği denir. Kozalardan ipek denilen dokuma ham maddesi elde edilir, ipek böceği dut yaprağıyla beslendiğinden, ipek böcekçiliği dut ağaçlarının bulunduğu yerlerde yapılmaktadır. Güney Marmara (Bursa, Balıkesir) ipek böcekçiliğinin yoğun olarak yapıldığı yerlerin başında gelmektedir.

6. Balıkçılık

Üç tarafı denizlerle çevrili olan ülkemizde, çok sayıda akarsu ve göl bulunur. Fakat balıkçılık faaliyeti bu potansiyele rağmen yeterince gelişmemiştir. Bu durumun başlıca nedenleri şunlardır;

- Açık deniz balıkçılığının yaygın olmayıp daha çok kıyı balıkçılığı yapılması

- Avlanma yasalarına uyulmaması (usûlsüz avlanma)

- Avlanmada kullanılan araç ve gereçlerin ilkel oluşu

- Denizlerdeki ve akarsulardaki kirlenmenin artması

- Modern balık çiftliklerinin yetersiz olması

- Balık konserveciliğinin yeterince gelişmemiş olması

Ülkemizde balıkçılık en fazla Karadeniz Bölgesi’nde yapılmaktadır. Bu bölgeyi Marmara, Ege ve Akdeniz bölgeleri takip eder. Bunun yanı sıra ülkemizde balık çiftliklerinde yapılan üretim giderek artmaktadır.

Hayvancılığın Ekonomimizdeki Yeri

- Çok sayıda insana iş imkânı sağlamıştır.

- Ülkemizde halen önemli bir geçim kaynağıdır.

Ülkemizin hayvansal gıda ihtiyacı karşılanmaktadır.

İhracatımızın (dış satım) önemli kaynaklarından birisidir.

- Deri sanayisinin ham maddesidir.

ENERJİ KAYNAKLARI BİZİ EMANET

Yeraltından Yeryüzü Zenginliğine

1. Madenler

Madenler, yerkabuğunun farklı derinliklerinden çıkarılan ve ekonomik değer taşıyan mineraller ile elementlerdir. Doğada saf hâlde maden bulmak çok zordur. Madenler, yeraltından **filiz** adı verilen taş ve toprakla karışık olarak çıkarılır.

Kavram Öğreniyorum

Tenör: Madenin saflık oranına denir.

Rezerv: Yeraltındaki tahmini maden miktarına denir.

Cevher (Filiz): Yeraltındaki madenlerin taş ve toprakla karışık hâlde bulunmasına denir.

Bir maden yatağının ekonomik olması şu şartlara bağlıdır:

- Madenin rezervi fazla olmalı

- Tenör oranı yüksek olmalı

- Maden yatağı yüzeye yakın olmalı

- Maden yatağına ulaşım kolay olmalı

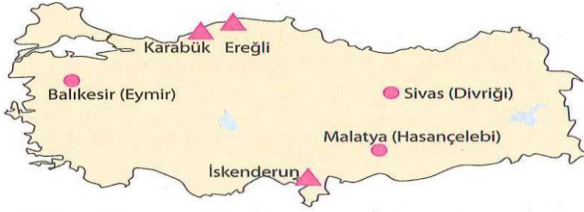
- Kullanım alanı yaygın olmalıdır.

Bu koşulların sağlanmaması durumunda madenin işletilmesi ekonomik olmayacaktır.

Başlıca Madenlerimiz

1-Demir 2-Bakır 3-Krom 4-Bor

1- Demir

● Demirin çıkarıldığı yerler ▲ Demir-çelik fabrikaları

Sanayinin temel ham maddelerinin başında gelir. Ülkemizdeki başlıca demir yatakları; Sivas- Divriği; Malatya- Hekimhan ve Hasançelebi; Balıkesir- Eymir'dir. Türkiye'de Ereğli (Zonguldak), Karabük ve İskenderun'da demir-çelik fabrikaları vardır. Ereğli (.Zonguldak) ve Karabük'te taşkömürü çıkarımına bağlı olarak demir-çelik sanayisi gelişmiştir. Çünkü demirin eritilebilmesi için taşkömürü gibi enerjisi yüksek bir kaynağa ihtiyaç vardır. Bu nedenle Sivas'ta çıkarılan demir, Ereğli ve Karabük'e götürülmektedir. İskenderun'da ise ulaşımın kolay ve limanın gelişmiş olmasından dolayı demir-çelik sanayisi kurulmuştur. Malatya- Hekimhan ve Hasançelebi'de çıkarılan demir bu nedenle İskenderun'da işlenmektedir.

Örnek 21

Zonguldak'ta demir çıkarılmamasına rağmen Ereğli ve Karabük'te demir-çelik fabrikalarının kurulması aşağıdakilerden hangisiyle açıklanabilir?

- A) Ham maddeye yakınlık B) Enerji kaynağına yakınlık
C) Ulaşımın elverişsizliği D) İşgücünün yoğun olması

Çözüm 21

Sivas'ta çıkarılan demir, Ereğli ve Karabük'e götürülerek burada işlenmektedir. Bunun nedeni demirin eritilerek çeliğe dönüştürülmesinde taşkömürünün kullanılmasıdır. Demiri taşımak, kömürü taşımaya göre daha ekonomiktir. Bu nedenle enerji kaynağına yakınlık demir-çelik fabrikalarının kurulmasında en önemli etken olmuştur. *Yanıt: B*

2- Bakır

● Bakır çıkarılan yerler ▲ Bakır işleme tesisleri

Başta elektrik-elektronik ve haberleşme sanayisinde olmak üzere çeşitli madeni eşyaların yapımında kullanılır. Başlıca bakır yatakları; Artvin- Murgul; Kastamonu- Küre; Elazığ- Maden'dir. Bakır işletmelerimiz, Artvin- Murgul; Elazığ- Maden ve Samsun'da yer almaktadır.

3- Krom

● Krom çıkarılan yerler ▲ Ferro - krom tesisleri

Krom, paslanmayan ve çok sert bir maden olduğundan; madeni eşya yapımında, çeliğin sertleştirilmesinde ve çelik eşyaların kaplanmasında kullanılır. Türkiye'de en çok

çıkarılan madenlerden biridir. Ancak ülkemizde ferro - krom tesislerinin yetersizliği nedeniyle, üretilen kromun önemli bir kısmı ham olarak ihraç edilmektedir. Ülkemizdeki başlıca krom yatakları; Elazığ (Guleman), Muğla (Fethiye, Köyceğiz)'dadır. Çıkarılan krom Elazığ ve Antalya'daki ferro - krom tesislerinde işlenmektedir.

4- Bor Mineralleri

● Bor çıkarılan yerler ▲ Bor işleme tesisi

Sanayinin tuzu denilen bor minerallerinin kullanım alanı çok geniştir. Başta uçak, jet ve roket yakıtı üretimi olmak üzere, cam sanayisi, fotoğrafçılık, tarım ilaçları, boya ve deterjan gibi değişik alanlarda kullanılır. Türkiye Dünya'nın bor minerali rezervi en çok olan (%63) ülkesidir. Güney Marmara'da Balıkesir (Susurluk, Bigadiç), Bursa (Mustafa Kemal Paşa), Ege Bölgesi'nde **Kütahya** (Emet) ve İç Anadolu Bölgesi'nde Eskişehir (Seyitgazi) bor çıkarılan yerlerdir. Bor, Balıkesir (Bandırma), Eskişehir (Kırka)'da işlenmektedir.

Diğer Madenlerimiz

Kurşun ve çinko (Elazığ, Giresun); manganez (Artvin, Kastamonu); fosfat (Mardin- Mazıdağı); civa (İzmir- Ödemiş); volfram (Bursa- Uludağ); boksit (Konya- Seydişehir); tuz (İzmir- Çamaltı); zımparataşı (Muğla, Aydın'dır).

2. Enerji Kaynakları

İnsanlar, ihtiyaçları olan maddeleri üretebilmek ve ulaştırmayı sağlayabilmek için sürekli enerji kullanırlar.

Bu enerjiyi elde etmek için kullanılan kaynaklar yenilenebilir ve yenilenemeyen olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır.

Enerji Kaynaklarımız

Yenilenemeyen (Tükenen) Enerji Kaynakları:

Bunlara fosil yakıtlar da denir. Başlıcaları; taşkömürü, linyit, petrol ve doğalgazdır.

Taşkömürü: En önemli kullanım alanı demir-çelik sanayisidir. Türkiye'de Batı Karadeniz Bölümü'nde (Zonguldak, Ereğli ve Karabük) çıkarılır. İhtiyacı karşılayamadığından ithal (*dışalım*) edilir.

UYARI:

Termik santraller, linyit, taşkömürü, doğalgaz, petrol gibi enerji kaynaklarını kullanarak elektrik enerjisi üreten santrallerdir

Linyit

Türkiye'de en yaygın bulunan enerji kaynağıdır. Konutların ısıtılması ve termik santrallerde elektrik üretiminde

kullanılır.Türkiye'nin hemen her tarafında linyit yatakları bulunmaktadır. En çok Ege Bölgesi'nde çıkarılmaktadır. Manisa - Soma; Muğla Yatağan, Kütahya - Simav, Tavşanlı, Tunçbilek, Seyitömer ve Değirmisaz; Kahramanmaraş Afşin, Elbistan; Ankara - Beypazarı; Erzurum - Aşkale linyit çıkarılan bazı yerlerdir.

Örnek 22

Türkiye'de elektrik enerjisinin bir kısmı Soma, Yatağan, Afşin, Elbistan,Tunçbilek gibi termik santrallerden elde edilmektedir.

Bu santrallerin kuruluş yerinin belirlenmesinde öncelikle aşağıdakilerden hangisi dikkate alınmıştır?

- A) Sanayi bölgelerine yakınlık
- B) Linyit yataklarına yakınlık
- C) Büyük kent merkezlerine yakınlık
- D) Ulaşım imkânlarının kolay olması

Çözüm 22

Termik santrallerde kullanılan enerji kaynaklarının başında linyit gelmektedir. Soma, Yatağan, Afşin, Elbistan ve Tunçbilek çevresinde de zengin linyit yatakları bulunmaktadır. Buna göre, bu termik santrallerin kuruluş yerlerinin belirlenmesindeki öncelikli koşul, ham maddeye (Linyit) yakınlıktır. Yanıt: B

Petrol

Günümüzde dünya ekonomisinin en önemli enerji kaynağı durumundadır. Askeri ve sivil taşıtların enerji kaynağı olduğu gibi, elektrik üretiminde de kullanılır. Ayrıca ham petrolün ayrıştırılması (.Rafine edilmesi) sonucunda çok sayıda sanayi ürünü elde edilmektedir. Plastik eşyalar, ilaç yapımı, şampuan, kozmetik gibi çok sayıda ürün için temel oluşturmaktadır. Türkiye'de çıkarılan petrol ihtiyacımızın 1/7'sini karşılamaktadır. Bu nedenle dışarıdan petrol ithal edilir. Petrol yataklarımız Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunmaktadır. Batman, Raman, Garzan, Siirt, Kurtalan, Diyarbakır, Adıyaman **başlıca üretici illerdir.** Ülkemizdeki petrol rafinelerimiz;

İl	Rafine Adı
Batman	Batman
İzmir	Aliağa
İzmit	İpraş
Mersin	Ataş
Kırıkkale	Orta Anadolu

Doğalgaz

Günümüzde dünya ekonomisinin en önemli enerji kaynaklarından birisidir.Türkiye, doğalgaz yatakları bakımından fazla zengin değildir. En önemli yataklarımız Kırklareli - Hamitabat ve Mardin-Çamurlu'dadır. ihtiyacı karşılamadığından başka ülkelerden ithal edilir. İstanbul - Ambarlı, Bursa - Ovaakça doğalgazla çalışan termik santrallerimizdir. Doğalgaz, fosil yakıtların içerisinde en temiz olanıdır.

UYARI:

Nükleer enerji, yenilenemeyen enerji kaynaklarından uranyum ve toryumun ham madde olarak kullanılmasıyla elde edilen enerjidir. Ancak ülkemizde nükleer enerji üretimi yapılmamaktadır.

Yenilenebilir (Tükenmeyen) Enerji Kaynakları

Doğada kendini yenileyebilen unsurların kullanılmasıyla elde edilen enerji kaynaklarıdır. Bunlar hidroelektrik, güneş, rüzgar

ve jeotermal enerjidir.

Hidroelektrik Enerji

Akarsuların üzerine kurulan barajlardaki suyun elektrik üreten santralleri çalıştırması ile oluşan enerjiye **hidroelektrik enerji** denir.Türkiye'de akarsuların eğimleri ve akış hızları yüksektir. Bu da hidroelektrik enerji üretimi açısından elverişli durumda olmamızı sağlamıştır. Hidroelektrik enerji potansiyeli en fazla olan bölge Doğu Anadolu iken, en az olan Marmara'dır. En büyük barajlarımız Atatürk, Keban, Karakaya ve Hirfanlı'dır.

Güneş Enerjisi

Güneşlenme süresinin uzun olduğu Güneydoğu Anadolu, Akdeniz ve Ege bölgelerinde sıcak su elde etme ve ısınma amaçlı olarak kullanılır. Türkiye'de güneş enerjisinden yararlanma olanağı en az olan yer Doğu Karadeniz Bölümü'dür. Bunun nedeni Doğu Karadeniz Bölümü'nde bulutlu gün sayısının fazla olmasıdır.

UYARI:

Türkiye Kuzey Yarım Küre'de olduğu için Ekvator güneyinde kalmaktadır. Bu nedenleTürkiye'de Ekvator'a yakın güney bölgelerimizde güneş enerjisinden daha fazla yararlanılır.

Jeotermal Enerji

Yeraltından çıkan suyun buharından elde edilir. Fay hatlarına paraleldir. Denizli - Sarayköy'de elektrik üreten jeotermal enerji santrali vardır. Elektrik üretimi ve seraların ısıtılmasında kullanılır.

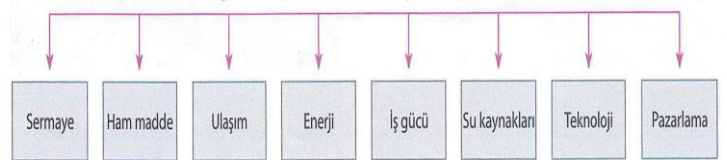
Rüzgâr Enerjisi

Rüzgâr gücünden elde edilen enerjidir. Türkiye'de yeni yeni kullanılmaktadır. Çanakkale ve İzmir (Alaçatı)'de rüzgâr santralleri kurulmuştur.

ÜLKEMİZDE SANAYİ

Sanayi {endüstri}, ham maddelerin makinelerle işlenerek, işlenmiş ya da yarı işlenmiş kullanılabilir ve tüketilebilir yeni bir ürüne dönüştürülmesi faaliyetidir.

Bir Yerde Sanayinin Kurulması ve Gelişmesi İçin Gerekli Faktörler

1. Sermaye

Sanayi tesislerinin yapımı, makine, araç ve gereç temini, enerji, ham madde alımı ve taşınması, işçi ücretlerinin karşılanması için paraya ihtiyaç vardır. Sermaye, özel sektör ya da devlet tarafından sağlanabilir.

2. Ham madde

Makinelerin işlediği, işlenmemiş ya da yarı işlenmiş maddelere ham madde denir. Sanayide üretim yapılabilmesi için ham maddeye ihtiyaç vardır. Sanayide tarımsal, hayvansal ve madensel ham maddeler kullanılır.

UYARI:

Tarım ürünlerini işleyen fabrikalar genellikle üretim alanının yakınına kurulur. Eğer ürün kolay taşınabilir ve kısa sürede bozulma özelliğinde değilse sanayi tesisi ham maddeye bağlı olmak zorunda değildir.

3. Ulaşım

Sanayinin ihtiyacı olan ham maddeler ile mamül {işlenmiş} maddelerin taşınması faaliyetine **ulaşım** denir. Ham maddenin fabrikalara getirilmesi ve mamül maddenin pazarlara

taşınması yaygın ulaşım ağıyla mümkündür. Ulaşımın hızlı olmasının yanı sıra ucuz olması da önemlidir. Yer şekillerinin engebeli olduğu alanlarda ulaşım zor ve pahalı olduğu için sanayi faaliyetleri fazla gelişmemiştir.

UYARI:

Ülkemizde sanayi yerçekillerinin en sade olduğu Marmara Bölgesi'nde gelişmiştir. Sanayinin en az geliştiği bölge ise yerçekillerinin en engebeli olduğu Doğu Anadolu Bölgesi'dir

4. Enerji

Sanayi tesislerinin üretim yapabilmesi için enerjiye ihtiyaç vardır. Petrol, doğalgaz, taşkömürü, linyit ve hidroelektrik enerji başlıca kullanılan enerji kaynaklarıdır.

5. İş gücü

Sanayi tesislerinin çalışması ve üretimin artması için insan gücüne ihtiyaç vardır. Bu nedenle sanayinin kurulmasında iş gücü önemli bir etkidir.

UYARI:

Türkiye'de nüfus fazla olduğu için iş gücü sıkıntısı yoktur. Bu nedenle iş gücü fabrikaların kuruluş yerini belirlemez.

6. Su Kaynakları

Akarsu, göl, deniz vb. su kaynaklarını oluşturmaktadır. Su kaynakları, özellikle tarıma dayalı sanayide önem taşımaktadır.

7. Teknoloji

Sanayide teknolojinin kullanılması, zamandan ve emekten tasarruf sağlama konusunda son derece önemlidir. Modern teknoloji ile daha az zamanda daha fazla üretim gerçekleştirilir. Teknolojik gelişmeler, sanayi ürünlerinin rekabet gücünü artırması için yakından takip edilmelidir.

8. Pazarlama

Her türlü üretimin amacı elde edilen ürünü satmaktır. Bu nedenle, sanayi ile üretilen malların iç ve dış pazarlara düzenli ve sürekli olarak sunulması gerekir. Bunun sonucunda üretilen ürünlerin tüketimi sağlanmış olur. Tüketimin artması da üretimin devamlılığı açısından önemlidir.

Örnek 23

Aşağıdaki sanayi kuruluşlarının Türkiye'deki dağılışı göz önüne alındığında fabrikaların yeri belirlenirken, ham maddeye yakınlık hangisinde öncelikle etkili olmuştur?

- A) Petro - kimya B) Konserve
C) Otomotiv D) Demir-çelik

Çözüm 23

YANIT: B

Konserve için sebze gereklidir. Sebzelerin hemen bozulmadan işlenmesi için ham maddeye yakınlık dikkate alınmıştır.

UYARI:

Türkiye'de sanayi tesisleri bölgelere eşit dağılmamıştır. Marmara Bölgesi sanayinin en çok geliştiği bölgemizdir. Bunu Ege, iç Anadolu ve Akdeniz bölgeleri izler. Sanayi, bölgeler içerisinde de dengesi dağılmıştır.

1. Kimya Sanayi

İlaç, boya, gübre, petro - kimya, sabun ve deterjan kimya sanayinin başlıca kollarıdır.

Petro - Kimya Sanayi-- İzmit, İstanbul, Mersin, Kırıkkale ve Batman'da

İlaç Sanayi-- İstanbul, İzmir, Ankara ve Adapazarı çevresinde

Boya Sanayi -- İstanbul, İzmir ve Mersin'de

Gübre Sanayi-- İzmit, Tekirdağ, İskenderun ve Kütahya çevresinde

Sabun ve Deterjan Sanayi --İstanbul, İzmir, İzmit, Ankara ve Balıkesir'de yoğunlaşmıştır.

Devletimizin kurucusu ATATÜRK halkın gerçek kurtuluşunun ancak ekonomik zaferlerin kazanılmasıyla mümkün olacağını şu sözleriyle dile getirmiştir.

“Siyasi ve askeri zaferler ne kadar büyük olursa olsun, iktisadi zaferlerle taçlandırılmazlarsa meydana gelen zaferler kalıcı olamaz, az zamanda söner. Bu sebeple en kuvvetli, en parlak zaferlerimizi dahi temin etmek için iktisadiyatımızın, iktisadi egemenliğimizin sağlanması, kuvvetlendirilmesi zorunludur.”

2. Gıda Sanayi

Yağ, şeker, çay, un ve unlu mamuller, et ve süt ürünleri, konserve ve meyve suyu gıda sanayisinin başlıca kollarıdır.

Yağ Sanayi: Ayçiçeği, zeytin, mısır, soya, susam, pamuk ve haşhaş gibi ürünler yağ sanayisinin ana ham maddesidir. Sanayi tesisleri ham maddeye yakın yerlerde kurulmuştur. Ayçiçeği Marmara'da, zeytinyağı Ege'de, mısırozü ve soya yağı Akdeniz'de yoğunluk kazanmıştır.

Şeker Sanayi: Şekerpancarı yaygın olarak yetiştirildiği için ülkemizin hemen her bölgesinde şeker fabrikaları vardır, iç Anadolu Bölgesi şeker fabrikalarının en yoğun olduğu bölgemizdir.

Çay Sanayi: Çay sadece Doğu Karadeniz'de yetiştirildiği için çay fabrikaları Rize çevresindedir.

Un ve Unlu Mamüller Sanayi: Un, makarna, bisküvi fabrikalarını kapsar. Başta iç Anadolu Bölgesi'nde Konya çevresi olmak üzere Türkiye'nin hemen her bölgesinde yaygındır.

Et ve Süt Ürünleri Sanayi: Ahır ve besi hayvancılığının yoğun olarak yapıldığı büyük kent merkezleri ile Doğu Anadolu Bölgesi'nde yoğunluk kazanmıştır. Marmara, Ege ve Karadeniz et ve süt sanayisinin geliştiği önemli bölgelerdir.

Konserve ve Meyve Suyu Sanayi: Yaş sebze ve meyve üretimine bağlı olarak yapılır. En çok Marmara ve Ege bölgelerinde gelişmiştir.

3. Makine ve Otomotiv Sanayi

İstanbul, Ankara, İzmir, Eskişehir ve İzmit'te otomotiv sanayi yoğunlaşmıştır. Eskişehir ve Adapazarı'nda lokomotif ve vagon fabrikaları; Ankara'da uçak fabrikası; Tuzla, Pendik, Gemlik ve İzmir'de tersaneler bulunmaktadır.

4. Tekstil ve Deri Sanayi

Dokuma, deri, tekstil ve konfeksiyon, Türkiye'de en gelişmiş ve üretimin önemli bir kısmının ihraç edildiği sanayi koludur.

Pamuklu dokuma: İstanbul, Adana, İzmir, Denizli, Aydın, Manisa ve Adıyaman'da gelişmiştir.

İpekli dokuma: Gemlik, Bursa ve İstanbul'da gelişmiştir.

Deri işleme: İstanbul, İzmir ve Erzurum'da gelişmiştir.

5. Orman Ürünleri Sanayi

Kereste, kağıt ve mobilya sanayilerini kapsar. Ormanlarımızın yoğun olduğu Karadeniz ve Akdeniz bölgelerinde gelişmiştir.

Kereste fabrikaları: Düzce, Rize, Ordu ve Antalya'da gelişmiştir.

Kâğıt fabrikaları: İzmit, Balıkesir, Giresun, Zonguldak, Dalaman'da kurulmuştur.

Mobilya fabrikaları: Adapazarı, Ankara, İstanbul ve

Kayseri’de gelişmiştir.

6. Toprak ve Çimento Sanayi

Ham maddesi toprak ve deniz kumu olan sanayi koludur. Çimento, cam ve seramik sanayisini kapsar.

Çimento fabrikaları: İstanbul, İzmit, Adana, İzmir, Mersin ve Ordu’da bulunmaktadır.

Cam fabrikaları: İstanbul, Denizli, Mersin, Kırklareli ve Sinop’ta bulunmaktadır.

Seramik fabrikaları: İstanbul, Çanakkale, Bilecik, İzmir, İzmit ve Kütahya’da bulunmaktadır.

7. Maden Sanayi

Madenlerin işlendiği sanayi koludur.

Demir - Çelik Sanayi: Ereğli, Karabük ve İskenderun’da

Bakır İşleme Tesisleri: Elazığ (Maden), Artvin (Murgul), ve Samsun’da

Ferro - Krom Tesisleri: Elazığ ve Antalya’da

Bor İşleme Tesisleri: Balıkesir (Bandırma) ve Eskişehir (Kırka)’da kurulmuştur.

Örnek 24

Bir yerde sanayinin gelişmesi ham madde, ulaşım, enerji, pazarlama, sermaye ve işgücü gibi faktörlere bağlıdır.

Buna göre, Türkiye’de İzmir, İzmit, İstanbul, Mersin gibi illerde sanayinin gelişmesinde daha çok aşağıdakilerden hangisi etkili olmuştur?

A)Ham madde B)Enerji C)İşgücü D)Ulaşım

Çözüm 24

İzmir, İstanbul, İzmit ve Mersin sanayi kentlerimizdir. Bu durumun nedeni deniz, kara ve demiryolu ulaşımının gelişmiş olmasıdır. Yanıt: D

VERGİM BANA DÖNÜYOR

Vergi

Kamu hizmetlerine harcamak için devletin, kanunlara göre doğrudan doğruya veya bazı malların fiyatlarının üstüne ekleyerek dolaylı yoldan herkesten topladığı paraya denir.

Devlet vatandaştan aldığı vergilerle ülkeyi iç ve dış tehditlerden korumak için savunma amaçlı güvenlik önlemleri alır. Halkın ihtiyacı olan eğitim, sağlık, adalet, ulaşım, güvenlik gibi çeşitli alanlarda yatırımlar yapar.

Ülkemizin gelişmesi ve kalkınması, halkın çeşitli ihtiyaçlarının giderilmesi için vatandaşlar gelirine göre vergi vermelidir. Devletin vatandaşa olan sorumluluklarını yerine getirmesi için vatandaşın da devlete karşı olan sorumluluklarını yerine getirmesi gerekmektedir. Bu sorumluluklardan birisi de vergi vermektir.

Vergi, devletin mali kaynaklarından biridir.

Vergiler kanunlarla belirlenir, değiştirilebilir veya kaldırılabilir. Herkes kazancı oranında vergilerini düzenli olarak ödeyerek ülke kalkınmasına katkıda bulunmalıdır.

Ödemekle yükümlü olduğumuz vergiler; gelirler vergisi, kurumlar vergisi, emlak vergisi, taşıt vergisi, katma değer vergisi (KDV) ve özel iletişim vergisidir.

Kavram Öğreniyorum

Katma Değer Vergisi (KDV): Mal ya da ürün satın aldığımızda, ürünün fiyatı içerisinde ödediğimiz dolaylı vergidir.

Vergi Beyannamesi

Vergi mükelleflerinin (yükümlülerinin) bir vergi döneminde sağladığı kazançlarını bildirdikleri belgeye denir.

UYARI

Anayasamızın 73. maddesine göre; “Herkes kamu hizmetlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre vergi vermekle

yükümlüdür.” Hayır kurumları ve vakıflardan vergi alınmamaktadır.

Vergi Dairesi

Vergi mükelleflerini tespit eden, vergiyi denetleyen ve toplayan resmi dairedir.

Vergi Kaçağı

Gelir bildiriminde bulunmama veya eksik bildirim sonucu ortaya çıkan vergi geliri kaybıdır.

Fatura (Fiş)

Satılan bir malın cinsini, miktarını ve fiyatını bildirmek için satıcının alıcıya verdiği hesap belgesidir.

Kavram Öğreniyorum

Kamu (Halk): Bir milleti oluşturan, toplumun çeşitli kesimlerinden ve meslek gruplarından oluşan insan topluluğuna denir.

UYARI:

Maliye Bakanlığı 1999 yılından itibaren Vergi Kimlik Numarası uygulamasına geçmiştir.

Örnek 25

Herhangi bir ürünün satışı veya ticaretini yapan iş sahiplerinin, kazançlarının devlete vermeleri gereken bölümünü ödememelerine vergi kaçırmak denir. Vatandaşlar yaptıkları alışverişler sonrasında fiş almadıklarında işyeri sahiplerinin vergi kaçırmasına olanak sağlamış olurlar.

Buna göre vatandaşların vergi kaçırılmasını engellemek için aşağıdakilerden hangisini yapması gerektiği söylenebilir?

- A) İşyerlerini denetlemesi
- B) Alışveriş sonrası fiş alması
- C) İşyerinin vergi levhasını kontrol etmesi
- D) Alışverişleri zabıta eşliğinde yapması

Çözüm 25

Vatandaşlar yaptıkları alışveriş sonrasında fiş ya da fatura alırlarsa, işyeri sahiplerinin vergi kaçırılmalarına engel olurlar.

Yanıt: B

ORMANLARIMIZ

Türkiye’nin en önemli doğal zenginliklerinden biri de ormanlardır. Orman, ağaçların topluluk halinde bulunduğu, başta odun ham maddesi olmak üzere çok değişik ürünlerle topluma fayda sağlayan, kendi içinde birtakım dengeleri olan canlı, dinamik ve yenilenebilir bir doğal kaynaktır.

Ormanlardan çok yönlü yararlanılmaktadır. Yakacak ve sanayi ham maddesi olmanın yanı sıra, zaman ve yere göre bu yararlanma şekline daha önemli olan ve çoğu kez değeri para ile ölçülemeyen faydaları vardır. Örneğin, erozyonu önleme ve insan sağlığı yönünden taşıdığı önem bunlardan birkaçıdır.

Ormanların faydaları

- Hava kirliliğini önler.
- Yabani hayvanlara barınak oluşturur.
- Sel, erozyon gibi doğal afetleri önler.
- Eğlenme ve dinlenme yerleridir.
- İnsanlara çeşitli iş imkanları sağlar.
- Yeraltı su miktarını artırır.
- Ülke savunmasında önem taşır.
- Orman ürünleri sanayisi için ham madde oluşturur.

Türkiye topraklarının yaklaşık % 26’sı ormanlarla kaplıdır. Ancak ormanlarımızın ülke geneline dağılımı dengeli değildir. Ülkemizin kuzey ve güneyinde bulunan sıradağların denize bakan yamaçları ile iç kesimlerdeki bazı yüksek alanlar orman bakımından zengindir.

Türkiye Ormanlarının Bölgelere Göre Dağılımı

Bölgeler	Orman Alanı (Hektar)	Orman Oranı (%)
Karadeniz	5.029.623	25
Akdeniz	4.884.187	24
Ege	3.383.380	17
Marmara	2.277.429	13
Doğu Anadolu	2.187.583	11
İç Anadolu	1.523.026	7
Güneydoğu Anadolu	614.068	3
Toplam	20.199.296	100

UYARI:

Ormancılık faaliyetleri, ülkemiz ekonomisi için önemlidir. Ormanlardan elde edilen ürünler, mobilya, kağıt, gıda ve ilaç sanayisi gibi birçok sanayi kolunun ham maddesidir. Kerestecilik ve parke yapımı da orman ürünlerinden elde edilmektedir.

Doğal Afetler

Oluşumu ve önlenmesi insan elinde olmayan doğada kendiliğinden meydana gelen sel, fırtına, deprem, dolu, erozyon, heyelan, çığ gibi felaketlere “doğal afet” denir.

Orman Yangınları

Ülkemiz ormanlarının büyük bir bölümü, bulunduğu coğrafya ve sahip olduğu iklim özellikleri sebebi ile yoğun bir yangın tehdidi altında bulun-maktadır. Her yıl çok sayıda orman yangını sonucu önemli ölçüde orman varlığı zarar görmektedir. Orman yangınları en fazla Akdeniz, Ege ve Marmara bölgelerinde meydana gelmektedir. Karadeniz Bölgesi, her mevsim düzenli yağış aldığı için nem oranı yüksektir. Bu nedenle orman yangınları nadiren görülür.

ORMAN YANGINLARININ ÇIKIŞ SEBEPLERİNE GÖRE DAĞILIMI

Nedeni bilinmiyor	%47
İhmal ve Dikkatsizlik	%38

- Anız yakma
- Enerji nakil hatlarının kopması
- Lokomotifler
- Sigara ve piknik ateşi
- Çoban ve avcı ateşi
- Kasıt %12
- Ormanda tarla açma
- Ormancılık alanında iş temin etme - Suç izlerini örtme
- Terör amaçlı
- Yıldırım %3
-

Kavram Öğreniyorum

Anız: Tarım ürünlerinin hasadından sonra toprakta kalan kök kısımlarıdır.

Erozyon

Toprağın üst kısmının akarsular, sel suları ve rüzgar gibi dış kuvvetlerin etkisiyle aşındırılarak taşınmasına denir. Erozyon, Türkiye’de en çok İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde görülürken en az Karadeniz Bölgesi’nde görülmektedir.

Ülkemizde tarla açma, kaçak kesim, otlatma ve yangın gibi nedenlerle ormanlarımız yok olmakta ve topraklar erozyona açık hale gelmektedir. Ağaçların yok olması sonucu yağmur ya da rüzgar nedeniyle verimli topraklar taşınmaktadır. Ülkemiz açısından maddi manevi büyük zarara neden olan erozyon nedeniyle de barajlarımız dolma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Bunun sonucunda ülkemiz hızla çölleşerek

tarım yapılan alanlar azalmaya başlamıştır. Bu topraklarda yaşayan insanlar ise iş bulabilmek için başka yerlere göç etmektedir. Ülkemiz topraklarının %79,43’ünde orta şiddetli ve çok şiddetli derecede erozyon yaşanmaktadır.

Ülkemizde Erozyonun Ortaya Çıkardığı Sonuçlar

- Toprağın verimli olan üst kısmını aşındırdığı için tarım arazilerinin verimini düşürür.
- Baraj göllerini doldurarak barajların su toplama kapasitelerini azaltır.
- Nadir bulunan bitki türlerinin yok olmasına neden olur.
- Çölleşmeyi hızlandırır.
- Akarsu taşkınlarına neden olur.

Erozyonu Önlemek ve Zararlarından Korunmak İçin Alınması Gereken Tedbirler

- Boş arazilerin ağaçlandırılması
- Eğimin fazla olduğu yamaçlarda teraslama çalışmalarının yapılması
- Ürünlerin nöbetleşe ekilmesi
- Tarlaların eğimin tersi (dik) yönünde sürülmesi yer alır.

Heyelan

Kayalardan, yamaç döküntülerinden veya topraktan oluşan kütlelerin yer çekimi etkisi ile bulundukları yerden koparak eğim yönüne doğru yer değiştirmesi olayına “Heyelan” denir.

Heyelanı Oluşturan Nedenler

- Yağış
- Fazla eğim
- Toprağın cinsi ve taş yapısı (killi toprak)
- Şiddetli depremler
- Yol yapımı ve orman tahribi ile doğal dengenin bozulmasıdır.

Ülkemizde heyelan en fazla ilkbaharda özellikle Doğu ve Batı Karadeniz bölümlerinde görülür.

Sel

Şiddetli yağış ve ani kar erimeleri sonucu yamaçlardan aşağıya inen suların yatağından dışarıya taşmasına “Sel” denir.

Sel baskınları sonucunda;

- Binalar, köprüler ve yollar yıkılır.
- Tarlalar ve yerleşim alanları su altında kalır.
- İnsan ve hayvanlar ölür.

Deprem

Yerkabuğu içindeki katmanların yerlerinden oynamaları sonucu oluşan sarsıntılara “deprem” denir.

Fay hatlarında meydana gelen kırılmalar sonucu deprem felaketi görülür. Fay hatlarının olduğu yerlerde kaplıca ve ılıcalar yaygın, jeotermal enerji potansiyeli fazladır.

Türkiye dünyanın en aktif deprem kuşaklarından biri üzerinde yer alır. Depremin en yoğun görüldüğü bölgemiz Ege Bölgesi’dir.

Depremden nasıl korunuruz?

- Fay hatları üzerinde ve yakınında yerleşim yerleri kurulmamalı.
- Depreme dayanıklı binalar yapılmalı.
- Toplum depreme karşı bilinçlendirilmeli.

NİTELİKLİ İNSAN

Nitelikli insanlar; yenilikleri takip eden, eleştiriye açık,zamanını verimli kullanan, alanında en iyisi olmaya çalışan, üretken, etrafına enerji yayan, ülkesinin kalkınması için çabalayan donanımlı insanlardır. Yaptıkları işlerle alanlarında örnek olurlar.

Yaptıkları işlerle alanlarında “örnek olan” isimlere, Çiğdem Kağıtçıbaşı, Muhsin Ertuğrul, Ahmet Adnan Saygun, Ayhan

Songar, Zihni Derin, Muazzez İlmiye Çığ ve İhsan Doğramacı sayılabilir.

Nitelikli insanlara siz kimleri örnek olarak gösterebilirsiniz?

Çiğdem Kağıtçıbaşı

Uluslararası Psikoloji Uzmanı

Ahmet Adnan Saygun

Ulusal Türk Müziğinin Kurucusu

Ayhan Songar

Çağdaş Psikiyatrinin Kurucusu İhsan Doğramacı

Yüksek Öğretim Kurumunun (YÖK) ilk Başkanı ve Bilkent Üniversitesinin Kurucusu

Örnek 26

Bir işadınının fabrikalarında çalıştırmak için nitelikli elemana ihtiyacı vardır.

Aşağıdakilerden hangisi iş adamının aradığı nitelikli elemanın özelliklerinden biri olamaz?

- A) Yenilikçidir.
- B) Teknolojiyi takip eder.
- C) Alanında eğitim almıştır.
- D) Zamanını istediği gibi kullanır.

Çözüm 26

Nitelikli eleman; yenilikçidir, teknolojik gelişmeleri takip eder, alanında eğitim almıştır. Zamanını iyi kullanır.

YANIT: D

MESLEĞİMİZİ SEÇERKEN

Meslek

Bireylerin geçimini sağlamak için yaptığı faaliyete meslek denir.

Meslek seçimi yapılırken bireyler yeteneklerinin farkında olmalı, kendi kişisel özelliklerini tanımalı, ilgi duyduğu alanları belirlemelidir. Bireyin kendini keşfetmesi, ne istediğini bilmesi seçeceği mesleği belirlemesinde son derece önemlidir. Bu seçim bireyin, meslekteki başarısının artmasını ve mesleğini severek yapmasını sağlar.

Birey meslek seçiminde ailesinden, çevresinden, arkadaşlarından etkilenmektedir. Ekonomik kaygılar, ailelerin ihtiyaçları ve yönlendirmeleri bireyi mutsuz edecek, kişilik özelliklerine uymayan mesleği seçmelerine neden olabilmektedir. İlköğretim yıllarında şekillenmeye başlayan ilgi, yetenek ve özellikler için testler yapılarak bireye destek olunmalıdır.

Birey mesleğini seçerken;

- Ben ne olmak istiyorum?
- Yeteneklerim ve ilgi alanlarım nelerdir?
- Kişilik özelliklerim nelerdir?
- Hangi eğitimi almalıyım?

gibi soruların cevaplarını kendine verebilmelidir.

NÜFUS VE EKONOMİ

Nüfus, belli bir tarihte belli bir yerde yaşayan toplam insan sayısıdır. Bir yerdeki nüfusun tespiti, nüfus sayımı ile yapılmaktadır. Nüfus sayımı; belirli bir günde ülke insanların sayılması demektir. Nüfus sayımında sadece bir ülkedeki insanların sayısı belirlenmez.

Nüfus Sayımının Amaçları

Türkiye’de ilk nüfus sayımı 1927 yılında yapılmıştır. İkinci sayım 1935’de yapılmış, bundan sonra 1990 yılına kadar her beş yılda bir, düzenli olarak nüfus sayımı gerçekleştirilmiştir. 1990 yılında nüfus sayımlarının on yılda bir yapılmasına karar verilmiştir.

Ülkemizde nüfus sayımlarıyla görevli olan kurum Devlet İstatistik Enstitüsü’dür (DİE).

2005 yılında bu kurumun adı Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) olarak değiştirilmiştir.

Nüfus Nasıl Artar?

Nüfus artışı; sınırları belli alanda, belirli bir süre içinde insan sayısında meydana gelen değişimdir.

Nüfus Artışını Etkileyen Faktörler

1- Doğal Nüfus Artışı

Doğum oranı ile ölüm oranı arasındaki fark doğal nüfus artışıdır.

Doğum oranı: Bir ülkedeki doğan bebek sayısının o ülkede yaşayan nüfusa oranıdır.

2- Göç

İnsanların çeşitli nedenlerle bir yerden başka bir yere gitmesine göç denir.

Yapılış Yerine Göre Göçler

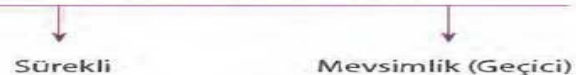
İç göçler: ülke içerisinde, dış göçler: ülkeler arası yapılan göçlerdir.

Dış göçler, ülkelerin nüfusunda değişime neden olurken, iç göçler ülkelerin toplam nüfusunu değiştirmez.

UYARI

Bir yerde doğal nüfus artışı fazla olmasına rağmen nüfus artış oranı az ise o yer dışarıya göç veriyor demektir. Doğal nüfus artışı oranı az olmasına rağmen nüfus artış oranı fazla ise o yer göç alıyordu.

Süresine Göre Göçler

Sürekli göç: insanların göç ettikleri yerlere kalıcı olarak yerleşmesidir.

Mevsimlik göç: yılın belirli döneminde çeşitli nedenlerle yapılan geçici göçlerdir. Eğitim, tarım, turizm ve yaylacılık gibi faaliyetler mevsimlik göçün başlıca nedenleridir, örneğin: pamuk hasat zamanı Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden birçok işçinin Çukurova'ya ve Kıyı Ege'ye gitmesi mevsimlik göçtür.

Türkiye’de iç göçlerin artmasında etkili olan başlıca faktörler şunlardır:

- Kırsal kesimde eğitim ve sağlık hizmetlerinin yetersizliği
- Şehirlerde iş imkanlarının daha fazla olması
- Tarımda makineleşmenin artması
- Kırsal alandaki hızlı nüfus artışı
- İklim ve yer şekillerinin olumsuz etkisi

Türkiye’de iç göçler genellikle kırsal kesimden kentlere, doğudan batıya doğru yapılmaktadır.

UYARI

Nüfus artış oranının azalması, nüfus sayısının azaldığı anlamına gelmez.

Nüfus Dağılımını Etkileyen Faktörler

• İklim	• Tarım
• Yeryüzü şekilleri	• Hayvancılık
• Su Kaynakları	• Ticaret
• Verimli topraklar	• Sanayi
• Yeraltı kaynakları	• Ulaşım
• Bitki örtüsü (Ormanlar)	• Turizm
	• Madencilik

UYARI

Nüfus dağılımını en az etkileyen doğal faktör bitki örtüsüdür.

Dünya’da Nüfusun Seyrek Olduğu Yerler	
Kutuplar	Antarktika Kıtası, Grönland. Rusya ve Kanada’nın kuzeyi
Çöl bölgeleri	Kuzey Afrika (Büyük Sahra), Asya Kıtasının iç kısımları, Avustralya’nın batısı ve iç kısmı
Ekvatorial iklim bölgesi	Amazon ve Kongo havzaları
Yüksek dağlık alanlar	Himalaya Dağları
Ormanlık alanlar	Amazon ve Kongo Havzasındaki yağmur ormanları
Bataklıklar	Tropikal Kuşaktaki bataklıklar

Sıcaklığın yıl boyunca çok düşük olduğu, buzullarla kaplı kutup bölgeleri yerleşme için uygun değildir. Grönland, Antarktika, Rusya ve Kanada’nın kuzeyi bu nedenle تنها nüfusludur.

Çöl bölgeleri, sıcaklığın çok yüksek olması ve aşırı kuraklık nedeniyle yerleşme için elverişli değildir. Bitki örtüsü çok cılızdır. Çöl bölgelerinin büyük bir kısmı kum tepelerinden oluşmaktadır. Nüfus, su kaynaklarının bulunduğu vahalarda toplanmıştır. Büyük Sahra, Asya Kıtasının iç kısmı. Arabistan Yarımadası. Avustralya’nın batısı ve iç kısımları bu nedenle seyrek nüfusludur.

UYARI

Kuzey Yarım Küre’de nüfus. Güney Yarım Küre’den daha fazladır. Bunun nedeni Kuzey Yarım Kürenin ılıman Kuşağında karaların Güney Yarım Küre’ye göre daha geniş yer kaplamasıdır.

Ekvatorial iklim bölgesinde yıl boyunca sıcaklığın ve nemin yüksek olması yaşamı zorlaştırmaktadır. Bu nedenle nüfus azdır. Yağmur ormanları ulaşım başta olmak üzere diğer ekonomik faaliyetleri de olumsuz etkilemektedir. Amazon ve Kongo havzaları Ekvatorial iklim bölgesinde bulunmaları nedeniyle seyrek nüfusludur.

Dağlık ve engebeli alanlar iklimi olumsuz etkilediği gibi tarım, sanayi, ticaret, ulaşım gibi ekonomik faaliyetleri de olumsuz etkilemektedir, örneğin; Asya’da yer alan Himalaya Dağlarında bu nedenle nüfus seyrek.

Dünya’da Nüfusun Yoğun Olduğu Yerler	
Ilıman iklim bölgeleri	Avrupa. Asya, Kuzey ve Güney Amerika’nın ılıman kuşaktaki toprakları
Verimli tarım alanları	Nil Vadisi, Çin, Hindistan
Akarsu, göl ve deniz kıyıları	Nil Vadisi, Hindistan’da Ganj Nehri çevresi vb.
Ticaret yolları üzerinde bulunan yerler	Türkiye, Avrupa’daki liman kentleri
Zengin yeraltı kaynaklarına sahip olan yerler	Ortadoğu’da Basra Körfezi çevresi, Hazar Denizi kıyıları
Sanayi faaliyetlerinin yoğun olduğu yerler	Avrupa’nın batısı (İngiltere, Almanya vb.) ABD’nin doğusu (New York) Japonya
Turizm faaliyetlerinin yoğun olduğu yerler	Avrupa’nın güneyi (İspanya, İtalya vb.)

NOT

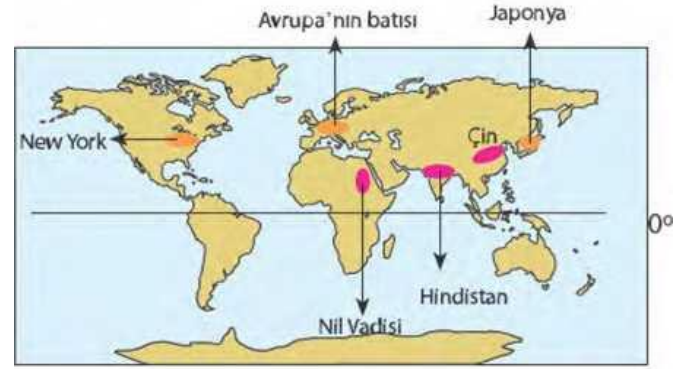
Çin, hızlı nüfus artışı engelleyebilmek için katı bir aile planlaması politikası uygulamıştır. Bu politikaya göre evli çiftler tek çocuk sahibi olmalı, bu kurala uymayanlar vergi ödemelidir.

Ancak Çin, bu uygulamasından son yıllarda vazgeçmiştir.

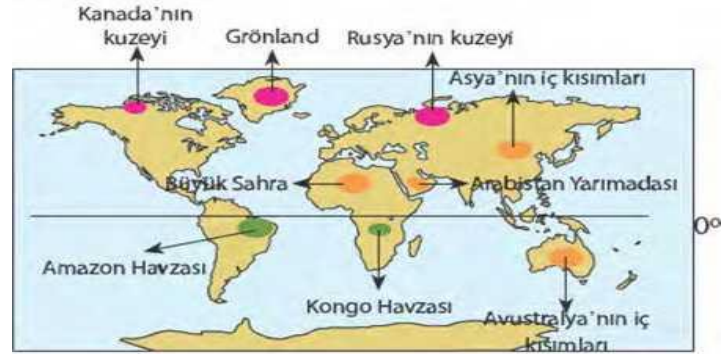
Avrupa Kıtasının batı kıyıları ile ABD’nin doğu kıyıları (New York) sanayi faaliyetlerinin, ticaret ve ulaşımın gelişmesine bağlı olarak yoğun nüfuslanmıştır.

Zengin yeraltı kaynaklarına sahip alanlar yoğun nüfuslu alanlardır. Örneğin; petrol yataklarının bulunduğu Ortadoğu ülkeleri, Güney Amerika Kıtası’nda Venezüella ve Hazar Denizi kıyılarında nüfus bu nedenle fazladır.

Nil Vadisi çevresi verimli topraklara sahip olduğu için tarım imkanları fazladır. Bu nedenle yoğun nüfuslanmıştır.

► Dünya’da nüfusun yoğun olduğu yerler

► Dünya’da nüfusun seyrek olduğu yerler

Dünya üzerinde verilen örneklere de bakıldığında, bazı yerlerin yoğun bazı yerlerin ise seyrek nüfuslu olduğu görülmektedir. Bu durum üzerinde hem doğal hem de beşeri faktörlerin etkisi büyüktür. Çünkü dünyanın her yeri aynı doğal özelliklere sahip değildir. Bu da ekonomik faaliyetleri doğrudan etkilediğinden nüfusun dünya üzerinde ki dağılışı dengesiz hâle gelmiştir.

KİM, NEREDE ÇALIŞIYOR?

Ülkelerin sahip oldukları konum, iklim koşulları, yeryüzü şekilleri, doğal ve tarihi güzellikleri, yeraltı ve yerüstü zenginlikleri, teknolojik düzeyleri ekonomilerini belirleyen temel faktörlerdendir.

Kanada, iklim koşulları nedeniyle zengin orman varlığına sahiptir. Bu nedenle ülke ekonomisinde kağıt ve kereste sanayisi oldukça önemli bir yer tutmaktadır.

Almanya’da otomotiv sanayisi oldukça gelişmiştir. Birçok Alman otomobili, dünya pazarlarında alıcı bulmaktadır.

İspanya’da. Akdeniz ikliminin olumlu etkileri, sahip olduğu doğal güzellikleri ve tarihi zenginlikleri turizm faaliyetlerinin ülke ekonomisinde önemli bir yere sahip olmasını sağlamıştır.

Hindistan'da Muson iklimi nedeniyle çay ve pirinç tarımı önemli yer tutmaktadır. Dünya'nın önemli üreticilerindendir. Güney Afrika Cumhuriyeti zengin altın ve elmas yataklarına sahiptir. Bu nedenle ülke ekonomisinde yeraltı kaynakları önemli bir yer tutmaktadır.

Finlandiya'da ormanlar geniş yer kapladığı için kağıt ve orman ürünleri sanayisi gelişmiştir.

Ayrıca gelişmiş teknolojiyle telekomünikasyon sektöründe de söz sahibidir.

Azerbaycan, Kuveyt, Kazakistan ve Venezüella gibi ülkelerin ekonomilerinde, sahip oldukları zengin petrol yataklarının önemli bir yeri vardır.

NÜFUSUN SEKTÖRLERE GÖRE DAĞILIŞI

Çalışan nüfusun (aktif nüfus) sektörler dağılımı bir ülkenin gelişmişlik düzeyinin göstergesidir. Sektörler; tarım, sanayi ve hizmet olmak üzere başlıca 3 grupta toplanmıştır.

1. Tarım Sektörü

İklim, toprak yapısı ve yer şekillerinin uygun olduğu yerlerde tarım faaliyetleri yoğun olarak yapılmaktadır. Verimli topraklar tarımsal faaliyetler açısından önemlidir. Çiftçilik, hayvancılık, ormancılık ve balıkçılık tarım sektörünün önemli meslekleridir.

UYARI

Afrika ülkelerinin birçoğu zengin yeraltı kaynaklarına sahip olmalarına rağmen, bunları işleyecek teknolojiye sahip değildir. Bu nedenle birçoğunun ekonomisinde tarımsal faaliyetler ön plandadır.

UYARI

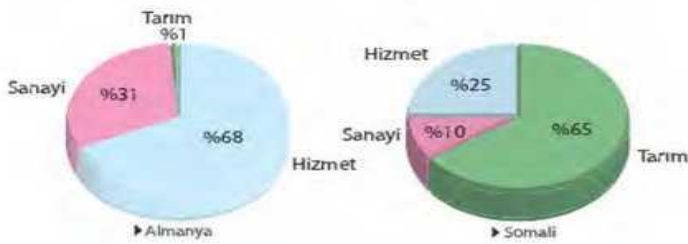
Bir ülkede çalışan nüfusun büyük çoğunluğu tarım sektöründe çalışıyorsa o ülke gelişmemiştir. Böyle ülkelerin ekonomileri doğal koşullara bağlıdır. Çünkü modern tekniklerle tarım ve hayvancılık yapmadıkları için iklim faktöründeki değişiklikler önem taşımaktadır.

2. Sanayi Sektörü

Sanayi, ham maddelerin fabrika ortamında şeklinin değiştirilerek başka bir ürüne dönüştürülmesi faaliyetidir. Teknolojik buluşlar insan hayatını kolaylaştırırken sanayi faaliyetlerinin de hızlanmasına ve yeni üretim alanlarının doğmasına neden olmuştur. Tarım, hayvancılık, madencilik ve ormancılık gibi faaliyetlerden elde edilen ham maddelerin fabrikalarda işlenmesi aşamasında çalışan insanlar bu sektör içerisinde yer almaktadır.

UYARI

Sanayi sektöründe çalışan nüfus gelişmiş ülkelerde daha fazladır.

nüfusunun sektörler dağılımı verilmiştir. Grafiklere baktığımızda Somali'de nüfusun büyük çoğunluğunun tarım sektöründe çalıştığı görülmektedir. Hizmet ve sanayi sektörlerinde çalışanların toplamı ise tarımdan azdır. Bu durum Somali'nin gelişmemiş bir ülke olduğunu gösterir. Almanya'da ise durum oldukça farklıdır. Hizmet sektöründe çalışanların oranı çalışan nüfusun yarısından fazlası iken;

sanayi sektörü ikinci sırada yer almakta, tarım sektöründe ise %1 gibi çok az bir çalışan bulunmaktadır. Buna göre Almanya gelişmiş bir ülkedir.

3. Hizmet Sektörü

Eğitim, sağlık, ulaşım, iletişim, turizm, bankacılık, güvenlik ve kamu hizmetleri bu sektörün içinde yer almaktadır. Nüfusun artması ve üretim sektörlerinin çeşitlenmesi hizmet sektörünün gelişimini hızlandırmıştır.

Öğretmenlik, doktorluk, bankacılık, polislik, şoförlük ve pilotluk hizmet sektörünün içerisinde yer alan bazı mesleklerdir.

UYARI

Hizmet sektöründe çalışan nüfus oranı yüksek olan ülkeler gelişmiş ülkelerdir, örneğin: hizmet sektöründe çalışanların oranının yüksek olduğu ABD. İngiltere ve Japonya gelişmiş ülkeler arasında yer alırken: Sudan, Somali, Afganistan gibi ülkeler ise gelişmemiş ülkelerdendir.

2005 yılında nüfusun bazı ülkelerde sektörler göre dağılımı

Sektörler			
Ülkeler	Tarım	Sanayi	Hizmet
ABD	% 1,6	%20,6	%77,8
Almanya	%2,4	%29,7	%67,8
Avustralya	%3,6	%21,1	%75
Japonya	%4,4	%27,9	%66,4
Yunanistan	%12,4	%22,4	%65,1
Meksika	%15,1	%25,7	%58,6
Türkiye	%29,5	%24,7	%45,8
Azerbaycan	%39,3	%12,1	%48,6
Endonezya	%44	%18	%38
Fas	%47	%21	%32
Gürcistan	%54,3	%93	%362

UYARI

Sanayileşmiş ülkelerde tarımda çalışan insanların oranı düşüktür. Bu durum tarım gelirlerinin ve tarımsal üretiminin az olduğu anlamına gelmez. Modern teknolojinin kullanılması ile daha az sayıda insanla daha yüksek verim alınabilir.

Türkiye'de Çalışan Nüfusun Sektörlere Göre Dağılımı

YILLAR	TARIM SEK. (%)	SANAYİ SEK. (%)	HİZMET SEK. (%)
1927	89,6	5,6	4,8
1935	79,9	7,8	12,3
1945	73,7	8,5	17,8
1955	77,4	6,7	15,9
1960	74,9	7,5	17,6
1965	71,9	7,9	20,2
1970	70,2	10,2	19,6
1975	65,1	11,5	23,4
1980	62,3	11,6	25,9
1985	58,5	13,0	28,5
1990	50,5	13,4	36,1
2000	34	15,2	50,1
2004	23,4	10,3	65,3
2007	25,5	20,4	54,1

NOT

Türkiye'de çalışan nüfusun sektörler dağılımı dikkate alındığında, gelişmekte olan ülke durumunda olduğu söylenebilir.

Dünya da ve Türkiye'de Ekonomik Faaliyetlerin Farklı Olmasının Nedenleri

- Doğal Kaynaklar
- İklim Özellikleri
- Toprak özellikleri
- Yetiştirilmiş İnsan Gücü
- Devlet Politikaları
- Girişimcilik
- İhtiyaç ve İstekler

ALDIKLARIMIZ SATTIKLARIMIZ

Ticaret; kâr elde etmek amacıyla üretilen her türlü mal ve hizmetin alınıp satılmasıdır. Ticaret, iç ve dış ticaret şeklinde yapılmaktadır. İç ticaret ülke sınırları içerisinde, dış ticaret ise ülkeler arasında yapılan ticarettir. Ülkelerin sahip oldukları nüfus, iklim şartları, yer şekilleri ve teknolojik gelişmeler, halkın istek ve ihtiyaçlarını karşılamayabilir. Bu nedenle ticaret ülkelerin ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Ülkeler ürettikleri ihtiyaç fazlası ürünleri başka ülkelere satarken, ihtiyacı olan ürünleri de diğer ülkelerden satın almaktadır.

Bir ülkenin başka ülkelere mal veya hizmet satın almasına ithalat, başka ülkelere mal ya da hizmet satmasına ihracat denir. Aldıkları sattıklarından fazla olan ülkeler dış ticaret açığı verirler. Bu ülkeler gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerdir. Gelişmiş ülkelerin ise sattıkları aldıklarından fazladır. Bu nedenle bu ülkelerde dış ticaret fazlası vardır.

Türkiye birçok ülke ile ithalat ve ihracat yapmaktadır. Ülkemizin dış ticaretinde Avrupa ülkeleri başta gelmektedir. Türkiye'nin hem ithalat hem de ihracatında ilk sırayı Almanya almaktadır.

NOT

Türkiye'de sanayi kuruluşlarının dengesiz dağılımı, iç kısımlarla kıyı bölgeleri arasında yetiştirilen tarım ürünlerinin farklı olması gibi nedenler iç ticaretin gelişmesini sağlamıştır.

UYARI

Bir ülkeden başka ülkelere giriş ya da çıkış yapılan sınır kapılarına gümrük denir. Sınır kapılarında ülkelere giren veya çıkan mallar üzerinden alınan vergiye de gümrük vergisi denir.

Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı ülkeler	Türkiye'nin en çok ithalat yaptığı ülkeler
• Almanya	• Rusya
• Fransa	• Almanya
• İngiltere	• Çin
• İtalya	• ABD
• Irak	• İtalya
• ABD	• Fransa
• İspanya	• İngiltere
• Hollanda	• İsviçre
• Rusya	• İspanya
• İsrail	• İsrail
• Yunanistan	

Türkiye'nin En Çok İhraç Ettiği Ürünler	Türkiye'nin En Çok İthal Ettiği Ürünler
• Hazır giyim (Konfeksiyon)	• Ham petrol
• Beyaz eşya	• Doğal gaz
• Mobilya	• Silah
• Canlı hayvan ve hayvansal ürünler	• Optik araçlar
• Tarım ürünleri (fındık, kayısı, üzüm incir, tütün, pamuk, mercimek, nohut vb.)	• Motorlu araçlar

• Cam ve seramik ürünleri	• Otomotiv
Çeşitli madenler (Krom, bor, civa, vb.)	• İlaç
	• Kimyasal ürünler
	Tropikal ürünler
	Çeşitli makineler

UYARI

Sanayi ürünleri ihracatı fazla olan ülkeler gelişmiş, ham madde ihracatı fazla olan ülkeler ise gelişmemiş ülkelerdir.

Sattıklarımız

Aldıklarımız

Yıl	Mal ithalatı (milyar \$)	Mal ihracatı (milyar \$)	Dış Ticaret Dengesi
2005	116,6	73,4	-43,2

UYARI

Sanayi ürünleri ithalatı fazla olan ülkeler gelişmemiş, ham madde ithalatı fazla olan ülkeler ise gelişmiş ülkelerdir.

UYARI

Dış ticaret açığı ülkelerin kalkınma hızının düşmesine neden olmaktadır.

Ülkemizin Asya ile Avrupa kıtaları arasında köprü konumunda olması komşularımızla sınır kapılarımızdan yapılan transit taşımacılığın önemini artırmıştır.

Komşularımızla Sınır kapılarımız	
Yunanistan	İpsala
Irak	Habur
İran	Gürbulak
Suriye	Cilvegözü
Gürcistan	Sarp
Nahcivan	Dilucu

DEVLETLER ARASI İLİŞKİLER

Anadolu, ilkçağlardan beri dünyanın en eski yerleşim merkezlerinden biri oldu.

İklim koşullarının elverişliliği, dört mevsimin yaşanması, bol su kaynaklarının varlığı, önemli ticaret ve ulaşım yollarının Anadolu'dan geçmesi bölgenin yerleşim yeri olarak seçilmesinde etkili oldu.

Anadolu, konumunun sağladığı özelliklerden dolayı tarih boyunca farklı kültürlerle ve devletlere ev sahipliği yaptı. Ticaret yollarının etkisiyle Doğu ve Batı dünyası üzerinde bir kesişim noktası olması farklı kültürlerin burada kaynaşmasına ortam hazırladı.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu ilk günlerden itibaren dış politikasında barışı esas aldı. Yabancı ülke temsilcilerinin ziyareti, elçilik binalarının yapılması, devletler arası antlaşmalar, uluslararası örgütlere üyelik gibi faaliyetler Atatürk dönemi dış politikamıza örnek teşkil eder.

Türkiye I. Dünya Savaşı'nın ardından uluslararası barış ve güvenliği sağlamak, adaletli ilişkiler sürdürmek amacıyla kurulan Milletler Cemiyeti'ne 1932 yılında üye olmuştur.

Aynı işleri yürüten ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Birleşmiş Milletler'e ise, 50 asil üye arasında yer alarak 1945 yılında üye olmuştur. Günümüzde dünya devletlerinin 189'u bu örgüte üyedir.

İtalya'nın doğu ülkelerine yönelik politikalarına karşı 1937 yılında Türkiye, İran, Irak ve Afganistan iş birliği içine girdiler ve Sadabat Paktı'nı imzaladılar.

Böylece dört ülke arasında dostluk ilişkilerini sürdürecekleri ne, birbirlerine saldırmayacaklarına ve sınırlarına saygılı olacaklarına ilişkin antlaşma sağlandı. Türkiye aynı düşünceyle batı komşuları ile de Balkan Antantı'nı (1934) imzaladı. Yapılan bu çalışmalar Atatürk'ün dış politikada bağımsızlığa saygı ve devletlerin eşitliği ilkesinden hiç taviz vermediğinin en güzel örnekleridir.

Atatürkçülüğün temel esaslarından biri de tam bağımsızlıktır. Atatürk, Kurtuluş Savaşı sonunda yurdumuzu düşmanlardan kurtararak tam bağımsızlığına kavuşturdu. Atatürk'e göre, Türk halkının haysiyeti, onurlu bir halk olarak yaşaması ancak tam bağımsızlıkla sağlanabilirdi. Bu nedenle dış politikadaki anlayışını tam bağımsızlık ilkesi üzerine kurdu. Bağımsızlığa çok önem veren Atatürk, Sovyetler Birliği ege menliği altında yaşayan Türklerin de bir gün tam bağımsızlığa kavuşacağını önceden sezmış ve "Bugün güneşin ağardığını nasıl görüyorsam, uzaktan bütün Doğu uluslarının da uyanışlarını öyle görüyorum. Bağımsızlık ve özgürlüğüne kavuşacak olan çok kardeş ulus vardır. Onların yeniden doğuşu, bütün güçlülere ve bütün engellere karşı çıkacak ve kendilerini bekleyen geleceğe ulaşacaklardır." demiştir.

Atatürk bu duruma hazır olmamızı ve Türk kardeşlerimize sahip çıkmamız gerektiğini vurgulamıştır.

Atatürk'ün görüşlerini kendisine ilke edinen ülkemiz, kendi siyle kültürel ve tarihi yakınlık olmasına bakmaksızın tüm ülkelerle dostane ilişkiler sürdürmektedir. Ancak aramızda geçmişten gelen köklü ortak bağlarımız olan dünyanın başka ülkelerinde yaşayan soydaşlarımızla, daha da yakından ilgi lenmiştir. Bu anlayış doğrultusunda kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin tek teknik yardım kuruluşu olan TİKA çalışmalarını sürdürmektedir.

TİKA (Türk İş Birliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı)

24 Ocak 1992 tarihinde Dışişleri Bakanlığına bağlı bir teşkilat olarak kurulan TİKA. 1999 yılından itibaren Başbakanlığa

bağlı olarak çalışmalarına devam etmektedir. Başta Türk dilinin konuşulduğu ülkeler olmak üzere, gelişme yolundaki ülkelerin kalkınmalarına yardımcı olmak ve bu ülkelerle ekonomik, ticari, teknik, sosyal, kültürel ve eğitim alanlarında iş birliğini geliştirmek amacıyla kurulmuştur. Bu amaçlar doğrultusunda TİKA. projeler ve programlar düzenlemektedir. Yukarıdaki amaçları doğrultusunda TİKA. üç kıta ve 37 ülkede görev yapmaktadır

► Tika'nın Çalışma Alanları

TİKA. yardım amacı taşımayan, özellikle kültürel ilişkilerin geliştirilmesini amaçlayan iş birliği projelerini de sürdürmektedir. Hoca Ahmet Yesevî Türbesi Restorasyonu Projesi bu tür projelerin en önemlilerinden biridir.

Dünyada 250 milyondan fazla Türk yaşamaktadır.

70 milyonu aşan nüfusu ile ülkemiz en fazla Türk'ün yaşadığı ülkedir. Türkiye sınırları dışında yaşayan vatandaşlarımızın sayısı ise 5 milyona yakındır.

3,5 milyonu aşan Türk varlığı ile en fazla Türk'ün yaşadığı ülke Almanya'dır.

Türkler, başta Almanya olmak üzere yaşadıkları bütün ülkelerde Türk kültürünü temsil etmekte ve yaşatmaktadırlar. Bugün sınırlarımız dışında kalan birçok ülkede, tarihi ve kültürel mirasımızın örnekleri bulunmaktadır. Tarihi Mostar Köprüsü bunlardan yalnızca biridir.

Mostar: Kültürler Arası Geçişin Köprüsü

Neretva Nehrinin kıyısında uzanan Bosna - Hersek Cumhuriyetimin dördüncü büyük şehri olan Mostar. Hersek bölgesinde yer alır. Şehre adını veren Mostar Köprüsü. Mimar Sinan'ın öğrencilerinden olan Mimar Hayrettin tarafından, 1566 yılında inşa edildi. "Mostar" adının asıl kaynağı ise, Osmanlı zamanında nehir üzerindeki köprülerden sorumlu görevlilere verilen "köprü bekçisi" anlamına gelen "Mostari" sözcüğüdür.

Yüzyıllar boyunca bulunduğu coğrafyada; doğu ile batı, eski ile yeni arasındaki bağlantının sembolü olmuş Mostar Köprüsü, birbirinden farklı kültürleri bir arada yaşatan, kültürler arası geçişlerin adımlarını ezberleyen tarihi bir tanıktır.

Neretva'nın meşhur turkuaz yeşiliyle birleşip büyüleyici bir tablo sunan Mostar Köprüsü'nün öyküsü, ne yazık ki kendisi kadar güzel ve hayranlık uyandırıcı değildir.

Mostar şehrinin etnik yapısının değiştiği Bosna iç savaşı sırasında, Mostar Köprüsü de payına düşen kötülüklerden nasibini aldı. Köprüye ilk saldırı, 1992'de Bosnalı Sırp'lar tarafından yapıldı.

1993'te ise Hırvat tanklarının köprüye büyük zararlar veren

saldırıları başladı. Aynı yılın kasım ayında Mostar Köprüsü, tarihi taşlarına uzanan ellerin öldürücü darbesini alarak Neretva sularına gömüldü.

Tarihi boyunca Bosna'daki dini hoşgörü ve kültürel çeşitliliğin sembolü olmuş Mostar Köprüsü'nün yıkılışıyla. Mostar'daki çokuluslu miras da bir anlamda reddedilmiş oldu. Şehrin Müslüman ve Hırvat kesimi arasındaki bağlantının yok oluşu, birlikte yaşanan onca zamanın üzerine katı bir çizgi çekti.

Mostar Köprüsü'nün eski hâline uygun olarak yeniden inşası çalışmaları. UNESCO ve Dünya Bankası'nın desteğiyle 1997'de başladı. Köprü'nün inşasını bir Türk şirketi üstlendi. Macar ordusundan dalgıçlar, orjinal taşları nehir yatağından bulup vinçlerle çıkardı. Civardaki taş ocaklarından yeni taşlar da getirilerek köprü temelleri sağlamlaştırıldı.

Farklı ülkelerde neşe kaynağı olarak tanınan fıkra kahramanı Nasrettin Hoca da ortak kültürel varlıklarımızdan biridir.

Nasrettin Hoca, 13. yüzyılda Sivrihisar - Akşehir arasında yaşamıştır.Bütün Türk Dünyası'nda tanınan ve sevilen bir mizah ustası olan Nasrettin Hoca:Azerbaycan'da Molla Nasrettin, Kazakistan'da Koca Nasır, Balkanlarda Nasreddin Hadsa, Özbekistan'da Nasreddin Efendi ismi ile anılır.Türk dilinin konuşulduğu her yerde Nasreddin Hoca vardır.Bu durum kültürümüzün ne kadar zengin olduğunu göstermektedir.

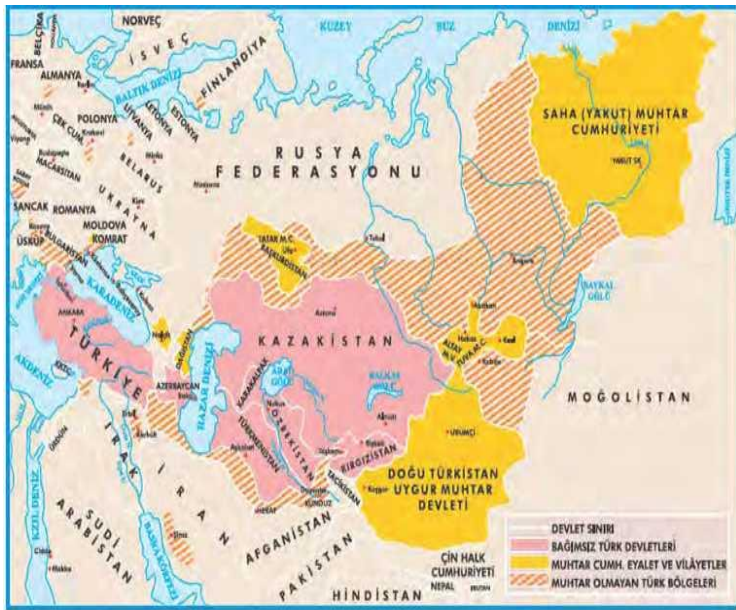
Dünyada insan sevgisi ve hoşgörüsüyle tanınan önemli değerlerimizden biri de Mevlana'dır.

Günümüzün hoşgörü sembolü olan Mevlana.tüm insanları oldukları gibi kabul etti.Tüm insanların duygularına, düşüncelerine ve inançlarına saygı duydu. Bu özelliklerinden dolayı çok sevildi ve yaşadığı dönemde çevresindeki herkesten kabul gördü.

Mevlana tüm insanları eşit kabul etti. Ona göre, toplumun beğenmediği bir insan bile diğerleriyle aynıydı.

Bu bakış açısını, "İyilikaradı mı insanda kötülük kalmaz ki!.." sözleriyle dile getirdi.

TÜRK DÜNYASI

► Türk Cumhuriyetleri haritası

Azerbaycan Cumhuriyeti

Bağımsızlık Tarihi: 30 Ağustos 1991

Başkenti: Bakü **Yüzölçümü:** 86.600 km²

Nüfusu: 7.908.224 **İklimi:** Karasal

Ekonomi: Ülkemizle ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda iyi ilişkiler içindedir. Petrol ve petrol ürünleri, pamuk, pamuk ipliği, elektronik aletler önemli ticari ürünleridir. Dünya havyar üretiminde birinci sıradadır.

Türkiye. Azerbaycan petrolünün dünya pazarlarına taşınması için yapılan Bakü - Tiflis-Ceyhan petrol boru hattına destek verdi. Bu durum Azerbaycan ve diğer Türk devletleriyle olan ilişkileri daha da geliştirdi.

Kazakistan Cumhuriyeti

Bağımsızlık Tarihi: 16 Aralık 1991

Başkenti: Astana **Yüzölçümü:** 2.717.000

km² **Nüfusu:** 16.824.825 **İklimi:** Karasal

Ekonomi: Tarım ürünleri, çeşitli madenler ve hayvansal ürünler, ticareti içinde önemli bir yer tutar.

Ülkemiz, ticari alanda gelişme içinde olan Kazakistan ile bankacılık alanında iş birliği yapmaktadır. Ayrıca Türk dünyasının ortak üniversitesi olan Ahmet Yesevi Üniversitesi Kazakistan'dadır.

Ahmet Yesevi Üniversitesi.06.06.1991 tarihinde kuruldu. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanının Kazakistan gezisinde (1992) bu üniversitenin Kazakistan ve Türkiye ile ortak üniversitesi olması kararlaştırıldı. Amaç. Türk dünyasını bilgi çağına taşımak. Ahmet Yesevi düşüncesini yaygınlaştıracak çalışmalar yapmaktır. Üniversitenin öğretim dili Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesidir.

Özbekistan Cumhuriyeti

Bağımsızlık Tarihi: 31 Ağustos 1991

Başkenti: Taşkent **Yüzölçümü:** 447.000 km²

Nüfusu: 24.102.473 **İklimi:** Karasal

Ekonomi: Ülkemizle Özbekistan Cumhuriyeti arasında kültür, bilim, eğitim, sağlık, spor ve turizm alanlarında iş birliği antlaşması yapıldı. Tekstil, petrol ve petrol ürünleri, pamuk, elektronik aletler ve meyve konserve başlıca ticari ürünleridir.

Özbekistan'da İbnî Sina. Bîrunî, Ulug Bey. Ali Şir Nevaî ve Ahmet Yesevi gibi ünlü bilginler yetişmiştir.

Türkmenistan Cumhuriyeti

Bağımsızlık Tarihi: 16 Aralık 1991

Başkenti: Aşgabat **Yüzölçümü:** 448.100 km²

Nüfusu: 4.521.000 **İklimi:** Karasal

Ekonomi: Türkmenistan bir tarım ülkesidir. En önemli tarım ürünü pamuktur. Hazar Denizi kıyılarında balıkçılık yapılır. Hayvancılık önemlidir. Çoğunlukla koyun beslenir. Türkmenistan da halıcılık da önemli bir ekonomik faaliyet. "Türkmen halıları" dünyaca ünlüdür. Madenler, petrol ve petrol ürünleri de ülke için önemlidir.

Türkmenistan'ın doğal gaz rezervleri de zengindir. Türkmen doğal gazı, boru hattı ile hem ülkemizde kullanılabilir hem de ülkemiz üzerinden Avrupa'ya sevk edilebilecektir. En çok ihracat yaptığı ülke Türkiye'dir.

Kırgızistan Cumhuriyeti

Bağımsızlık Tarihi: 31 Ağustos 1991 **Başkenti:**

Bişkek **Yüzölçümü:** 198.500 km² **Nüfusu:**

4.769.877 **İklimi:** Karasal

Ekonomi: Ülkemizle Kırgızistan arasında ekonomik proje konusunda birçok iş birliği vardır. Çok çeşitli madenler ve elektrik dış ticaretinde önemli yer tutar. Ülke ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalıdır. Yeraltı kaynakları bakımından diğer Türk devletlerine oranla fakirdir.

Cengiz Aytmatov dünyaca ünlü edebiyatçısıdır. Kırgız sözlü edebiyatının en ünlü ürünü Manas Destanıdır.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

Bağımsızlık Tarihi: 15 Kasım 1983 **Başkenti:**

Lefkoşa **Yüzölçümü:** 3.355 km² **Nüfusu:**

210.188 **İklimi:** Akdeniz iklimi

Ekonomi: Tarım ve turizm ülkenin en önemli ekonomik faaliyetidir. Ülkemiz Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetine ekonomik, eğitim, askeri, kültürel ve siyasi alanda destek vermektedir.

BÜTÜN DÜNYA EL ELE

Dünyanın değişik ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de zaman zaman heyelan, sel, çığ ve deprem gibi doğal afetler meydana gelmektedir.

Ülkeler bazen doğal afetlerin yarattığı zararlı etkilerin üstesinden tek başına gelemeyebilir. Örneğin Türkiye'de 17 Ağustos 1999'da meydana gelen Marmara depreminde ülkemiz çok fazla can ve mal kaybına uğramıştır. Türkiye bu felaketi yaşadığında birçok ülke yardımlaşma örneği göstererek ülkemize yardım elini uzatmıştır. Deprem

acılarını çok iyi bilen Türkiye, başka ülkelerde yaşanan benzer durumlarda yardımlaşma ve iş birliği bilinci içinde zarara uğramış insanlara, maddi ve manevi desteğini esirgememektedir. Örneğin 8 Ekim 2005 tarihinde Pakistan'da meydana gelen deprem sonrasında ülkemiz bu ülkeye gereken yardımı ulaştırmıştır.

Geniş bir aileyi oluşturan dünya toplumlarının her zaman birbirlerine ihtiyacı vardır. Dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen çevre sorunlarının zararlarından korunmak için ülkelerarası iş birliğine daima ihtiyaç vardır.

Çevre sorunları doğadaki dengeyi bozarak insanlığın geleceğini tehdit etmektedir. Bu sorunların başında da küresel ısınma gelmektedir. Sanayileşme sürecinden beri, özellikle fosil yakıtların kullanımının artması ve ormansızlaşmaya bağlı olarak, şehirleşmenin de etkisiyle insanlar tarafından atmosfere salınan gazların sera etkisi yaratması sonucunda dünya yüzeyinde sıcaklığın artmasına küresel ısınma denmektedir. 1860'dan günümüze kadar tutulan kayıtlar, ortalama küresel sıcaklığın 0,5 ile 0,8 derece kadar arttığını göstermektedir. Bilim insanları son 50 yıldaki sıcaklık artışının insan hayatı üzerinde fark edilebilir etkileri olduğu görüşünde birleşmektedir.

Dünya iklim sisteminde değişikliklere neden olan küresel ısınmanın etkileri en yüksek zirvelerden, okyanusların derinliklerine, Ekvator'dan kutuplara kadar dünyanın her yerinde hissedilmektedir. Kutuplardaki buzullar erimekte, deniz suyu seviyesi yükselmekte ve kıyı kesimlerde toprak kayıpları artmaktadır.

Küresel ısınmanın sebep olduğu pek çok etkiyi Türkiye de yaşamaktadır. Verimli ovaları gittikçe çölleşmekte, nehirleri ve gölleri kuruyup su kaynakları azalmaktadır. Pek çok canlı türü yok olmakta, her yıl "en sıcak yazı" yaşamaktadır.

Küresel ısınmanın Türkiye'deki etkisine en güzel örnek Seyfe Gölü'nün kurumasıdır.

KAYSERİ - Doğa Koruma Vakfı Başkanı Nevzat Ceylan, kuşların en önemli göç yollarından birinde olan. 187 kuş türünün barındığı Seyfe Gölü'nün "yanlış uygulamalar sonucu" tamamen kuruduğunu söyledi. Ceylan, "Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları arasında iki kuş göç yolu üzerinde bulunan Seyfe Gölü'nde 187 kuş türü barınıyordu. Göl kuruduğu için 100 bine yakın kuş bölgeyi terk etti."

Tüm dünyayı ilgilendiren bu sorunlara karşı ülkeler iş birliği içinde çalışmalarını sürdürmektedir. Örneğin İran'ın Ramsar kentinde 1971 yılında "Özellikle Su Kuşları Yaşam Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanların Korunması Sözleşmesi" imzaya açıldı. 1996 yılında da 2 Şubat günü "Dünya Sulak Alanlar Günü" olarak kabul edildi.

Hazar Denizi ve Karadeniz'e komşu ülkelerin çevre bakanları, uluslararası ve yerel çevre örgütlerinden gelen meslektaşları ve sanayi temsilcileri her yıl gerçekleştirilen Hazar Denizi ve Karadeniz Ekoloji Zirvesi'nde buluşmaktadır.

4 -14 Haziran 1992'de Rio Çevre ve Kalkınma Bildirgesi kabul edilmiştir.

Doğal afetlerde ve çevre sorunlarında ülkelerarası dayanışma ve işbirliği, sorunların çözümünün daha kolay ve çabuk olmasını sağlar. Bazen bir ülkenin başına gelen doğal bir afette o ülke bu olayın üstesinden tek başına gelemeyebilir. Böyle bir durumda ülkeler arası iş birliği ve dayanışmanın önemi daha

iyi anlaşılmaktadır. Bunun bilincinde olan ülkemiz. Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği. Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların yaptıkları çalışmaları desteklemekte ve onaylamaktadır.

TOPLUMLAR ARASI ETKİLEŞİM

Eski toplumların birbirleriyle karşılaşmalarında savaş, göç ve ticaret gibi olaylar etkili oldu. Böylece insanlar birbirlerinden etkilendi ve ortak kültürler doğdu.

Günümüzde ise toplumlar arası ilişkiler düzenlenen uluslar arası kültür ve spor etkinlikleriyle gelişmekte ve kuvvetlenmektedir.

Uluslar arası düzeyde düzenlenen kültür ve spor etkinlikleri insanların birbiriyle tanışmasını, kültürlerin kaynaşmasını ve dostluklarının pekişmesini sağlar. Böylece dünya barışının korunması kolaylaşır. Düzenlenen uluslararası spor etkinliklerine

en güzel örnek Olimpiyatlar, Formula 1, Dünya Kupası ve Şampiyonlar Ligi gibi etkinliklerdir.

Spor gibi sanatsal etkinliklerde kültürlerin buluşmasını, kültürel değerlerin karşılaşmasını ve kültürlerin kaynaşmasını sağlar, örneğin Eurovision Şarkı Yarışması gibi.

Ülkemizde düzenlenen ve ülkemizin tanınmasını sağlayan belki de en önemli kültürel etkinlik 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'dır. 23 Nisan'da dünyanın farklı ülkelerinden birçok çocuk ülkemizdeki kutulamalara katılmak için gelirler böylece ülkemizin dünyada daha iyi tanınması sağlanır.

DEMOKRASİNİN SERÜVENİ

KAVRAM BİLGİSİ

Devlet, belirli bir toprak parçası üzerinde yaşayan, siyasi ve hukuksal açıdan örgütlenmiş millet veya milletler topluluğunun oluşturduğu düzene denir.

Yönetim, egemenliğin nasıl kullanıldığını ifade eden bir durumdur.

Egemenlik, en üstün karar verme hakkı ve yetkisi demektir. Bir ülkede en son ve kesin kararı kim veriyorsa egemenlik o güce aittir.

Yasa: Devletin yasama organları tarafından konulan ve uyulması gereken kurallar bütünü, kanun.

Yasama: Yasa koyma, yasa yapma.

Yürütme: Kanunları uygulama işi, icra.

Yurttaşlık: Yurttaş olma, bir yurttan doğup büyüme veya yaşamış olma durumu, vatandaşlık.

Bildirge: Bir kimsenin resmî bir kuruluşa herhangi bir durumu bildirmek için verdiği çizelge, beyanname.

BAŞLICA YÖNETİM ŞEKİLLERİ

1. Monarşi 2. Oligarşi 3. Teokrasi 4. Cumhuriyet

MONARŞİ

Monarşi yönetiminde hâkimiyet bir kişiye aittir. Ülkeyi yönetme hakkını elinde bulunduranlar han, sultan, padişah, kral, çar gibi unvanlar kullanmışlardır.

Monarşi ile yönetilen devletlerde kral,

-Ülkeyi dilediği gibi yönetir, yaptıklarından dolayı kimseye ve hiçbir kuruma hesap vermez.

-Emirleri kanun sayılır ve derhal yerine getirilir. Cezalandırma ve bağışlama yetkilerini elinde bulundurur.

-Savaş açma, barış yapma, orduya komuta etme haklarına sahiptir. Kral, ülkenin sahibidir ve ömür boyu görevde kalır.

Monarşi ile yönetilen devletlerde, yönetme hakkı, hanedan adı verilen hükümdar ailesinden olan kişilere aittir. Hükümdar öldüğünde aynı aileden bir başkası onun yerine geçer. Bu uygulamaya saltanat sistemi denir. Bu durum halkın yönetime katılmasını engeller.

Günümüzde monarşi ile yönetilen devlet sayısı çok azalmıştır. Bazı ülkeler monarşi ile yönetilmelerine rağmen halk yönetime katılmaktadır. Ülkeyi yönetecek, yasaları yapacak kişiler halk tarafından seçilir. İngiltere, Belçika, Danimarka gibi ülkelerde kral veya kraliçenin yetkileri çoğu zaman semboliktir.

Meşrutiyet: Kralın yanında halkın yönetime katıldığı yönetim şekline meşrutiyet denir.

Bu sistemde kral, devletin simgesi olarak kalır, yürütme yetkisini bir hükümete bırakır. Halkın seçimlere katılarak yönetimde söz sahibi olmaya başlaması; demokrasinin öğrenilmesi, olgunlaşması, ileriki dönemlerde demokratik hayatın kurulması için bir basamak oluşturabilir

OLİGARŞİ

Hâkimiyetin ve siyasal yetkinin küçük bir azınlığın ya da bir grubun yönetiminde olduğu devlet biçimidir. Devletin tüm kurumları küçük bir azınlığın ya da grubun kontrolü altındadır: Suriye, Cezayir...

UYARI:

İlk Çağ'da İyonyalılar ve Yunanlılar belirli bir dönem oligarşi ile yönetilmişlerdir. Günümüzde de yakın zamana kadar Güney Afrika Cumhuriyeti oligarşi ile yönetilmiştir. Ülke nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturan zenciler yönetimde görev almamışlardır. Ülke, daha az sayıda olan beyazlar tarafından yönetilmiştir

TEOKRASİ

Devletin dini kurallara dayanılarak yönetilmesine teokrasi denir. Teokrasi ile yönetilen devletlerde hükümdarlar hem devlet hem de din başkanı durumundadırlar. Hükümdarlar Tanrının yeryüzündeki vekili olarak kabul edilirler

Emeviler, Abbasiler ve günümüzde de Vatikan teokrasi ile yönetilen devletler arasındadır

Uyarı: Monarşi, oligarşi ve teokrasi ile yönetilen ülkelerde insanlar hak ve özgürlükler açısından eşit değildir. Bazı insanlar ayrıcalıklı ve üstün olarak kabul edilirler. Bu tip ülkelerde insan hakları ihlalleri sıklıkla yaşanabilir

CUMHURİYET

Egemenliğin millete ait olduğu yönetimlerdir. Milletin, egemenliği kendi elinde tuttuğu ve bunu belirli süreler için seçtiği milletvekilleri aracılığıyla kullandığı devlet biçimidir. Devleti yönetecek kişiler seçimle iş başına gelir. Demokrasi ilkelerinin en iyi uygulandığı yönetim sistemi cumhuriyet yönetimidir. Bu şekilde olan yönetimler demokratik cumhuriyet diye adlandırılır. Dünya üzerinde bulunan 192 devletin birçoğu cumhuriyet ile yönetilmektedir: Türkiye, Yunanistan, Bulgaristan, İtalya, Almanya, Çin, ABD, Kanada, Fransa, Rusya, Brezilya...

DEMOKRASİ

Demokrasi; Yunancada halk anlamına gelen "Demos" ile yönetim anlamına gelen "Kratos" sözcüklerinin birleşmesinden meydana gelmiştir.

Demokrasi, halkın egemenliğine dayanan yönetim biçimidir. Demokraside hâkimiyetin asıl sahibi millettir. Millet, bunu seçimle iş başına getirdiği temsilcileri, yani milletvekilleri aracılığıyla yapar.

Milletvekilleri millet adına görevlerini yürütürler. Halkın yararı için çalışır, onların haklarını savunurlar. Seçimler yoluyla halk, kendisini yönetecekleri kendisi iş başına getirir veya uzaklaştırır

Demokrasinin Temel İlkeleri

Millî Egemenlik

Yönetim şeklinin demokrasi olabilmesi için egemenliğin millete ait olması gerekir. Millet, bu hakkını temsilcileri (milletvekilleri) aracılığı ile kullanır. Yönetenler, gücünü millettten alır. Hiç kimse zorla iş başına gelemez. Bu ilke anayasamızda şöyle belirtilmiştir: "Egemenlik, kayıtsız şartsız millettendir."

Hürriyet ve Eşitlik

Demokrasi, hürriyet ve eşitlik rejimidir. Hürriyet (özgürlük), başkalarına zarar vermeden ve kanunlara aykırı olmamak üzere, kişinin dilediğini düşünebilmesi ve yapabilmesidir.

Eşitlik, herkesin yasalar karşısında aynı haklara sahip olmasıdır. Yasalar karşısında herkes eşittir. İnsanlar arasında dil, din, ırk, cinsiyet ve düşünce ayrımı yapılamaz. Hiç kimsenin ayrıcalığı yoktur. Ayrıcalık haksızlıklara neden olur. Demokrasi ayrıcalık rejimi değildir.

Siyasi Partiler

Demokrasilerde birbirinden farklı düşüncelere sahip birçok siyasi parti vardır. Toplumsal konularla ilgili olarak birbirine yakın görüş ve düşüncelere sahip kişilerin oluşturdukları siyasi topluluklara siyasi parti denir. Kişiler kurulmuş olan siyasi partilerden birine üye olabilirler. Ülkemizde Kurtuluş Savaşı'ndan sonra kurulan ilk siyasi parti, Cumhuriyet Halk Fırkasıdır. Atatürk tarafından kurulmuştur. Cumhuriyetin ilanından sonra Cumhuriyet Halk Partisi adını almıştır.

Demokrasilerde hükümeti kurma görevi, genellikle seçimler sonunda en çok milletvekili kazanan partiye verilir. Hükümeti kuran partiye iktidar partisi denir. Diğer siyasi partiler ise muhalefet partileri olarak adlandırılır.

Bazı seçim sonuçlarında, hiçbir parti tek babına Mecliste çoğunluğu sayılamaz. Böyle durumlarda siyasi partiler birleşerek hükümeti kurarlar. Bu şekilde kurulan ve birden çok siyasi partinin katıldığı hükümetlere koalisyon hükümeti denir. Eğer bir koalisyon hükümeti kurulmuşsa, birden fazla partinin iktidar partisi olacağı açıktır.

Siyasal partiler demokrasinin vazgeçilmez unsurlarındandır. Serbest seçim ve bunun sonu-[cunda Millet Meclisinin oluşması da demokrasinin temel esaslarındandır.

Seçimler ve Temsil

Milletin egemenliği seçme ve seçilme hakkının kullanılmasıyla ortaya çıkar. Seçim, demokrasinin vazgeçilmez unsurudur. 18 yaşını dolduran her Türk vatandaşı seçme ve halk oylamasına katılma hakkına sahiptir.

Çoğulculuk ve Katılım

Demokrasilerde çoğunluğun düşüncelerinin yönetime yansması gerekir. Katılım ne kadar çok olursa demokrasi adına o kadar olumlu olur. Demokrasilerde katılım ve çoğunluğun düşüncelerinin yönetime yansması ve azınlıkta kalanların haklarının korunması esastır.

Hukukun Üstünlüğü

Demokrasilerde hukukun üstünlüğü ilkesi benimsenmiştir. Demokrasinin sağlıklı işlemesi için yasal düzenlemeler yapılması gereklidir.

Demokrasi halkın egemenliğine dayanan yönetim biçimidir. Demokrasinin dayandığı temel ilkeler vardır. Bunlar millî egemenlik, hürriyet, eşitlik, siyasi partiler, seçimler, çoğulculuk ve hukukun üstünlüğüdür.

DEMOKRASİNİN YOL HARİTASI

Demokrasi: Tüm vatandaşların, organizasyon veya devlet politikasını şekillendirmede eşit haklara sahip olduğu bir yönetim biçimidir. Genellikle devlet yönetim biçimi olarak değerlendirilmesine rağmen, üniversiteler, işçi ve işveren organizasyonları ve bazı diğer sivil kurum ve kuruluşlar da demokrasi ile yönetilebilirler.

İnsan haklarının geçmişten günümüze kadar olan gelişimi çeşitli belge ve yasalardan öğreniyoruz.

İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesi, tek tek bireylerin kendi haklarına sahip olma bilincinde olmaları ve başkalarının haklarına saygı göstermeleriyle mümkündür. İnsanlar, bugün sahip oldukları haklarını çok uzun uğraşlar sonucu elde etmişlerdir.

İnsan haklarını güvence altına alan belge ve yasaları inceleyelim.

Hammurabi Kanunları (MÖ 1795- 1750)

İlk anayasa Babil Kralı Hammurabi tarafından MÖ 1795 - 1750 de ilan edilmiştir. Bütün ağır suçların ölümle cezalandırıldığı bu kanunlar kısaca kısas esasına dayanmaktadır.

Babil Yasaları'na göre;

1) Bir kimse, bir diğerini esir eder, onu köle ilan eder fakat bunu kanıtlayamazsa o zaman esir eden Kişi ölümle cezalandırılır.

2) Bir kimse büyüklerinin huzurunda bir suç iddia eder ve yaptığı suçlamayı kanıtlayamazsa iddia ettiği büyük bir suç İse ölümle cezalandırılır.

3) Yalan şahitlik yapan kişi ölümle cezalandırılır.

4) Bir adam kendisi ile eşit olan birinin dişini kırarsa onun da dişi kırılır.

5) Ameliyat sırasında hastasını öldüren doktorun eli kesilir. Her ne kadar bu yaptırımlar günümüzde geçerli evrensel hukuk ilkelerine uygun olmasa da Hammurabi Kanunları'nda yer alan pek çok ilke bazı açılardan insan haklarına önem vermesiyle dikkat çekmektedir.

Demokrasinin ana yurdu olan Eski Yunan'daki filozoflardan Aristo ve Eflatun demokrasiyi eleştirmiş, o zamanlarda halk içinde "ayak takımının yönetimi" gibi kavramlar kullanılmıştır. Fakat demokrasi diğer yönetim şekillerinin arasından sıyrılarak günümüzde en yaygın olarak kullanılan devlet sistemi haline gelmiştir.

Demokrasiye İlk Adımlar

M.Ö.2500 ► Babil Kralı Hammurabi Kanunları, ilk anayasaı oluşturmaktadır.

M.Ö. 2375 ► Sümer Lagaş Kralı Urukagina, tarihte bilinen ilk yazılı kanunları oluşturmuştur

M.Ö 450 Demokrasinin ilk uygulayıcıları Atina ve Sparta (Yunanistan)'daki şehir devletleri ile Grekler olmuştur.

O dönemlerde ikisi de şehir devletiydi. Her iki şehirde de halkın bütün erkekleri, şehrin yönetimine katılıyordu.

M.Ö. 367 Roma'da 12 Levha Kanunu ile yönetilenlere de seçilme hakkı verilmiş ve klasik öncesi döneme geçilmiştir.

Antik çağ:

Demokrasi ilk olarak eski Yunanistan'da, şehir-devletlerinde uygulandı. Doğrudan demokrasiye çok yakın olan bu sistem Atina demokrasisi olarak da anılır. Teoride bütün yurttaşlar mecliste oy verme ve fikrini söyleme hakkına sahipti fakat o günün koşullarına göre kadınlar, köleler ve şehir devletinde doğmamış olanlar bu haklara sahip değillerdi.

Magna Carta (1215):

Ortaçağ'da demokrasinin gelişme süreci içindeki en büyük olay İngiltere'de kralın yetkilerini halk adına sınırlayan Magna Carta Libertatum'un (Büyük Sözleşme) ilan edilmesidir. Bu belge doğrultusunda ilk seçimler 1265 yılında yapılmıştı. Fakat bu seçimlere, yapılan kısıtlamalar sebebiyle, halkın çok az bir bölümü katılabiliyordu.

İngiltere'de Kral Yurtsuz John tarafından imzalanmıştır. Özgür kişilere verilen haklardan oluşmaktadır.

1. Kral, yasalara uygun olarak verilmiş bir hüküm olmadan kimseyi tutuklayamaz, hapsedemez, mallarına el koyamaz, sürgüne gönderemez ve kötü muamelede bulunamaz.

2. Kral, kimseye karşı hak ve adaleti yerine getirmekten kaçınmaz ve adalet geciktirilemez.

3. Kral, kanuni bir hükmü olmadan toprakları, şatoları, hakları ve özgürlükleri ellerinden alınmış kişilere tüm bunları iade edecektir.

4. Kimse yargılanmadan hapse atılmayacaktır.

Magna Carta, vatandaşların hakları ve özgürlükleri açısından çok önemli kurallar getirmiş olup, hukukun üstünlüğü ilkesinin birçok ülkede yerleşmesine neden olmuştur.

Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi (4 Temmuz 1776):

18. ve 19. yüzyıllarda demokrasi, Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ve Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi ile hızlıca yükselen bir değer haline gelmiştir. Amerika'nın kurulmasını sağlayanların oluşturduğu sistem ilk liberal demokrasi olarak tanımlanabilir. 1788 yılında kabul edilen Amerikan Anayasası hükümetlerin seçimlerle kurulmasını ve insan hak ve özgürlüklerinin korunmasını sağlıyordu. Bundan daha önce de Kuzey Amerika'daki kolonilerin birçoğu

demokratik özellikler taşıyordu. Koloniden koloniye farklılaşmakla beraber hepsinde belli miktarda vergi veren veya istenen bazı sıfatları karşılayabilen beyaz erkeklerin seçme hakları vardı. Amerikan İç Savaşı'nın ardından 1860'larda yapılan değişikliklerle kölelere özgürlük ve oy verme hakkı tanınması ile demokrasinin gelişme süreci içerisinde bir adım daha atılmış oldu.

Fransız İhtilali (1789):

1789 Fransız İhtilali'yle birlikte bir anayasa hazırlanarak iktidar, halkın seçeceği bir parlamento ile kral arasında paylaştırıldı. Ulusal Konvansiyon Hükümeti yetişkin ve belli miktarda vergi veren erkeklerin oy vermesiyle seçildi. 28 Ağustos 1789'da Fransız İhtilali'nden sonra, Fransız Ulusal Meclisi tarafından Fransa İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi kabul edildi. Bu ihtilal eşitlik, hürriyet, anayasa gibi kavramların önem kazanmasını sağladı.

Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'ndeki maddelerden bazıları şunlardır:

- Hiç kimse inançlarından dolayı rahatsız edilemez.
- Düşünce ve ifade özgürlüğü garanti altındadır.
- Hiç kimse yasaların gösterdiği durumlar dışında suçlanamaz ve tutuklanamaz.
- Keyfi emirler verilmesini isteyenler ve bu emirleri yerine getirenler cezalandırılır. Suçlu olduğu ispat edilene kadar herkes masumdur.
- İnsanlar özgür ve eşit değerdedir ve öyle de kalırlar.
- Hak ve özgürlüklerin sınırı yasalardır. Özgürlük bir başkasına zarar vermeden her şeyi yapabilme gücüdür.
- Kral dahil kimse halktan kaynaklanmayan iktidarı kullanamaz.

-Tüm yurttaşlar bizzat veya temsilcileri aracılığıyla yasaların yapılmasına katkıda bulunma hakkına sahiptir.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, İnsan haklarının uluslararası alanda korunmasını amaçlayan bir çalışmadır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi hazırlanması 2. Dünya Savaşı'ndan sonra hızlandırılmıştır. 24 Ekim 1945 tarihinde BM (Birleşmiş Milletler) kurulmuştur. BM bünyesinde kurulan İnsan Hakları Komisyonu'nun çalışmaları sonucunda 10 Aralık 1948 tarihinde İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi kabul edilmiştir.

İnsan Hakları Beyannamesi'ndeki maddelerden bazıları şu şekilde sıralanmıştır;

- Her kişinin yaşama hakkı, kanun koruması altındadır.
- Hiç kimse işkenceye, insanlık dışı veya onur kırıcı ceza ve işleme uğratılamaz.
- Hiç kimse köle veya kul olarak tutulamaz.
- Hiç kimse zorla çalıştırılmaz veya zorla çalışmaya bağlı tutulamaz.
- Herkesin özgürlük ve güvenlik hakkı bulunmaktadır.
- Yasal yöntemler dışında hiç kimse özgürlüğünden yoksun bırakılamaz.
- Herkes özel ve aile yaşamına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.
- Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir. Fakat bu özgürlük kamu güvenliğinin ve düzeninin, genel sağlığın, genel ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için kanunda ön görülen zorunlu olan önlemlerle sınırlanabilir.
- İnsanların eşit doğduğunu ve eşit yaşamaları gerektiğini, insanların zulme karşı direnme hakkı olduğunu, her türlü

egemenliğin esasının millete dayalı olduğunu ve mutlak egemenliğin bir kişi ya da grubun elinde bulunamayacağını, devleti idare edenlerin esas olarak millete karşı sorumlu olduğunu, hiç kimsenin dini ve sosyal inançları yüzünden kınanamayacağını ortaya koymuştur.

1950 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kurulması ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin kabul edilmesinden sonra demokratik ilkeleri benimseyen Batı Avrupa ülkeleri 5 Mayıs 1949 tarihinde Avrupa Konseyi'ni kurdular. Avrupa Konseyi insan haklarının korunmasında etkili olan ilk bölgesel kuruluştur.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ndeki maddelerden bazıları şunlardır:

- Bütün insanlar hürriyet, haysiyet ve şeref bakımından eşittirler.
- Herkes ırk, renk, cins, din, dil gibi açılardan herhangi bir fark gözetmeksizin bu bildirideki hürriyetlerden yararlanır.
- Yaşamak, hürriyet ve kişi emniyeti her ferdin hakkıdır.
- Hiç kimse kölelik ya da kulluk altında bulundurulamaz.
- Hiç kimse işkenceye, insanlık dışı ve haysiyet kırıcı cezalara tabi tutulamaz.
- Herkes hukuki kişiliğinin tanınması hakkına sahiptir.

1989 Berlin Duvarının Yıkılması:

Berlin Duvarı'nın yıkılması, Sovyetler Birliği'nin ve Doğu Avrupa ülkelerinin dağılması bu ülkelerde demokrasinin yayılmasına zemin hazırladı.

Türklerde Demokrasi Hareketleri

İlk Türk devletlerinde monarşi yönetimi vardı. Ülke han, hakan, kağan gibi ünvanlar kullanan bir hükümdar tarafından yönetilirdi. Hükümdarın Tanrı tarafından seçildiğine (kut anlayışı) inanılırdı. Hükümdara yönetim işlerinde "Kurultay" denilen meclis yardım ederdi. Boy beyleri ile ileri gelen devlet adamlarının katıldığı Kurultay işlev olarak bugünkü meclise benzerdi. Hükümdar bu Kurultay tarafından seçilirdi. Kurultayda askerlik, savaş, barış, vergiler gibi önemli devlet işleri görüşülürdü.

Ayrıca hükümdarın eşi (hatun)de Kurultay'a katılır ve fikirlerini söyleyebilirdi. Bunlar Türklerde az da olsa demokrasi anlayışının varlığını göstermektedir.

Türkler İslâmiyet'i kabul ettikten sonra da eski Türk devlet geleneklerini sürdürmüşlerdir. Yönetimde Monarşik yapı devam etmiş, Kurultay'ın yerini "Divan örgütü" almıştır.

Yasalarda İslami kurallara da yer verilmiştir. Müslüman Türk toplumundaki önemli düşünürler yöneticiler üzerinde olumlu etkilerde bulunmuşlar, onları adaletli davranmaları konusunda uyarmışlardır.

Osmanlı Devleti'nde devlet ve toplum yapısı, 19. yüzyıla kadar kendinden önceki Türk İslâm devletlerinden pek farklı değildi. 19. yüzyılda Fransız İhtilali'nin getirdiği demokratik gelişmeler Osmanlı ülkesinde de etkili olmuştur.

Osmanlı Devleti'nde Batılı anlamda ilk demokrasi hareketi 1839'da ilan edilen "Tanzimat Fermanı" olmuştur. Bu ferman ile padişah ilk defa kendi isteğiyle yetkilerini sınırlandırmış, halka daha fazla haklar tanımıştır.

Osmanlı Devleti'nde Demokrasi Hareketleri

Osmanlı Devleti'nde Batılı anlamda ilk demokrasi hareketleri 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı ile başlamıştır. Bu ferman ile padişah ilk defa kendi isteğiyle yetkilerini sınırlandırmış ve halka eskiye göre daha fazla haklar tanımıştır.

Tanzimat Fermanı'nın ilân nedenleri

Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa meselesinde Avrupa'nın desteğini almak

Avrupa'nın Osmanlı iç işlerine karışmasını önlemek

Fransız İhtilali'nin milliyetçilik etkisini azaltmak

Gayrimüslimleri devlete bağlamak

Fermada yer alan konular;

Tüm vatandaşların can, mal ve namus güvenliğinin sağlanması,

Yargılamada açıklık, hiç kimse yargılanmadan idam edilemeyecek, (Hukuk devleti özelliğini yansıtır)

Vergide adalet,

Erkeklere dört yıl mecburi askerlik,

Rüşvetin ortadan kaldırılması,

Herkesin mal ve mülküne sahip olması, bunu miras olarak bırakabilmesi.(Özel mülkiyet güvence altına alındı. Müsadere kaldırıldı)

Fermada verilen bütün sözlerin tamamen yerine getirilememesine rağmen bu çabalar, çağdaşlaşmaya ve cumhuriyet fikrine önyak olmuştur.

Tanzimat Fermânı'nın okunmasından I. Meşrutiyet'in ilanına kadar geçen dönem, Osmanlı tarihinde Tanzimat Dönemi (3 Kasım 1839 – 22 Kasım 1876) olarak anılır.

1.Meşrutiyet'in İlanı

Osmanlı Devleti'nde demokratikleşme yolunda atılan en önemli adım ise 1876'da ilân edilen I. Meşrutiyet ve Kanun-u Esasî olmuştur. Kanun-u Esasî, Osmanlı Devleti'nin ve Türk tarihinin ilk anayasası niteliğindedir.

Mithat Paşa, Namık Kemal, Ziya Paşa gibi bazı aydınlar devletin içine düştüğü kötü durumdan kurtulması için, Meşrutiyet'in ilan edilmesi gerektiğini savunuyorlardı Bu aydınların bulunduğu bu gruba Genç Osmanlılar (Yeni Osmanlılar) veya Jön Türkler deniyordu.

Jön Türkler, meşrutiyeti ilan etme yanlısı olmayan padişah Abdülaziz'i tahttan indirerek yerine V. Murat'ı çıkardılar. Jön Türkler, sağlığı bozuk olan V.Murat üç ay sonra tahttan indirerek, meşrutiyeti ilan edeceğine söz veren II.Abdülhamit'i tahta geçirdiler.

II. Abdülhamit, sözünü yerine getirmek için Mithat Paşa'yı sadrazamlığa getirerek meşrutiyeti ilan etti (23 Aralık 1876).

Meşrutiyet'in İlanının Önemi:

Meşrutiyet'in ilanı ile ilk kez halk, padişahın yanında yönetime ortak olmuştur.

Halk ilk defa seçme-seçilme ve temsil hakkını kullanmıştır.

Osmanlı Devleti'nde Mutlakiyet olan yönetim şekli sona ermiş, Meşrutiyet yönetimi başlamıştır.

Osmanlı tarihinin aynı zamanda Türk tarihinin ilk anayasası olan, Kanun-ı Esasi ilan edilmiştir.

Meclis-i Mebusan ve Meclis'i Ayan olmak üzere iki meclis açıldı. Meclis-i Mebusan'ın üyelerini halk, Meclis-i Ayan'ın üyelerini padişah seçti.

Kanun-İ Esasi (1876)

Osmanlı Devleti'nde 23 Aralık 1876 tarihinde I. Meşrutiyet ilan edilerek Türk tarihinin ilk anayasal özelliğini taşıyan Kanun-i Esasi kabul edildi.

Böylece halk ilk defa padişahın yanında yönetime ortak oldu. Seçme, seçilme ve temsil hakkını kullandı. Kişi hakları anayasanın güvencesi altına alındı.

Kanun-İ Esasinin Özellikleri

1. Belçika anayasası örnek alınarak hazırlanmıştır. Türk tarihinin ilk anayasasıdır.

2. Osmanlı devletinde ilk kez parlamento kuruldu ve Halk ilk kez seçim hakkını kullanarak yönetime katıldı.

3. Osmanlı tarihinde TÜRKÇE ilk kez resmi dil olarak kabul edildi.(Milliyetçilik özelliği.)

Kanun-İ Esasinin Bazı Maddeleri

1. Bir kanuna dayalı olmadığı sürece hiç kimseden vergi ve buna benzer paralar alınamaz.

2. İşkence ve her türlü eziyet kesinlikle ve tamamen yasaktır.

3. Osmanlı sınırları içerisindeki herkes özel mülkiyet sınırları içindeki her türlü saldırıdan korunmuştur.

4. Kanunda olmayan bir sebepten dolayı kimsenin özel mülküne zorla girilemez.

II. Abdülhamit, 1877-78 Osmanlı Rus Savaşını (93 Harbi) bahane ederek meclisi kapattı. Böylece meşrutiyet sona erdi. Tekrar mutlakiyet başladı.

Mutlakiyet: Hükümdarın kayıtsız şartsız yönetimi elinde bulundurması.

Meşrutiyet: Monarşi ile yönetilen devletlerde hükümdarın başkanlığı altındaki parlamento (meclis) yönetimi.

2. Meşrutiyet'in İlanı

I. Meşrutiyet'in kapatılması üzerine harekete geçen Jön Türkler, İttihat ve Terakki Örgütü'nü kurdular (1889). Örgüt,

II. Abdülhamit'e meşrutiyeti tekrar ilan etmesi için baskı yaptı. Padişah meşrutiyeti ilan etmeyince, İttihat ve Terakki Örgütü'ne bağlı bulunan Niyazi Bey ve Enver Bey birlikleriyle

Balkanlarda ayaklandı. Ayaklanmanın büyümesini istemeyen II.Abdülhamit, ikinci kez meşrutiyeti ilan etmiştir (1908).

Böylece II.Meşrutiyet dönemi başlamıştır.

31 Mart Olayı (13 Nisan 1909)

Meşrutiyet karşıtları İstanbul'da bir isyan çıkarttılar. Bu isyana "31 Mart Olayı" denir.İsyanı Selanik'ten yola çıkan, kurmay başkanlığını Mustafa Kemal'in yaptığı Hareket Ordusu bastırmıştır.

Sonuçları:

●1876 Anayasası tekrar yürürlüğe girdi.

●Anayasa değişikliği ile padişahın meclisi kapatması zorlaştırılmıştır.

●İttihat ve Terakki bu ayaklanmadan II.Abdülhamit'i sorumlu tutarak onu tahttan indirmiş, yerine V. Mehmet Reşat padişah yapılmıştır.

●Karışıklıklardan yararlanmak isteyen Avrupalı devletler bazı yerleri işgal etti.

-Yunanistan, Girit'i işgal etti (1908)

-Avusturya-Macaristan, Bosna-Hersek'i işgal etti.

-Bulgaristan, bağımsızlığını ilan etti.

●Bu dönemde ülkeyi İttihat ve Terakki Cemiyeti yönetti. İttihatçılar yönetimde Türkçülük fikrine önem verdiler.

●Basına uygulanan sansür kaldırıldı.

Not: "31 Mart Olayı" Osmanlı tarihinde rejime yönelik ilk isyan hareketidir.

Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'nde

Demokrasi Hareketleri

Demokrasi günümüzde en yaygın yönetim şeklidir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti de demokrasi ile yönetilmektedir.

Atatürk, Amasya Genelgesi'nde, "Milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır." kararının yer alması, TBMM'nin açılmasından hemen sonra, "Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir." ilkesinin kabul edilmesi bu durumun en önemli göstergesi olmuştur.

23 Nisan 1920:

23 Nisan 1920, Milli mücadelenin önderi M. Kemal Ankara'da TBMM 'yi açtı. Böylece Millet adına tüm yetkiler mecliste toplanmıştır. Halk egemenliği gerçekleşmiştir. Meclisin ilk demokratik çalışması "Egemenlik Kayıtsız Şartsız Milletindir" ilkesinin kabul edilmesidir.

29 Ekim 1923'te Cumhuriyet ilan edilmiştir. Cumhuriyet, Türklerin yeni devlet biçimi olmuştur. Atatürk İlk Cumhurbaşkanı, İsmet İnönü ilk başbakan olmuştur.

4 Ekim 1926 Medeni Kanun kabul edilerek Türk kadınına bazı hak ve özgürlükler getirmiştir. Kadınlar erkeklerle eşit statüye getirildi.

Kadınlarımıza siyasi alanda haklar tanındı.

1930 yılında belediye seçimlerine katılma hakkı,

1933 yılında muhtarlık seçimlerine katılma hakkı,

1934 yılında milletvekili seçme ve seçilme hakkı verildi.

Siyasal haklar Türk kadınına birçok Avrupa ülkesinden çok önce verilmiştir.

1945'te çok partili döneme girilmiştir.

1995'te ülkemizde seçmen yaşı 20'den 18'e indirilmiştir.

1 Ocak 2002'de yeni Medeni Kanun kabul edilmiştir. Evlilik ve mirasta kadın erkek eşitliği sağlanmıştır.

İNSAN OLARAK HAKLARIMIZ

HAK: İnsana yasalar ve anlaşmaların tanıdığı yetkiler toplamıdır.

SORUMLULUK: Kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, mesuliyet.

ÖZGÜRLÜK: Herhangi bir kısıtlama, zorlamaya bağlı olmadan düşünme ve davranma, serbestlik, hürriyet. Özgürlükler sınırsız değildir. Bir kişinin özgürlüğü başka bir kişinin özgürlüğünün başladığı yerde biter.

Temel Hak Ve Özgürlüklerimiz

- İnsan Hakları kavramı, tüm insanlara verilen hak ve özgürlükleri kapsar.

- Yaşama hakkı, tüm insanların öncelikli hakkıdır. Yaşama hakkı olmadan diğer hak ve özgürlükler de olmaz.

- **Temel hak ve özgürlükler üç büyük kümede toplanır.**

1. Kişinin hak ve özgürlükleri

2. Sosyal ve ekonomik haklar

3. Siyasal haklar-

Bazı hak ve özgürlükler birbirinin temelini oluşturur. Örneğin, düşünce özgürlüğü, eğitim hakkına; eğitim hakkı, bilim ve sanat özgürlüğüne; bilim ve sanat özgürlüğü eğitim hakkına temel olabilir.

HAKLARIMIZ

1. Yaşama Hakkı

2. Sağlık Hakkı

3. Eğitim Hakkı

4. Seçme ve Seçilme Hakkı

5. Özel Yaşamın Gizliliği Hakkı

6. Konut Dokunulmazlığı Hakkı

7. Kişi Dokunulmazlığı Hakkı

8. Dilekçe Hakkı

9. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Hakkı

10. Mülkiyet Hakkı

11. Tüketici Hakları

12. Telif ve Patent Hakkı

BİZE TANINAN ÖZGÜRLÜKLER

1. Haberleşme Özgürlüğü

2. Düşünce, Kanaat ve İfade Özgürlüğü

3. Basın Özgürlüğü

4. Seyahat ve Yerleşme Özgürlüğü

5. Bilim ve Sanat Özgürlüğü

6. Din ve Vicdan Özgürlüğü

7. Toplantı Hak ve Özgürlüğü

8. Örgütlenme Özgürlüğü

9. Hak Arama Özgürlüğü

DEVLETE KARŞI SORUMLULUKLARIMIZ

1. Seçme ve Seçilme

2. Kanunlara Uymak

3. Vergi Vermek

4. Askere Gitmek

Temel Haklarımız

Yaşama Hakkı

Yaşama hakkı, tüm hakların temelidir. Çünkü diğer hak ve özgürlüklere ulaşabilmek için yaşamak gerekir. Örneğin önemli bir sağlık problemi olan bir kişi, seyahat ve çalışma özgürlüğünden de mahrum kalır. Devletin yaşama hakkını korumak için aldığı önlemler:

- Anne ve çocuk sağlığını korumak

- Gençleri alkol ve uyuşturucudan korumak

- Korunmaya muhtaç çocuklara sahip çıkmak

- İnsanın maddî ve manevî varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamak

Kişi Dokunulmazlığı

Anayasamıza göre, bazı özel durumlar dışında kişinin vücut bütünlüğüne dokunulmaz. Anayasamıza göre şu özel durumlarda kişi özgürlüğüne dokunulabilir:

- Acil ameliyatlarda vücudun gerekli yerlerinin alınmasıyla

- Kişinin kendini savunma zorunluluğuyla saldırganı öldürmesiyle

- Cezalı kişilerin çalıştırılmalarıyla

- Çocukların ıslah evlerinde tutulmalarıyla

- Toplum için tehlike saçan kişilerin sınır dışı edilmeleriyle

- Suçluluğu konusunda önemli ipuçları bulunan kişilerin yakalanmalarıyla

Özel Yaşamın Gizliliği

Kişinin istediği şeyleri gizli tutmaya hakkı vardır. Gizlilik aile yaşamından başlar. Kişi, eşiyle ve çocuklarıyla arasında geçenleri açıklamak zorunda değildir. Özel yaşamın gizliliğine dokunulduğu durum: Mahkemede yargılama nedeniyle yetkililerin özel yaşamla ilgili araştırma yapmalarıdır.

Eğitim Hakkı

İnsanların en önemli özelliklerinden birisi de eğitilebilen bir varlık olmasıdır. İnsanın bu özelliğinin geliştirilmesi eğitim hakkının olmasına bağlıdır. Hiç kimse eğitim hakkından yoksun bırakılamaz.

Anayasamızın 42. maddesinde, "Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz." ifadesi yer almaktadır. Eğitim ve öğretim ülkemizde Atatürk İlke ve İnkılaplarına göre düzenlenir. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz.

Sağlık Hakkı

Sağlık hakkı, insanların temel haklarından biridir. İnsanların sağlıklı yaşayabilmeleri için, öncelikle koruyucu önlemlerin alınması gerekir.

Dilekçe Hakkı

Demokratik bir devletin vatandaşlarına tanıdığı haklardan birisi de dilekçe hakkıdır. Dilekçe hakkı diğer temel haklar gibi anayasa ile güvence altına alınmıştır. Vatandaşlar

herhangi bir şekilde hakları ihlal edildiğinde devletin ilgili kurumlarına dilekçe ile başvurabilir.

Seçme ve Seçilme Hakkı

Seçme, seçilme ve siyasi parti faaliyetlerinde bulunmak demokrasinin en önemli hak ve hürriyetlerindendir. Bu hak ve hürriyetler kanunla düzenlenmiştir.

Temel hak ve özgürlükler, insan için vazgeçilmez olan şeylerdir. Bunlar doğuştan var olan haklardır. Anayasamız temel hak ve özgürlüklerimizi güvence altına almıştır. Bu hak ve özgürlükler yine kanunla sınırlandırılabilir.

Örneğin aşağıdaki durumlarda olanlar oy kullanamaz.

- Askeri öğrenciler
- Erbaş ve Erler
- Suçu kesinleşmiş mahkûmlar.

Temel Özgürlükler

Başkalarına zarar vermediği sürece insanların özgürlüğü engellenemez. Devlet, kişilerin özgürlüğünü korumakla görevlidir.

Yaşama hakkı olmadan diğer haklar da olamaz. Demek ki temel özgürlüklerin ilki yaşama hakkıdır. Diğer bir temel özgürlük ise düşünce öz gürlüğüdür. Düşünce özgürlüğü olmadan bilim ve sanat özgürlüğü de olmaz.

Düşünce, Kanaat ve İfade Özgürlükleri

İnsanın düşüncelerini özgün görüşler olarak belirtebilmesi onun en temel özelliğidir. Anayasamıza göre, herkes düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir. Anayasamız bu özgürlüğün kullanılmasında da bazı sınırlandırmalar getirmiştir. Buna göre düşünceyi açıklama özgürlüğü :

- Suç işlemeyi özendirmemelidir.
- Devlet, aile ve kişi sırlarını açıklamaya neden olmamalıdır.
- Yargılamayı engellememelidir.
- Yasaklanmış bir dille kullanılmamalıdır.

Din ve Vicdan Özgürlüğü

Din, tanrıya inanma ve ibadet davranışıdır. Vicdan ise kişinin kendi davranışlarıyla ilgili yargıya varmasıdır.

Din ve vicdan özgürlüğü Lâikliğin temelidir. Anayasamıza göre Türkiye Cumhuriyeti, lâik bir devlettir. Anayasamızın 24. maddesine göre ise :

- Herkes vicdan, dinî inanç ve kanaat özgürlüğüne sahiptir.
- Din, mezhep ve diğer konularda ayrımcılık yapmamak koşuluyla ibadet, dinsel ayin ve törenler yapmak serbesttir.
- Kimse ibadete ve dinsel törene katılmaya zorlanamaz,
- Kimse dinsel inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz.
- Din ve ahlâk eğitimi ve öğretimi devletin denetimi altında yapılır.
- Din kültürü ve ahlâk öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında zorunlu bir derstir. Bunun dışındaki din ve ahlâk eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin isteğine, küçüklerin ana baba ya da yasal koruyucuların isteğine bağlıdır (md.24).
- Kimse devletin temel düzenini, kısmen de olsa din kurallarına dayandıramaz.
- Kimse hiçbir gerekçeyle dini, din duygularını ya da dince kutsal sayılan şeyleri kötüye kullanamaz.

Toplantı Hak ve Özgürlüğü

İnsanlar, toplu olarak düşünmek, tartışmak, sorunlara görüşerek çözümler getirmek alışkanlığı edinmişlerdir. Demokratik toplantı ve gösteriler, hak almada ortak gücün kullanılma yöntemidir.

Anayasamıza göre "Herkes, önceden izin almadan, silâhsız ve saldırsız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir" (md.34).

Temel hak ve özgürlüklerimizin kısıtlanabileceği durumlar; savaş hali, sıkıyönetim, seferberlik hali, olağanüstü hal, kamu sağlığı ve güvenliğinin bozulduğu durumlarda vs.

Basın ve Yayın Özgürlüğü

Basın özgürlüğü, insanların görüşlerini gazete, kitap, dergi ve televizyon gibi araçlarla topluma duyurabilmesini ifade eder. Basın özgürlüğü insanların okul dışında da eğitilmesine imkân sağlar.

Haberleşme Özgürlüğü

Haberleşme özgürlüğü kişilerin yakınları, özel veya devlet kuruluşları ile çeşitli yollarla haberleşmesini ifade eder. Kişilerin haberleşmesinde gizlilik esastır. Hiç kimsenin telefonları dinlenemez. Ancak devlet, suçun önlenmesi veya ortaya çıkarılması amacıyla yetkili kurumlarıyla telefonları dinleyebilir.

Yerleşme ve Seyahat Özgürlüğü

Yerleşme ve seyahat özgürlüğü kişinin istediği yerde oturmasını veya seyahat edebilmesini kapsar. Anayasamızın 23. maddesinde, "Herkes, yerleşme ve seyahat özgürlüğüne sahiptir." ifadesi yer almaktadır.

Bilim ve Sanat Özgürlüğü

Herkes, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme hakkına sahiptir. Demokratik devlet, bilim alanında çalışanları teşvik eder. Sanatçıyı korur. Bilimsel çalışmaları teşvik eder.

Atatürk bu konuyla ilgili olarak, "Efendiler, hepiniz milletvekili olabilirsiniz, hatta cumhurbaşkanı olabilirsiniz, fakat bir sanatçı olamazsınız." demiştir.

Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlandırılması

Temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması ancak kanunla yapılabilir.

Devlet temel hak ve hürriyetleri ancak belli bir ölçüde sınırlayabilir.

Temel Hak ve Hürriyetlerin Kötüye Kullanılmaması

Temel hak ve hürriyetlerin kullanılmayacağı durumlar şunlardır:

Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak için kullanılmaz.

Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığı tehlikeye düşürecek şekilde kullanılmaz.

Temel hak ve hürriyetleri yok etmek için kullanılmaz.

Devletin kişi veya zümre tarafından yönetilmesi, sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde hâkimiyet kurması veya din, dil, ırk mezhep ayrımı yapmak için kullanılmaz.

Temel hak ve hürriyetlerin bazı durumlarda durdurulduğu görülür. Anayasamızın 15.maddesinde bu durum bazı şartlara bağlanmıştır. Bu şartlar;

- * Savaş hâli,
- * Seferberlik hâli,
- * Sıkıyönetim hâli
- * Olağanüstü hâldir.

Ancak temel hak ve hürriyetlerin bazı durumlarda kısmen veya tamamen durdurulması durumunda bile kimsenin yaşama hakkına, din, vicdan ve düşünce özgürlüğüne dokunulamaz.

Veda Hutbesi (632)

Hz. Muhammed vefat etmeden önce insanlara çok önemli tavsiyelerde bulunmuştur.

İslamiyet'i göre bütün insanlar eşittir, insanların eşit ve temel haklara sahip olduğu fikrinin oluşmasında dinlerin katkısı olmuştur. Kanunlar herkese aynı şekilde uygulanır. Herhangi bir kişiye ya da gruba ayrıcalık tanınmaz. Devlet başkanı keyfi davranamaz.

Veda Hutbesi

"Ey insanlar! " Sözümlü iyi dinleyiniz! Biliyorum, belki bu seneden sonra sizinle burada bir daha buluşamayacağım.

"İnsanlar! bu günleriniz nasıl mukaddes bir gün ise, bu aylarınız nasıl mukaddes ay ise, bu şehriniz (Mekke) nasıl bir mübarek şehir ise, canlarınız, mallarınız, namuslarınızda öyle mukaddestir, her türlü tecavüzden korunmuştur.

"Ashabım! Muhakkak Rabbinize kavuşacaksınız. Oda sizi yaptıklarınızdan dolayı sorguya çekecektir. Sakin benden sonra eski sapıklıklara dönmeyiniz ve birbirinizin boynunu vurmayınız! Bu vasiyetimi burada bulunanlar bulunmayanlara ulaştırın. Olabilir ki burada bulunan kimse, bunları daha iyi anlayan birisine ulaştırmış olur.

"Ashabım! "Kimin yanında bir emanet varsa, onu hemen sahibine versin.biliniz ki faizin her çeşidi kaldırılmıştır.Allah böyle hükmetmiştir.İlk kaldırdığım faizde Abdulmuttalib'in oğlu (amcam)Abbas'ın faizidir.lakin ana paranız size aittir.ne zulmediniz nede zulme uğrayınız.

"Ashabım! "Dikkat ediniz, cahiliyeden kalma bütün adetler kaldırılmıştır, ayağımın altındadır.cahiliye devrinde güdülen kan davalarda tamamen kaldırılmıştır.Kaldırdığım ilk kan davası Abdulmuttalib'in torunu İlyas bin Rabia'nın kan davasıdır.

"Ey insanlar! "Muhakkak ki şeytan şu toprağınızda kendisine tapınmaktan tamamen ümidini kesmiştir.Fakat siz bunun dışında ufak tefek işlerinizde ona uyarsınız bu da onu memnun edecektir.Dinimizi korumak için bunlardan da sakınız.

"Ey insanlar! "Kadınların haklarını gözetmenizi ve bu hususta Allahtan korkmanızı tavsiye ederim.Siz kadınları Allah'ın emaneti olarak aldınız ve onların namusunu kendinize Allah'ın emri ile helal kıldınız. Sizin kadınlar üzerinde hakkınız, kadınlarında sizin üzerinizde hakkı vardır. Sizin kadınlar üzerindeki hakkınız yatağınızı hiç kimseye çiğnetmemeleri, hoşlanmadığınız kimseleri izniniz olmadıkça evinize almamalarıdır.Eğer gelmesine müsaade etmediğiniz bir kimseyi evinize alırsa Allah size onları yatakların yalnız bırakmanıza ve daha olmazsa hafifçe dövüp sakındırmanıza izin vermiştir.kadınlarında sizin üzerinizdeki hakları, meşru örf ve adete göre yiyecek ve giyeceklerini temin etmenizdir.

"Ey müminler! "Size iki emanet bırakıyorum, onlara sarılıp uydukça yolunuzu hiç şaşırırmazsınız. O emanetler Allah'ın kitabı Kur an-ı Kerim ve Peygamberinin sünnetidir.

"Müminler! "Sözümlü iyi dinleyiniz ve iyi belleğiniz. Müslüman müslümanın kardeşidir ve böylece bütün Müslümanlar kardeşirler. Bir Müslüman kardeşinin kanıda, malıda helal olmaz.Fakat malını gönül hoşluğu ile vermişse o başkadır.

"Ey insanlar! "Cenab-ı Hak her hak sahibine hakkını vermiştir.Her insanın mirastan hissesi ayrılmıştır. mirasçıya vasiyet etmeye lüzum yoktur.Çocuk kimin döşeginde doğmuş ise ona aittir.Zina eden kimse için mahrumiyet vardır.Babasından başkasına ait soy iddia eden soysuz yahut efendisinden başkasına intisaba kalkan köle Allah'ın meleklerinin ve bütün insanların lanetine uğrasın.Cenab-ı Hak bu gibi insanların ne tevbelerini nede adalet ve şahadetlerini kabul eder.

"Ey insanlar! "Rabbiniz birdir. Babanızda birdir. Hepiniz Ademin çocuklarısınız. Adem ise topraktandır.Arabın arab olmayana arab olmayanında arab üzerine üstünlüğü olmadığı gibi kırmızı tenlinin siyah üzerine siyahında kırmızı tenli üzerinde bir üstünlüğü yoktur.Üstünlük ancak takvada,

Allahtan korkmaktadır. Allah yanında en kıymetli olanınız Ondan en çok korkanınızdır. "Azası kesik siyahi bir köle başınıza amir olarak tayin edilse sizi Allah'ın kitabı ile idare ederse onu dinleyiniz ve itaat ediniz. "Suçlu kendi suçundan başkası ile suçlanamaz. Baba oğlunun suçu üzerine oğlu da babasının suçu üzerine suçlanamaz. "Dikkat ediniz!şu dört şeyi kesinlikle yapmayacaksınız:Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayacaksınız.Allah'ın haram ve dokunulmaz kıldığı cani haksız yere öldürmeyeceksiniz.Hırsızlık yapmayacaksınız. İnsanlar "la ilahe illallah" deyinceye kadar onlarla cihad etmek üzere emr olundum.Onlar bunu söyledikleri zaman kanlarını ve mallarını korumuş olurlar. Hesapları ise Allaha aittir.

"İnsanlar! "Yarın beni sizden soracaklar ne diyeceksiniz? Sahabe-i kiram hep birden şöyle dediler; "Allah'ın elçiliğini ifa ettiniz, vazifenizi hakkıyla yerine getirdiniz,bize vasiyet ve nasihatte bulundunuz,diye şahadet ederiz".Bunun üzerine Resul'i Ekrem Efendimiz şahadet parmağını kaldırdı, sonrada cemaatin üzerine çevirip indirdi ve şöyle buyurdu;

"Şahid ol ya Rab! Şahid ol ya Rab! Şahid ol ya Rab!"

TÜRK KADINI VE HAKLARI

Türk toplumunda kadının saygın bir yeri vardı. Orta Asya'da kurulan ilk Türk devletlerinde kadın ve erkek eşit haklara sahipti. Devlet yönetiminde, hakanların yanında hatun adı verilen eşleri de söz sahibiydi. Kadınlar ata binip ok atar, güreş gibi ağır sporlar yapar ve savaşa katılırlardı. Toplumda tek eşlilik prensibine bağlı kalınır; ev, eşlerin ortak malı sayılırdı. Namus kavramına büyük bir önem verilirdi.

Anadolu'nun Türkleşmesinde Türk kadının büyük rolü vardır. Ahi teşkilatının bir kolu olan Bacıyan-ı Rum (Anadolu kadınları) teşkilatı Anadolu'nun Türk yurdu olmasında etkili olmuştur.

Bunun yanında kadınlar, vakıflar kurup toplumsal alanda da çalışmalar yapmışlardı. Toplumsal gelişmelerle birlikte kadın haklarında yeterli gelişme sağlanamadı. Osmanlı Devleti zamanında kadınların okuma yazma oranları ileri bir seviyede olmadığından sosyal haklarını da yeteri kadar koruyamadılar.

Tanzimat Fermanı ile kadınlar bazı özgürlüklerine kavuştularsa da bu yeterli olmamıştır.

Bu dönemde ebelik kursları, kız rüştiyeleri (ortaokul) kız öğretmen okulları açılarak

Türk kadınının toplum ve çalışma hayatında yer alması sağlanmaya çalışılmıştır.

Kurtuluş Savaşı sırasında Türk kadınları savunma hizmetlerini de yerine getirdiler. Cephe gerisinde çalışıp cepheye silah taşıdılar. Hastanelerde yaralılarla ilgilendiler. Kadın haklarının kazanılmasında kadınların Kurtuluş Savaşı'nda gösterdikleri kahramanlıkların önemli bir payı vardır.

Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen Atatürk inkılaplarıyla kadın haklarının kapsamı genişletildi. Atatürk; kadınlarımızın, siyasal ve sosyal haklarına kavuşması gerektiğine inanıyordu. Türk kadınının bu durumunu Atatürk'ün şu sözü en güzel şekilde ifade eder:

Dünya'da hiçbir milletin kadını, ben, Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, milletimi kurtuluşa ve zafere götürmekte, Anadolu kadını kadar gayret gösterdim diyemez.

Kurtuluş Savaşı yıllarında, erkeği cepheye giden Türk kadını, çocuğunu yetiştirmiş ve evinin geçimini sağlamıştır. Hatta silâh ve cephan taşıyarak savaşa katılmıştır. Bu davranışı ile Türk kadını, Türk toplumundaki önemli yerini bir defa daha ispat etmiştir.

Atatürk; kadınlarımızın, siyasal ve sosyal haklarına kavuşması gerektiğine inanıyordu. Türk kadınının bu durumunu Atatürk'ün şu sözü en güzel şekilde ifade eder:

Dünya'da hiçbir milletin kadını, ben, Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, milletimi kurtuluşa ve zafere götürmekte, Anadolu kadını kadar gayret gösterdim diyemez.

Mustafa Kemal ATATÜRK

Türk toplumunda ailenin, ailenin içinde de kadının yeri ve önemi büyüktür. Türkiye'de aile çağdaş hukuk anlayışına uygun olarak medeni kanun esaslarına göre kurulmuştur. Kadın ve erkek eşit haklara sahiptir. Kadın - erkek eşitliğinin sağlanması, toplumsal uzlaşmanın en önemli şartlarından biridir.

Kadının Sosyal Ve Siyası Haklarını Kazanması

Mustafa Kemal Atatürk, kadının erkekle birlikte öğrenim yapması, sosyal, kültürel ve ekonomik hayatta onlarla birlikte görev alması görüşünü benimsemiş ve savunmuştur. Atatürk Dönemi'nde Türk kadını aile kurma, eğitim alma ve istediği mesleği seçme hak ve özgürlüğü gibi sosyal haklar kazanmıştır.

Türk ailesinin kuruluşunu yeniden düzenleyen 1926 Türk Medeni Kanunu'nun kabul edilmesiyle, toplumsal ve ekonomik hayatta kadın - erkek eşitliği sağlanmıştı. Burada kadınların siyasi haklarından söz edilmemekteydi. Demokrasinin bütün kurum ve kurallarıyla yerleşebilmesi için, kadınlarımıza siyasi hakların verilmesi gerekiyordu. Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasında görevini fazlasıyla yapmış olan Türk kadını, ülke yönetimine de katılmalıydı.

17 Şubat 1926'da İlan Edilen Türk Medeni Kanunu ile,

Birden çok kadınla evlenme kaldırıldı.

Resmi nikah uygulaması benimsendi, çok küçük yaşta evlenmeler kaldırıldı.

Boşanma konusunda erkeğe tanınan haklar, kadına da tanındı. Boşanma durumunda kadının hakları güvence altına alındı, miras hukukunda kadın-erkek eşitliği sağlandı.

Medeni Kanun İle kazanılan haklardan sonra;

1927'de çıkartılan "karma eğitim yasası" ile ülkemizin bütün okullarında karma eğitime geçildi.

1930'dan itibaren Türk kadınına yönetimde görev alabilmesini sağlayan siyasi haklar verilmeye başlandı. Önce 1930'da kadınlara belediye seçimlerine katılma hakkı tanındı.

1933'te muhtarlık seçimlerine katılma hakkı verildi.

1934'te yapılan anayasa değişikliği ile Avrupa ülkelerinin birçoğundan önce, milletvekili seçme ve seçilme hakkı tanındı.

Tarih boyunca Türk kadını, hayatın her safhasında erkeğin yanında yer alarak sorumlulukları paylaşmıştır. Kurtuluş Savaşı'nda vermiş olduğu büyük mücadelede erkeği ile omuz omuza cephedeki yerini almış, düşmana karşı silâhı ile savaşıarak, cepheye mermi taşıyarak, yaralı askerleri tedavi ederek, silâh ve giyecek sağlayarak vatanın kurtuluşunda ve bu günlere ulaşmamızda hak sahibi olmuştur.

Atatürk, "Türkiye Cumhuriyeti'nde kadın, Türk tarihinde olduğu gibi bugün de en saygın yerde, her şeyin üstünde, yüksek ve şerefli bir varlıktır." diyerek kadına verdiği değeri ifade etmiştir.

Türk kadını da Atatürk'ü haklı çıkarttı ve her alanda Türk erkeğiyle birlikte yerini aldı.

Bu kadınlarımızdan bazıları şunlardır:

*Fatma Aliye Osmanlı Devleti'nde ilk kadın dergilerinden birinin yazarıdır.

*Muazzez İlmiye Çığ Cumhuriyetin ilk arkeologlarından.

*Refet Angın ilk kadın tarih öğretmenlerindendir.

*Esmâ Nayman ilk kadın milletvekilidir.

*Lale Aytaman ilk kadın validir.

*Sabiha Gökçen ilk kadın savaş pilotudur.

*Türkan Akyol İlk kadın bakandır.

*Tansu Çiller ilk kadın başbakandır.

ELEKTRONİK YÜZYIL HAYATIN İÇİNDEN

İnsanların toplumsal, sosyal ve kültürel faaliyetlerini inceleyen bilimlere sosyal bilimler denir.

Sosyal bilimler; toplum olaylarını, insanın sosyal ve kültürel faaliyetleri konusunda araştırma yapan bilim dallarını kapsar.

Sosyal bilimlerin her bir dalı insan yaşamının farklı bir alanını inceler.

Tarih, insanların ve toplumların geçmişte yaşadıkları olayları, kültür ve uygarlıkları inceleyen bilim dalıdır.

Bu sayede tarih;

İnsanların geçmişlerini tanımasına,
Vatan ve millet sevgisinin artmasına,
Milli birlik ve beraberliğin artmasına,
Geçmişten ders alarak geleceğe yön verilmesine yardımcı olur.

Coğrafya, yeryüzü ile insanlar arasındaki ilişkileri inceleyen bilimdir.

Bu sayede coğrafya;

İnsanın doğal kaynakları tanımasına ve bunları daha verimli kullanmasına,
Ülkesinin kaynaklarını ve dünya üzerinde bulunduğu konumunu bilmesine ve dolayısıyla vatan sevgisinin artmasına yardımcı olur.

Psikoloji, insanların davranışlarını ve zihinsel süreçlerini inceleyen bilimdir. Bu sayede psikoloji, insanın;

Çevresine uyum sağlamasına,
Diğer insanlarla iyi iletişim kurmasına,
Kötü tutum ve davranışlardan kaçınmasına,
Diğer insanların duygu ve düşüncelerini anlamasına yardımcı olur.

Felsefe; varlık, bilgi, gerçek, adalet, güzellik, doğruluk, akıl ve dil gibi konularla ilgili genel ve temel sorunlarla ilgili yapılan çalışmalardır. Felsefe, düşünce sanatı olarak da bilinir.

Bu sayede felsefe, insanların;

Düşünce dünyasının gelişmesine,
Olaylara farklı açılardan bakabilmesine
Eleştirel bakış açısı kazanmasına katkı sağlar.

Hukuk, toplum hayatını düzenleyen yasalar bütünüdür. Sosyal bilimlerin bir dalı olan hukuk ise, toplumların hukuk kurlarını inceler.

Bu sayede hukuk, insanların;

Yasaların yapılış amacını anlamasına,
Yasalara uyma alışkanlığı kazanmasına yardımcı olur.

Sosyoloji (Toplum bilimi), toplumları inceleyen bilim dalıdır. Bu sayede sosyoloji, insanların;

İçinde yaşadığı toplumun özelliklerini tanımasına,
Toplumla iyi ilişkiler kurmasına yardımcı olur.

Arkeoloji (Kazi bilimi), eski insan topluluklarına ait kalıntı ve eserleri kazı yaparak ortaya çıkaran ve inceleyen bilimdir.

Bu sayede arkeoloji, insanların;

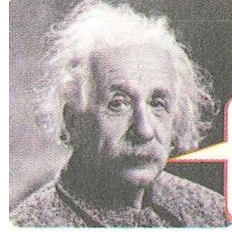
Geçmiş uygarlıklar hakkında bilgi sahibi olmasına,

Özellikle yazıdan önceki dönemlerle ilgili insan yaşayışları hakkında bilgi edinmesine yardımcı olur.

Antropoloji (ırk bilimi), eskiden yaşamış ırkların ve toplumların özelliklerini; farklı toplumların benzer ve farklı yönlerini inceleyen bilimdir. Antropoloji sayesinde insanlar eski ırk ve toplumların özellikleri hakkında bilgi sahibi olurlar. Toplumların geçmişinde de geleceğinde de sosyal bilimler alanında uzmanlaşmış kişilerin önemi büyüktür. Atatürk bu yüzden cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren sosyal bilimlere önem vermiş ve bu alandaki çalışmaları desteklemiştir.

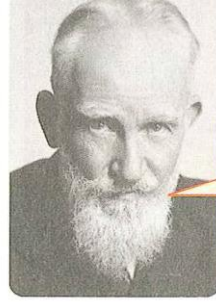
Günümüzde sosyal bilimci yetiştirmek ve bu alandaki ihtiyaçları karşılamak için ülkemizin pek çok yerinde sosyal bilimler liseleri açılmıştır. Bu alanda açılan ilk okul ise Prof. Dr. Mümtaz Turhan Sosyal Bilimler Lisesi olmuştur.

Bilim insanları insanlık tarihi boyunca sürekli yeni keşifler yaptılar. Bu keşiflerle insanların yaşamlarında önemli değişiklikler meydana getirdiler.

Albert Einstein

Hayal kurmak bilgiden daha önemlidir. Çünkü bilgi sınırlıdır. Ancak hayal kurmak tüm dünyayı kapsar.

Bernard Shaw

Bazıları var olan şeylere bakıp, "Neden?" sorusunu sorarlar. Bense hiç olmayan şeyleri düşünüp, "Neden olmasın?" diyorum.

Günlük hayatımızda yaşantımızı kolaylaştıran birçok teknolojik araç kullanıyoruz. Bu araç gereçler bilimin de gelişmesi ile zamanla pek çok değişime uğramış ve sürekli gelişmiştir.

Bilim ve teknolojinin gelişmesi ile;

- * Yaşam koşulları gittikçe iyileşmiştir.
- * Pek çok hastalığın tedavisi mümkün hale gelmiştir.
- * Ulaşım ve iletişim faaliyetleri hızlanmıştır.
- * Eğitim - öğretim faaliyetleri kolaylaşmıştır.
- * Tedavisi zor hastalıklar ve bazı sorunlar ortaya çıkmıştır.

Teknolojik gelişmelerle araç gereçler iyice küçülmektedir. Bu küçülen teknolojiye nanoteknoloji denir.

Genel anlamıyla nanoteknoloji, istisnai şekilde küçük yapıların ticari bir amaca hizmet edebilecek şekilde düzenlenmesidir.

Yunancada "cüce" anlamına gelen nano, fizikte bir metrenin milyarda biri anlamına gelir (Bu oran insanın saç kılının 50 binde biri büyüklüğündedir.). Ülkemizde ve dünyada bilim adamlarının yeni gözdesi olan nanoteknolojinin sınırlarının nereye kadar varacağı şimdiden tahmin edilememektedir.

Nanoteknoloji ile günümüzde;

- * Çelikten 10 kat daha güçlü ve 6 kat daha hafif araçlar,
- * Çizilmeye karşı etkili ve parlak boyalar,
- * Su itici, kir tutmayan, kolayca temizlenen ayna ve camlar,
- * Zararlı etkisi olmayan yemek pişirme araçları

*Islanmayan, leke tutmayan, kirlenmeyen, istendiğinde renk değiştirebilen, vücudu zararlı ışıklardan koruyan, yazın soğutup kışın ısıtabilen kumaşlar gibi araç gereçler yapılmaktadır.

Bunları Biliyor musunuz?

Nanoteknoloji ile gelecekte;

*Herkes kendi bilgisayarına temel tüketim maddelerini üretmesi için emir verebilecektir.

*İnsan emeğine duyulan ihtiyaç minimuma inecektir.

*Avrupa ile ABD'ye 15 dakikada, Mars'a ise 1 haftada gidilebilecektir.

*Kullandığımız tencere ve tabaklar, giydiğimiz elbiseler, evimiz kendi kendini temizleyebilecektir.

Günümüzde yön bulma yöntemi de iyice gelişmiştir. Küresel Konumlandırma Sistemi (GPS) ile dünyanın neresinde olursak olalım bulunduğumuz yeri kesin olarak tespit etmek mümkündür.

Bilgi Hazinesi

GPS (Global Positioning System), düzenli olarak kodlanmış bilgi yollayan bir uydu ağıdır ve uydularla arasındaki yeri ölçerek dünya üzerindeki kesin yeri tespit etmeyi mümkün kılar. GPS'nin çalışabilmesi için yeryüzünde herhangi bir noktada, aynı anda en az dört uydunun gökyüzünde bulunması gerekir. Bu da yörüngede en azından 24 uydunun bulunmasıyla sağlanabilmektedir. Şu an 29 GPS uydusu yörüngede bulunmaktadır.

Bilgi

*Bazı yön bulma yöntemleri;

*Karıncaların toprak yığılı tarafı kuzeyi gösterir.

*Ağaçların ve taşların yosun tutan tarafları kuzeyi gösterir.

*Kutup Yıldızı kuzeyi gösterir.

*Gölgenin en kısa olduğu andaki yönü kuzeyi gösterir.

*Pusulanın renkli ucu kuzeyi gösterir.

*Minarenin şerefesine açılan kapı güneyi gösterir.

SAĞLIK İÇİN DAYANIŞMA

İnsanlar bütün ihtiyaçlarını tek başlarına karşılayamazlar. Toplum halinde yaşayan insanlar her zaman birbirlerine ihtiyaç duyarlar.

Toplumsal yardımlaşmanın çok önemli olduğu konulardan biri de doku ve organ naklidir.

Başka bir tıbbi çözüm yolu kalmadığında bir insanın organının ihtiyacı olan başka bir insana tıbbi müdahale ile nakledilmesine organ nakli; bir insandaki deri, kemik iliği, kan, sinir, damar vb. dokuların insanın farklı yerlerine veya başka insana nakledilmesine ise doku nakli denir.

Organ bağışı, kişinin başka insanlara hayat vermek için organlarının kullanılmasına izin vermesidir.

18 yaşını doldurmuş olan ve akli dengesi yerinde olan herkes organ nakli yapılabilir.

Beyin ölümü gerçekleşen kişiler sağlıklıken organlarını bağışlamışsa o kişinin organları alınarak başka bir kişiye nakledilir.

Ülkemizde onbinlerce insan organ nakli beklemekte, her yıl yaklaşık 6-7 bin kişi uygun organ bulunamadığı için hayatını kaybetmektedir.

Toplumsal yardımlaşmanın önemli olduğu konulardan biri de kan bağışıdır. Kan bağışı, hem kan veren kişinin sağlığını olumlu etkilemekte, hem de toplumsal dayanışmayı sağlamaktadır.

Organ naklinde olduğu gibi ülkemizde kan bulunamaması nedeniyle binlerce insan hayatını kaybetmektedir.

Kan bağışında bulunabilmek için;

*18-65 yaş arası olmak,

*50 kg ağırlığın üzerinde olmak,

*Sağlıklı olmak gerekmektedir.

Bilgi Hazinesi

Ülkemizde kan bağışı deyince aklımıza ilk gelen kurum Kızılaydır. Kızılay yaptığı kampanyalarla, daimi ve gezici kan bağışı araçları ile kan bağışı toplamakta, topladığı bu kanları ihtiyacı olan insanlara ulaştırmaktadır.

BULAŞICI HASTALIKLAR VE KORUNMA YOLLARI
Herhangi bir yolla insana geçme özelliğindeki hastalık yapıcı mikropların veya parazitlerin vücuda girmesiyle ortaya çıkan hastalıklara bulaşıcı hastalıklar denir.

İnsandan insana veya hayvandan insana geçebilen bulaşıcı hastalıklar toplumun çoğunu etkilemektedir.

Geçmişten günümüze her dönemde değişik adlarla anılan bulaşıcı hastalıklar milyonlarca insanın ölümüne neden olmaktadır.

Günümüzdeki bulaşıcı (salgın) hastalıklardan bazıları şunlardır:

Kırım Kongo Kanamalı Ateşi (KKKA)

Kenelerin neden olduğu bulaşıcı bir hastalıktır.

Otlaklar, çalılıklar ve kırsal alanlarda yaşayan keneler hayvan ve insanların kanlarını emerek beslenirler ve taşıdıkları hastalıkları insanlara bulaştırabilirler.

KKKA hastalığı bulaşan insanlar gerekli tedaviyi görmedikleri takdirde hayatlarını kaybederler.

Edinilmiş Bağışıklık Yetmezliği Sendromu (AİDS)

Hem kan yolu hem de cinsel yoldan bulaşan AIDS'in henüz tedavisi ve aşısı yoktur.

AIDS'e yol açan HIV virüsü, vücuttaki bağışıklık sistemini yok ederek insan bedenini hastalıklara karşı savunmasız hale getirmektedir.

Hepatit B (Sarılık)

Kan bağı, kirli cerrahi aletler ve cinsel yolla bulaşan Hepatit B, karaciğer hücrelerini bozarak ölüme neden olan bulaşıcı bir hastalıktır.

Bilgi Hazinesi

Bulaşıcı ve ölümcül bir hastalık olan Hepatit B'den;

*Aşı olarak,

*Test edilmiş kan kullanarak,

*Bir defalık enjektörler kullanılarak,

*Tek eşlilik kuralına uyarak,

*Temizliğe önem vererek korunulabilir.

Kuş Gribi

Kuş, tavuk, kaz, ördek gibi kanatlı hayvanlarda kitlesel ölümlere yol açan ve aslında bir hayvan hastalığının etkeni olan virüsün insanlarda ortaya çıkardığı hastalıktır.

Kuş gribinin insana bulaşması hasta hayvanlarla doğrudan temas edilmesi, hayvanların gözyaşı, burun akıntısı ve iyi pişirilmemiş hayvanların etlerinin yenmesi sonucu ortaya çıkar.

Yüksek ateş, kuru öksürük ve solunum yetmezliği bu hastalığın en önemli belirtisidir.

Grip

Basit bir hastalıkmiş gibi görünen grip, günlük yaşamı olumsuz etkilemekte ve her yıl çok sayıda insanın ölümüne neden olmaktadır.

Bu hastalığa karşı şu önlemler alınabilir;

*Eller sık sık yıkanmalıdır.

*İnsanlarla uzaktan selamlaşılmalıdır.

*Bol sıvı tüketilmelidir.

*Hastalığın bulaşması durumunda vücut yorulmamalı istirahat edilmelidir.

*Ani hapşırma ve öksürme esnasında ağız ve burun kolun içi ile kapatılmalıdır.

*Dışarı çıkmak zorunda kalındığında tıbbi maske kullanılmalıdır.

EMEĞE SAYGI

Mevcut bilgi ve deneyimlerden yararlanarak daha önceden bilinmeyen yeni bir bilgiye ulaşmaya buluş denir.

İnsanların ortaya koyduğu ürünlerin para kazanmak için emek sahibinden ve devletten izin almadan kopyalanıp piyasaya sürülmesine korsan yayın denir.

Yeni bir eser üretmek veya bir bulaşa imza atmak çok fazla emek gerektirmektedir. Bu yüzden bu eserlerin yasa dışı yollardan çoğaltılmasını önlemek, buluş veya eser sahibinin haklarını korumak amacıyla patent ve telif hakkı kavramları ortaya çıkmıştır.

Herhangi bir bilgi veya düşünce ürününün kullanılması ve yayılması ile ilgili hakların yasalarla belirli kişilere verilmesine telif hakkı denir.

Sembolü “C” harfi olan telif hakkı, genellikle belirli bir süre için geçerlidir.

Bir eserin üzerinde © harfi olması, o eserin telif haklarının korunduğunu belirtir.

Buluş sahibinin buluşunu belirli bir süre üretme, kullanma veya satma hakkına patent denir.

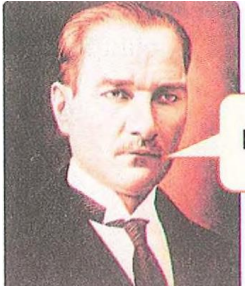
Patent, hak sahiplerine belirli bir süre buluşun başkalarının üretimi kullanılması, satımı ve ithalini engelleme hakkını sağlar.

Ülkemizde patent haklarının korunması ile ilgili çalışmaları yürüten kurum Türk Patent Enstitüsüdür.

Kitap, CD, kaset gibi süresiz yayınlarda telif ödemelerini ve eserlerin tescillerini kontrol altına almak için Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından verilen etikete bandrol denir.

Üzerinde bandrol olan ürünler o üründen devletçe belli bir vergi alındığını göstermektedir.

ATATÜRK'ÜN GÖSTERDİĞİ YOL

Hayatta en önemli mürşit ilimdir, fendir.

Atatürk ilerleme ve çağdaşlaşmayı her zaman temel prensip olarak kabul etmiş ve bunu gerçekleştirmek için de yol gösterici olarak akıl ve bilimi esas almıştır.

Atatürk ülkemizde bilimin gelişmesi ve bilimsel çalışmaların sağlam bir temele oturtulması için birçok çalışmaya öncülük etmiştir. Bu çalışmalardan bazıları şunlardır;

*Dürüst, çalışkan ve özverili bilim insanları yetiştiren okullar açmıştır.

*Türk Tarih Kurumunun kurulmasına öncülük etmiştir.

*Türk Dil Kurumunu kurdurmuştur.

*İstanbul Üniversitesini kurdurmuştur.

*Harf inkılabı'nı yapmıştır.

*Türk Hava Kurumunu kurdurmuştur.